

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ZÁKLADY ROZVOJOVÉ POMOCI

TOMÁŠ HOCH

OSTRAVA 2007

Recenzovali:

Mgr. Tomáš Drobík, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, PřF OU

Ing. Josef Fukan, nezávislý konzultant v oboru zahraniční pomoci

Název: Základy rozvojové pomoci

Autor: Mgr. Tomáš Hoch

Vydání: první, 2007

Počet stran: 153

Náklad: 50 ks

Studijní materiály pro kurz: *Základy rozvojové pomoci*

Jazyková korektura nebyla provedena, za jazykovou stránku odpovídá autor.

Vydavatel a tisk: Ostravská univerzita v Ostravě

© Mgr. Tomáš Hoch

© Ostravská univerzita v Ostravě

O B S A H

ÚVOD	5
1 EXISTUJE JEN JEDEN SVĚT ?	9
2 PROBLÉMY ROZVOJOVÝCH ZEMÍ A JEJICH IMPLEMENTACE NA ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ	25
3 SMYSL ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE	63
4 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ROZVOJEM	77
5 ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V ČR	107
ZÁVĚR	142
SEZNAM TABULEK	149
SEZNAM GRAFŮ	149
SEZNAM OBRÁZKŮ	149

REFERENČNÍ SEZNAM ZKRATEK

- ACP - Země Afriky, Karibské oblasti a Tichomoří
CSP - Programy rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi
ECOSOC - Hospodářská a sociální rada OSN
EDF - Evropský rozvojový fond
EHS - Evropské hospodářské společenství
ES – Evropské společenství
ECHO - Úřad Evropské komise pro humanitární pomoc
EIB - Evropská investiční banka
EU - Evropská unie
EuropeAid - Úřad Evropské komise pro spolupráci
FAO - Organizace OSN pro výživu a zemědělství
FoRS - České fórum pro rozvojovou spolupráci
GATT - Všeobecná dohoda o clech a obchodu
GEF - Globální fond životního prostředí
G77 - Organizace sdružující původně 77 rozvojových zemí
G8 - Skupina sedmi nejvyspělejších zemí světa + Rusko
HIPC - Iniciativa pro vysoce zadlužené chudé země
HDI - Index lidského rozvoje
HDR - Zpráva o lidském rozvoji vydávaná UNDP
IBRD - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj
ICSID - Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů
IDA - Mezinárodní asociace pro rozvoj
IFC - Mezinárodní finanční korporace
ILO - Mezinárodní organizace práce
LDC's - Skupina nejméně rozvinutých zemí světa
MDG's - Rozvojové cíle tisíciletí
MIGA - Multilaterální agentura pro garanci investic
MMF - Mezinárodní měnový fond
MZV ČR - Ministerstvo zahraničních věcí ČR
OA - Oficiální pomoc směřující do tzv. transformujících se zemí
ODA - Oficiální rozvojová pomoc
OECD - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OECD/DAC - Výbor pro rozvojovou pomoc OECD
NEPAD - Nové partnerství pro africký rozvoj
NNO - Nevládní nezisková organizace
OSN - Organizace spojených národů
PRSP - Strategické dokumenty pro snižování chudoby
RS ÚMV - Rozvojové středisko Ústavu mezinárodních vztahů
SAP - Program strukturálních úprav
SB - Světová banka
SDR - Zvláštní práva čerpání užívaná MMF
UNCTAD - Konference OSN o obchodu a rozvoji
UNDP - Rozvojový program OSN
UNEP - Program OSN pro životní prostředí
UNICEF - Dětský fond OSN
UNIDO - Organizace OSN pro průmyslový rozvoj
UNHCR - Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky
WHO - Světová zdravotnická organizace
WTO - Světová obchodní organizace
ZRS – Zahraniční rozvojová spolupráce

ÚVOD

Vážení čtenáři,

Dostává se Vám do rukou studijní opora s názvem „Základy rozvojové pomoci“. Její hlavní snahou je představit Vám situaci v zemích rozvojového světa i s jejich problémy a potřebami a na základě jejich znalosti budete mít poté možnost setkat se s nejvýznamnějšími mezinárodními i našimi domácími aktéry, kteří se pohybují na poli rozvojové spolupráce. Takovéto rozvižení textu se snaží reflektovat samotný smysl rozvojové pomoci, který by se dal asi nejlépe vystihnout jako „spolupráce a partnerství“ mezi zeměmi vyspělého Severu a těmi mnohem chudšími, nazývanými jako země globálního Jihu. Spolupráce totiž už ze své podstaty nemůže vycházet jen ze zájmů jedné strany, ale musí brát v úvahu i potřeby strany druhé. V terminologické rovině u nás v praxi stále existuje dualita pojmů „rozvojová pomoc“ a „rozvojová spolupráce“, přičemž oba znamenají prakticky totéž. Závaznou českou terminologií má stanovit až připravovaný zákon o rozvojové spolupráci, jehož věcný návrh je v době psaní tohoto textu (11/2006) v připomínkovém řízení na MZV ČR.

Na následujících stranách se setkáte s historií rozděleného světa, problematikou chudoby, zdravotního stavu obyvatel rozvojových zemí, ale i budováním světového partnerství mezi vyspělými zeměmi Severu a globálního Jihu, celým systémem zahraniční rozvojové spolupráce ČR, zaměřením OSN, ES, OECD, až po kontroverzní instituce typu WTO, MMF či SB.

Každé z těchto témat je velice rozsáhlé a mohlo by vydat na samostatnou publikaci. Cílem této studijní opory však není poskytnout čtenáři detailní informace, nýbrž předat mu pokud možno uceleně a ve srozumitelném jazyce základní přehled o rozvojové spolupráci a nabídnout mu ke každému tématu možnost doplnit si znalosti prostřednictvím rozšiřující literatury. Při troše výtvarné metafory by se tak mohlo jednat o jakousi malou galerii o pár místnostech, do níž se

kurátor snaží umístit kopie nejdůležitějších pláten světových mistrů i s jejich popisky. Nejtěžší oříšek pro tuto malou galerii a jejího kurátora zcela určitě tkví ve správném výběru obrazů a popisků, z nichž by mělo být jednoznačně patrné, proč byl daný obraz vybrán. Skoro stejně důležité je však také jejich správné nasvícení, aby vynikly barvy a nemohlo být přehlédnuto to, co mělo vyniknout. Po návštěvníku takové galerie se vyžaduje snaha zasazovat barvy, tvary, jakožto ale i strukturu pláten a techniku malby do kontextu vlastních znalostí a vlastního úsudku.

Milý návštěvníku naší galerie rozvojové pomoci, zkus si na chvíli udělat pohodlí, třeba se i natáhnout a položit si k ruce vše, co bys mohl záhy potřebovat a já, kurátor, ti přeji, aby návštěva u nás ti byla užitečná a pokud možno, snad i co nejpříjemnější.

Cílem tohoto textu je:

- seznámit Vás se základními rysy rozvojové spolupráce
- přivést Vás k vlastním úvahám na toto téma
- vzbudit ve Vás zájem o konání i za prahem vašeho bytu
- znepokojit Vás, že současný systém světového obchodu není udržitelný
- a konečně ukázat i pozitivní příklady pomoci

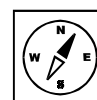
Čas potřebný k prostudování učiva předmětu:

Vše, mimo korespondenčních úkolů, byste měli zvládnout za
16 až 17 hodin čistého času.

Průvodce studiem.

V takovýchto rámečcích vždy najdete autorův komentář k probírané látce, různá upozornění či doplnění. To, na co Vás chci upozornit tímto rámečkem, je organizace jednotlivých kapitol.

- Údaje o časové náročnosti berte s rezervou – každý potřebuje k prostudování stejné látky či ke splnění stejného úkolu jinou dobu.
- Oporou Vás bude provázet několik grafických symbolů, které mají za úkol strukturovat text, a tak Vám ulehčit orientaci. Jejich seznam a vysvětlivky naleznete v zadu u seznamu zkratek a literatury.
- Většina úkolů v tomto textu nemá řešení obsažené v klíči na konci kapitoly. Je tomu tak převážně proto, že nemají jednoznačné řešení nebo jste vyzýváni k vlastní úvaze. Ty úkoly a otázky, které je třeba vyřešit či zodpovědět správně vzhledem k dalšímu výkladu, jsou řádně označeny a na konci kapitoly vždy najdete jejich řešení.

1 EXISTUJE JEN JEDEN SVĚT ?

V této kapitole se dozvíte:

- o historii a současnosti rozdělení na první, druhý a třetí svět
- jaké jsou společné znaky zemí prvního, druhého a třetího světa
- jak se člení současný svět podle stupně rozvoje
- jak se měří rozvoj
- co je to index lidského rozvoje

Budete schopni:

- vysvětlit terminologii určenou pro klasifikaci zemí světa
- kriticky zhodnotit výhody a nevýhody jednotlivých metod měření rozvoje

Klíčová slova této kapitoly: první svět, druhý svět, třetí svět, studená válka, Hnutí nezúčastněných, země globálního Jihu, země Severu, rozvinuté země, rozvojové země, G77, nejméně vyspělé země – LDC's, málo vyspělé země – UDC's, čtvrtý svět, HDP, HNP, Index lidského rozvoje.

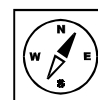

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:

Včetně řešení úloh byste vše měli zvládnout za 3 hodiny.

Průvodce studiem.

V první kapitole nás čeká exkurz do základní klasifikace zemí světa podle vybraných ekonomických, politických a sociálních charakteristik. V knihách, médiích i v běžném životě se totiž lze setkat s celou řadou názvů, které mají za úkol popsat situaci v různých regionech a bude proto dobré vědět, jestli je daný pojem jen přibližným označením nebo je jeho význam přesně definován. Povíme si také o metodice měření rozvoje jednotlivých zemí významnými mezinárodními institucemi jako jsou Světová banka a OSN.

1.1 Tři světy nebo jen jeden?

Výraz “třetí svět“, se kterým se lze poměrně často setkat v odborných textech i ve zpravodajství, použil poprvé v roce 1952 francouzský demograf **Alfred Sauvy**. Původně byly takto označeny chudé vrstvy obyvatelstva, které díky svému žalostnému postavení neměly moc potřebnou k ovlivňování svého okolí. V průběhu studené války došlo k významovému posunu tohoto pojmu od původního sociálně-ekonomického vyznění na celosvětový politický koncept. Vznikem železné opony se svět rozdělil na západní (demokratický) “*první svět*“ a východní (socialistický) “*druhý svět*“. V analogii k existenci dvou rozdělených světů, začaly být od konce padesátých let 20. století země nepatřící interně do ani jednoho z těchto táborů souhrnně nazývány jako “*třetí svět*“.

První svět se skládal z poměrně homogenního bloku vyspělých, průmyslových zemí, jejichž ekonomika byla založena na kapitalismu. Jednalo se o USA, Kanadu, země Západní Evropy, Japonsko, Austrálii a Nový Zéland. S výjimkou Španělska a Portugalska, kde až do sedmdesátých let přetrvávaly vojenské diktatury Francisca Franca a Antonia Salazara, bylo jejich společným jmenovatelem demokratické státní uspořádání. Dalšími znaky bylo vysoké HDP per capita a existence poměrně široké střední třídy.

Druhým světem bývaly označovány země Východní Evropy a SSSR. Jednalo se o komunistické státy s centrálně plánovanou ekonomikou, které vyjma Albánie dosáhly i poměrně vysoké průmyslové vyspělosti. Až do přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století sem náleželo i Československo.

Zatímco první a druhý svět bylo celkem jednoduché vymezit, s **třetím světem** je to trochu problematictější. Zahrnuje totiž nesmírně rozmanité spektrum států. Od nejchudších zemí světa jako je např. Niger, přes země zmítané válkami a občanskými nepokoji, které mohou být reprezentovány dnes hojně diskutovaným Irákem, až k zemím ekonomicky vyspělým, jako např. Jižní Korea. Kde najít pro všechny tyto státy společného jmenovatele? V rovině ideologické byl třetí svět v období studené války poměrně rovnoměrně rozdělen mezi “přátele“ západního a východního bloku, vzděláním a kvalitou zdravotní péče se také jednotlivé země nesmírně lišily (viz. srovnání Malawi a Burkiné Faso), stejně tak jejich HDP na obyvatele v porovnání parity kupní síly (Botswana vs. Laos).¹

V úvodním odstavci už jsme si řekli, že koncem padesátých let 20. století došlo vlivem pokračující studené války mezi západním a východním blokem k významovému posunu termínu třetí svět od socio-ekonomického k politickému kontextu. Pro tento transfer byla velice významná konference v indonéském Bandungu v roce 1955, na které vznikla mezinárodní organizace nazývaná **Hnutí nezúčastněných**. Protože jejími hlavními iniciátory bylo pět významných státníků – Tito (Jugoslávie), Násir (Egypt), Sukarno (Indonésie), Nkrumah (Ghana) a Nehru (Indie), můžeme se pro Bandungskou konferenci běžně setkat i s názvem “*Iniciativa pěti*“. Hlavy států těchto zemí si přislíbily, že se nenechají zatáhnout do ideologických sporů mezi západem a východem v období studené války. Takto byl vytvořen nový blok - “třetí svět“. Zpočátku se jednalo o čistě politické uskupení podporující národně osvobozené hnutí na celém světě. Byly přizvány dokonce i komunistické země jako Kuba nebo Čína. Jeho program směřoval k odstranění chudoby,

---

¹ Podle statistiky OSN za rok 2005 umělo v Burkiné Faso číst a psát jen necelých 13 % obyvatel starších patnácti let, zatímco v Malawi to bylo 64 %. Přitom obě země patří do skupiny nejchudších zemí světa a podle indexu lidského rozvoje je od sebe dělí jen deset míst. Ve stejné statistice indexu lidského rozvoje dělily od sebe Botswanu a Laos pouhé dvě příčky, ačkoliv vykazuje Botswana v HDP na hlavu měřeno paritou kupní síly hodnotu téměř 5x vyšší než Laos.

k ekonomickému rozvoji a k boji proti kolonialismu. Zejména posledním atributem se hnutí stalo velice přitažlivým pro nově vznikající země v dekolonizačním procesu a dnešní členská základna čítá už 115 států.

Úkol k textu.

V období Studené války měl být politicko-vojenský pakt Hnutí nezúčastněných analogií k NATO a Varšavské smlouvě. Proč si myslíte, že se tak nestalo ?

Zatím byly zmíněny pouze rozdíly v ideologických doktrínách, ekonomické a sociální sféře mezi jednotlivými zeměmi třetího světa. Vedle odlišností však mezi nimi existuje také celá řada podobných prvků. Tím prvním a důležitým je, že byly všechny alespoň na krátký čas v **koloniálním područí**.² Dalšími charakteristickými **rysy zemí třetího světa** jsou :

- **nízká ekonomická vyspělost**
- **významný podíl priméru na tvorbě HDP**
- **značně nerovnoměrné rozložení bohatství uvnitř státu vytvářející velice úzkou střední třídu**
- **chabé povědomí o demokracii a lidských právech**
- **chybějící koncepce ochrany krajiny, nerovné postavení mužů a žen**
- **vysoký přirozený přírůstek populace**

Neznamená to, že tato kritéria sedí na všechny země třetího světa, ale drtivá většina z nich nesnese v těchto vybraných ohledech srovnání se zeměmi vyspělými.

---

² Počínaje zeměmi Latinské Ameriky, jejichž dekolonizace proběhla počátkem 19. století až země v Asii a Africe, jež získaly nezávislost většinou až po druhé světové válce.

Úkol k textu.

Napadají vás nějaké země, které byly v období studené války na pomezí mezi světy? Zkuste nalézt aspoň jednu, která by vyplňovala mezeru mezi :

- 1) prvním a druhým světem
- 2) prvním a třetím světem
- 3) druhým a třetím světem

Asi jste si už všimli, že o druhém světě bylo referováno v minulém čase. **Symbolickým pádem berlínské zdi a následným rozpadem SSSR v roce 1991, se totiž druhý svět zhroutil.** Země Střední a Východní Evropy se postupnou transformací sociálního, politického i ekonomického systému brzy dokázaly transformovat do prvního světa. Složitější je situace v postsovětském prostoru. Zatímco pobaltí se dokázalo poměrně úspěšně zapojit do evropského integračního procesu a od roku 2004 jsou Litva, Lotyšsko i Estonsko členem EU, zbylé státy vzniklé po rozpadu SSSR, prochází procesem mnohem neradostnějším. Potýkají se nejen s vážnými ekonomickými problémy, ale také v politické rovině nesnese úroveň demokracie a lidských práv srovnání s EU. Proto také členské země OECD dodávají těmto státům finanční prostředky na obnovu a rozvoj.³

1.2 Možné alternativy členění současného světa podle stupně rozvoje

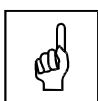
Zánikem socialistického tábora a postupnou transformací jeho zemí buď k prvnímu nebo třetímu světu ztrácí klasifikace na tři světy své logické opodstatnění. Mezinárodní organizace jej proto čím dál více

---

³ Až do loňského roku nebyla pomoc postsovětským zemím vykazována v sekci **Oficiální rozvojové pomoci** (ODA - official development assistance), ale jako rozvojová pomoc (OA - official aid). V roce 2005 byla sekce OA zrušena a postsovětské státy (dnes už bez Ruska) čerpají pomoc z ODA jako ostatní rozvojové země.

opouštějí a nahrazují pojmem **země globálního Jihu**. Geografický pojem jih sedí velice dobře pro americký kontinent a Afriku, ale už hůře pro Asii a Austrálii, kde by z tohoto pohledu země jako Japonsko, Austrálie nebo Nový Zéland měly spadat k zemím chudého jihu, což realitě neodpovídá. Opakem k zemím globálního jihu jsou **země Severu**. Ty se shodují se zeměmi prvního světa, ke kterým se po rozpadu komunistického bloku přidaly země Střední a Východní Evropy.

Další možnou alternativou k členění na první, druhý a třetí svět je rozdělení podle rozvojových charakteristik na **rozvinuté země** a **rozvojové země**. Rozvojová země je stát s relativně nízkou životní úrovní obyvatelstva a málo rozvinutým průmyslem. Nízká úroveň ekonomického rozvoje zde bývá obvykle spojena také s nízkým sociálním rozvojem ve smyslu dostupnosti zdravotní péče, nezávadné pitné vody, kvality bydlení, stravy, ukazatelů průměrné délky života, gramotnosti atd. Většinou jsou do této kategorie zařazovány členské státy **G77** a další státy na podobném stupni vývoje.

Průvodce studiem.

G 77 je důležitou organizací zastupující zájmy rozvojového světa. Proto Vám do průvodce studiem umístím alespoň základní informace o ní. Zájemci naleznou na konci kapitoly webovou adresu se spoustou rozšiřujících informací. G77 je skupina původně 77 rozvojových zemí světa, které vytvořily v roce 1964 společnou organizaci za účelem zlepšeného vyjednávacího postavení při OSN. Ačkoliv se v průběhu následujících let organizace postupně rozrostla až na dnešních 131 členů, svůj název si už díky svému historickému významu ponechala. Organizační struktura je poměrně volná. Každý rok je volena předsednická země, jejíž mandát trvá 1 rok. Nejvyšším rozhodujícím orgánem je rada ministrů členských zemí, kteří se pravidelně scházejí při jednáních Valného shromáždění OSN nebo i při jiných příležitostech.

Rozvojové země můžeme dále dělit na **nejméně vyspělé země** (Least Developed countries - **LDC's**) a **málo vyspělé země** (Underdeveloped countries - **UDC's**). O nejméně vyspělých zemích světa se obvykle referuje jako o tzv. "**čtvrtém světě**". Jedná se o nejchudší ze zemí třetího světa, které jsou minimálně industrializované, mají špatnou infrastrukturu, nejnižší ukazatele socioekonomického rozvoje a chmurné vyhlídky pro větší ekonomický rozvoj v následujících letech. Skupina nejméně vyspělých zemí světa už není vágním pojmem jako např. země globálního Jihu, ale už je jasně definovaná Ekonomickým a Sociálním fondem OSN na základě následujících kritérií:

- HNP ve třech po sobě následujících letech musí být na hlavu nižší než 750 USD
- Špatné sociální podmínky vycházející z údajů o přístupu ke zdravotní péči, vzdělání, gramotnosti a nutričních údajích ve výživě. Založeno na Human Assets index -HAI
- Ekonomická zranitelnost a nestabilita (závislost na výkyvech cen u zemědělských komodit, rozdělení exportu na suroviny, hotové výrobky a služby, procento lidí vysídlených z důvodu přírodní katastrofy či války, atd.)

V posledním přehledu OSN k roku 2005 splňovalo kritéria příslušnosti k LDC's 50 zemí. V těchto zemích žije většina obyvatel v podmínkách extrémní chudoby a sociální nestability. Časté jsou konflikty a autoritářské režimy. Většina z nich je v Subsaharské Africe. Aby země byla na tomto indexu, musí ve třech po sobě jdoucích letech splňovat všechna tři kritéria. Posledními zeměmi, které vstoupily do kategorie LDC's byly v roce 2000 Senegal a o tři roky později Východní Timor. V tomto roce se očekává, že skupinu opustí Kapverdy a Maledivy.

Tabulka 1. Nejméně vyspělé země světa (LDC's)

Seznam nejméně vyspělých zemí světa			
1	Afghánistán	26	Malawi
2	Angola	27	Maledivy
3	Bangladéš	28	Mali
4	Benin	29	Mauritánie
5	Bhútán	30	Mosambik
6	Burkina Faso	31	Myanmar
7	Burundi	32	Nepál
8	Čad	33	Niger
9	Džibuti	34	Rovníková Guinea
10	Eritrea	35	Rwanda
11	Etiopie	36	Samoa
12	Gambie	37	Senegal
13	Guinea	38	Sierra Leone
14	Guinea-Bissau	39	Somálsko
15	Haiti	40	Středoafriická republika
16	Jemen	41	Súdán
17	Kambodža	42	Svatý Tomáš a Princův ostrov
18	Kapverdy	43	Šalamounovy ostrovy
19	Komory	44	Tanzánie
20	Kongo (Kinshasa)	45	Togo
21	Kiribati	46	Tuvalu
22	Laos	47	Uganda
23	Lesotho	48	Vanuatu
24	Libérie	49	Východní Timor
25	Madagaskar	50	Zambie

Zdroj: OSN 2003

1.3 Jak měřit rozvoj?

Nejčastějším ukazatelem rozvoje bývají ekonomické faktory, z nichž prim hraje **hrubý domácí produkt (HDP) na osobu**. Statistika založená na HDP na osobu má jednu základní nevýhodu, a to že nebere v úvahu různé cenové hladiny v různých státech. V některých zemích se totiž za jeden dolar dá koupit mnohem více než např. jinde za tři. Proto se zavádí další klasifikační metoda - **HDP na osobu měřeno podle parity kupní síly**. Ta už vypovídá mnohem více o ekonomických podmínkách v dané zemi, přesto není všeobsažná. Zatímco v některých zemích jsou služby jako zdravotnictví či školství bezplatné a celá řada dalších komodit je státem dotována, jinde musí být všechny zaplacený přímo spotřebitelem.

Průvodce studiem.

Tak a už je to tady. Setkali jsme se s prvními dvěmi klasifikačními metodami, které mají porovnávat ekonomickou vyspělost státu, a už jsme narazili na problém, že podle každé z těchto veličin, na tom bude konkrétní země jinak. A to nejsou jediné klasifikační metody ekonomické vyspělosti státu. Dále se používají ještě hrubý národní produkt na osobu (HNP) a HNP na osobu měřeno podle parity kupní síly. Zatímco rozdíly mezi HDP a HNP se pro naše studijní potřeby neliší až tak moc, rozdíly mezi údaji HDP a HNP na osobu a těmi, které reflektují paritu kupní síly (zjednodušeně můžeme říct cenovou hladinu státu) mohou být značné. Proto je důležité prohlédnout si důkladně, co která ekonomická statistika vlastně udává. Proto bude užitečné, pokud si ukážeme na příkladu vybraných zemí světa, jak se může lišit statistika HDP na osobu a HDP na osobu měřeno paritou kupní síly.

Příklad :

Tabulka 2. Porovnání hodnot HDP na osobu a HDP na osobu měřeno dle parity kupní síly

Stát	HDP na osobu v USD	HDP na osobu v USD dle PKS
Švýcarsko	43 553	30 552
ČR	8 794	16 357
Jemen	565	889
Bangladéš	376	1 770

Zdroj : Zpráva OSN o lidském rozvoji 2005

Světová banka používá pro své statistiky HNP na osobu⁴, podle kterého rozděluje ekonomiky světa do čtyř základních skupin : Nízkopříjmové státy, státy s nižším středním příjmem, státy s vyšším středním příjmem a státy s vysokým příjmem. Pro přehlednost je přiložena následující tabulka.

Tabulka 3. Klasifikace světových ekonomik dle Světové banky

Klasifikace států dle SB	HNP na osobu v USD/rok	počet států světa v této kategorii ⁵
Nízkopříjmové státy	do 875 USD/rok	54
Státy s nižším středním příjmem	876 – 3 465 USD/rok	58
Státy s vyšším středním příjmem	3466 – 10 725 USD/rok	40
Státy s vysokým příjmem	více než 10 726 USD/rok	56

Zdroj : Světová banka 2005

⁴ V nových statistikách Světové Banky je nyní hrubý národní produkt přejmenován na hrubý národní příjem – v angličtině se proto změnila zkratka z GNP (gross national product) na GNI (gross national income). Český jazyk změnu reflektoval a místo produktu se začíná používat slova důchod. Například HND je tedy hrubým národním důchodem.

⁵ Celkový počet 208 ekonomik je dán faktem, že SB vede ve statistice i některá závislá území, která nemají statut nezávislého státu, jako například ostrov Man, Macao nebo Gaza a Západní břeh Jordánu.

Hrubý domácí produkt měří hodnotu veškerého zboží a veškerých služeb vyrobených na území daného státu v daném roce. Skládá se ze spotřeby (soukromé i vládní), investic a rozdílu mezi vývozem a dovozem. Pokud bychom HDP chtěli vyjádřit matematicky, potom by vzorec byl:

HDP=spotřeba domácností+vládní výdaje+investice+(vývoz - dovoz)

Oproti HDP se HNP liší tím, že měří hodnotu zboží a služeb vyrobených občany daného státu bez ohledu na území. Nezapočítávají se tedy příjmy cizinců, ale přičteny jsou příjmy občanů daného státu v zahraničí. Jak HDP, tak i HNP se často uvádějí na osobu v paritě kupní síly (tedy vydělené počtem obyvatel dané země) a po zohlednění různých cenových hladin v různých zemích.

Ukazatele HDP a HNP se často užívají k určení úrovně rozvoje země, mimo jiné proto, že je relativně snadné je zjistit a také snadné jim porozumět. Jejich nevýhodou je, že nezahrnují sociální aspekty rozvoje. Z tohoto důvodu vytvořil **Rozvojový program OSN (UNDP** – United Nations Development Programme) nový ukazatel rozvoje, který se nazývá **Index lidského rozvoje (Human Development Index - HDI)**. Jeho smyslem je zachycení nejen ekonomických, ale také sociálních aspektů rozvoje. Zaměřuje se tedy spíše na člověka a uspokojování jeho základních potřeb než jen čistě na ekonomický metr. Index byl vyvinut pro potřeby OSN v roce 1990 pakistánským ekonomem Mahbubem Ul Haquem. Od roku 1993 je využíván UNDP k tvorbě jejich každoroční **Zprávy o lidském rozvoji (HDR - Human Development report)**. Třemi základními kritérii jsou :

- naděje na dlouhý a zdravý život měřená průměrnou délkou dožití při narození
- gramotnost
- ekonomická vyspělost měřená HDP na hlavu v porovnání parity kupní síly

Tato tři kritéria se poté zprůměrují a výsledkem je trojmístné číslo za desetinou čárkou, kolísající mezi 0 a 1, které udává HDI. Koeficienty se poté seřadí od nejvyššího k nejnižšímu, a tak vznikne pořadí zemí dle úrovně lidského rozvoje. V poslední zprávě o lidském rozvoji obsadilo první místo s HDI 0,963 bodu Norsko. Česká republika se umístila s 0,874 body na 31 místě. Poslední 177 příčku zaujal s 0,281 bodem Niger. V této statistice je zahrnuto 175 členských zemí OSN + Hong Kong a Palestina. Šestnáct zemí OSN nemohlo být začleněno kvůli chybějícím statistickým údajům.⁶

Index lidského rozvoje se stal celosvětově uznávaným **ukazatelem kvality lidského života**. I tento ukazatel má však své **nedostatky**. Tím nejzásadnějším je, že **nedokáže zachytit rozdíly v životní úrovni uvnitř jednotlivých zemí**. V zemi jako je JAR tak například 20 % převážně bělošské populace a menšina černošské žije v bohatství, zatímco zbylých 80 % černochů a míšenců se potýká s podmínkami k životu srovnatelnými s chudými oblastmi Subsaharské Afriky. Přesto JAR zaujímá jako celek 120 místo v žebříčku HDI ve společnosti zemí jako Moldávie nebo Egypt. **HDI také nezohledňuje bezpečnostní situaci v dané zemi a environmentální problematiku**. Přesto je velice užitečným nástrojem při sledování, zda se v určité zemi či regionu životní úroveň v průběhu času zvyšuje, snižuje, nebo zůstává stejná.

Po rozpadu sovětského bloku a proniknutí hodnot a ekonomických, sociálních a politických mechanismů prvního světa do světa druhého přestalo být aktuální označení druhý svět. **Studená válka skončila a s ní i rozdělení zemí podle politických sfér vlivu**. Někteří autoři (Berger, Bayart) však referují, že i současné dělení na svět první a třetí nebo rozvinutý a rozvojový, popřípadě země Severu či globálního

⁶ Údaje nedodaly : Afganistán, Andorra, Irák, Kiribati, Severní Korea, Libérie, Lichtenštejnsko, Macao, Maršalovy Ostrovy, Mikronésie, Monako, Černá hora, Nauru, Palau, San Marino, Srbsko, Somálsko, Tuvalu, Vatikán

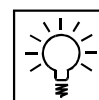
Jihu, postrádá analytickou či konceptuální jednotu. Geografické vzdálenosti mezi zeměmi Severu a Jihu ztrácejí díky postupující globalizaci význam bariéry. Vždyť do jakéhokoliv místa na světě to letecky není více než pár hodin letu. A tak má bariéra oddělující bohatý Sever od chudého Jihu spíše charakter sociální. Ani toto tvrzení však nemá absolutní platnost. I v relativně chudých zemích totiž existují enklávy blahobytu, v nichž požívá kosmopolitní elita výhod globalizace a naopak v některých bohatých zemích Severu vznikají ghetta charakteristická chronickými problémy a sociálním úpadkem.

Ředitelka českého UNICEFu Pavla Gomba ve své knize *Slyšíte nás* k této problematice trefně poznamenává :

„Společně se zdmí Světového obchodního centra v New Yorku se v září 2001 zřítily také zed' oddělující bohatý svět od chudého. Víra v existenci této zdi a oddělených světů nám dovovala považovat za normální svět, ve kterém dvacet procent světové populace ovládá osmdesát procent světového bohatství. Žádná taková zed' už však dnes neexistuje.“⁷

Úkol k zamyšlení

A tak stojí za úvahu, jestli má smysl svět nadále dělit zdmí, i když budou “jen“ mentální povahy, a jestli by nebylo lepší připustit fakt, že svět je jen jeden, jak se nás koneckonců snaží přesvědčit organizátoři “Jednoho světa“, dnes už proslulého festivalu dokumentárních filmů s tematikou lidských práv.

⁷ GOMBA, P.- *Slyšíte nás?*, Praha, 2003, s. 3

Průvodce studiem.

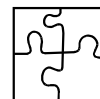
I když můžeme k chovat ke koncepci jednoho světa sympatie, budeme se na následujících stranách setkávat s terminologií uvedenou v této první kapitole. Není to projevem neúcty k představě jednoho světa společného všem lidem, nýbrž zcela praktická potřeba nějak pojmenovat lokalitu, kde k danému jevu dochází. Proto, prosím, berte pojmy jako třetí svět, rozvojové země či země globálního Jihu bez pejorativního podtextu k úrovni jejich rozvoje, ale jen jako popisnou nutnost. Pro účely této práce jich budu využívat k označení zemí s méně rozvinutými ekonomikami, chronickou chudobou a nezaměstnaností, jejichž obyvatelé spotřebovávají pouze nepatrnou část světových zdrojů a zaujímají spodní příčky žebříčku OSN, který ukazuje index lidského rozvoje - HDI.

Shrnutí.

Od konce padesátých let 20. století se státy světa klasifikovaly v závislosti na jejich politickém a socioekonomickém směru vývoje jako první, druhý a třetí svět. S koncem studené války a rozpadem komunistického bloku zanikl druhý svět a státy k němu náležející se transformovaly buď do prvního světa, k němuž se vžilo označení země Severu nebo do třetího světa, jehož alternativním pojmenováním jsou země globálního Jihu. Přesto není označení třetí svět dosud vyčpělým pojmem a lze se s ním setkat jak ve sdělovacích prostředcích, tak i v mnohých publikacích. Podle rozvojových charakteristik existuje paralela k této klasifikaci na země rozvinuté a rozvojové. Nejchudší z rozvojových zemí se označují jako nejméně rozvinuté státy a směřuje k nim největší pomoc z OSN, SB, ale i dalších mezinárodních organizací. Statistickými metodami, jak srovnávat jejich úroveň rozvoje, se rozumí ekonomická kritéria (HDP či HNP na osobu) nebo komplexněji pojatý Index lidského rozvoje.

Otázky:

1. Jaké jsou společné znaky zemí třetího světa?
2. Co je to čtvrtý svět?
3. Jaká jsou kritéria členství ve skupině nejméně vyspělých zemí světa ?
4. Jaké jsou základní statistické údaje, které slouží k zjištění ekonomické úrovně dané země a jaký je mezi nimi rozdíl?
5. Co udává Index lidského rozvoje a jaké jsou jeho silné a slabé stránky?

Řešení a odpovědi.

Hnutí nezúčastněných se nemohlo stát analogií k NATO a Varšavské smlouvě pro malou vnitřní soudržnost jeho členů. Zatímco členské země NATO měly kromě bezpečnostního závazku společný také ekonomický systém založený na myšlence volného trhu a státy druhého světa spojovala centrálně plánovaná ekonomika, země třetího světa byly v období studené války finančně podporovány oběma tábory. V období bipolárního světa jim tak nebylo umožněno rozvinout společnou identitu a z původního záměru samostatného bloku zemí třetího světa se tak staly jen země závislé na jedné či druhé supervelmoci.

Země na pomezí :

- 1) Jugoslávie. Krátce po druhé světové válce do této kategorie spadalo také Rakousko nebo z určitého úhlu pohledu také Finsko.
- 2) JAR a Izrael
- 3) např. Kuba nebo Severní Korea

Rozšiřující a doplňující literatura.

- LEWELLEN, T. *Dependency and Development: An Introduction to the Third World*. Westport, 1995, s.1-17.
- TWADDLE, M. *Imperialism and the State in the Third World*. Londýn, 1992, s. 1-22.
- DANĚK, P. Nerovnoměrný rozvoj světa: kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje, In JEHLIČKA P., TOMEŠ J., DANĚK P. *Stát, prostor, politika-vybrané otázky z politické geografie*, Praha, 2000.
- Skupina G77
<http://www.g77.org>
- Hnutí nezúčastněných
<http://www.nam.gov.za/>
- Zpráva o lidském rozvoji včetně HDI 2005
http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/HDR05_HDI.pdf
- Oficiální stránky Světové banky
<http://www.worldbank.org/>

2 PROBLÉMY ROZVOJOVÝCH ZEMÍ A JEJICH IMPLEMENTACE NA ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ

V této kapitole se dozvíte:

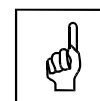
- jaký je význam Rozvojových cílů tisíciletí a co obsahují
- jak souvisí chudoba s ostatními globálními problémy
- proč nemají všechny děti přístup ke vzdělání
- o nerovném postavení žen ve společnosti
- jaké jsou největší problémy ve zdravotnictví rozvojových zemí
- základní vztahy mezi environmentální a sociální problematikou
- jak současný systém zahraničního obchodu znevýhodňuje rozvojové země a prakticky jim neumožňuje vymanit se z chudoby

Budete schopni:

- porozumět jednotlivým cílům a vysvětlit proč se staly problémy globálními
- pochopit vzájemnou propojenost mezi jednotlivými sektory rozvojové problematiky

Klíčová slova této kapitoly: Rozvojové cíle tisíciletí, příjmová chudoba, absolutní chudoba, přístup ke vzdělání, rovnost pohlaví, neplacená práce, dětská úmrtnost, zdraví matek, HIV/AIDS, malárie, tuberkulóza, generické léky, udržitelný rozvoj, skleníkový efekt, slumy, nerovná obchodní výměna, koherence obchodu se strategií rozvojové spolupráce, oddlužení.

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:

Včetně řešení úloh byste vše měli zvládnout za 4 hodiny.

Průvodce studiem.

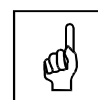
Na následujících stranách se zmíníme o některých globálních problémech lidstva. O každém z těchto bodů by se dala napsat celá monografie. K tomu však nejen že není ve studijní opoře prostor, ale detailnější popis globálních problémů není rozhodně ani jejím záměrem. Proto budou tíživé celosvětové problémy tvořit jen jednu kapitolu, jejíž znalost má ovšem pro pochopení celého systému rozvojové spolupráce stěžejní význam. Všichni víme, že problémy jako znečištění životního prostředí, skleníkový efekt nebo globální oteplování jsou problémy celosvětovými. Kromě nich však existuje celá řada dalších, které jako by se naoko týkaly “jen“ asi 2/3 států světa označovaných jako země globálního Jihu. Země je však živý organismus, ke kterému se nabízí analogie s lidským tělem, kde také problémy s kolenem, poruchami močového měchýře nebo krevní sraženinou v cévě nejsou zdaleka problémem jen spodní části těla, potažmo pravé nohy, ale mohou přerůst ve vážný problém pro celý organismus. Stejně tak i problémy jako chudoba, špatný přístup k nezávadné pitné vodě, zdravotní péči či školství v určité části světa jsou problémem i pro místa dosti vzdálená od epicentra výskytu. A ačkoliv se může zdát, že se týkají pouze zemí rozvojových, v samotném důsledku ovlivňují i země rozvinuté (viz. např. bezpečnostní důvody poskytování rozvojové spolupráce kap. 3.2). Velice důležitá je možnost kvantifikovat jevy. Proto si budeme u každého z problémů uvádět tzv. tvrdá data, tedy data umožňující měřit a srovnávat daný jev v dané lokalitě. A abychom, po pročtení této kapitoly neupadli do hromadné skepse nad stavem současného světa, jsou vybrané problémy utříděny do bloků odpovídajícím **Rozvojovým cílům tisíciletí** (Millennium Development Goals – **MDG's**), které si daly za cíl do roku 2015 významně zlepšit současný stav světa cestou podpory lidské důstojnosti, rovnoprávnosti, demokracie a ekologické udržitelnosti. MDG's tak dávají určitou naději na pozitivní změnu, díky které bychom následující kapitolu nemuseli pročitat zatíženi břemenem bezvýchodnosti.

2.1 Vybraná fakta o současném světě

- **1,1 miliardy lidí žije pod hranicí extrémní chudoby, tj. za méně než 1 USD na den.**
- **téměř polovina lidstva žije za méně než 2 USD na den.**
- **824 milionů lidí trpí chronickou podvýživou a nemá dostatek potravin potřebných k normálnímu, zdravému a aktivnímu životu.**
- **Více než 1 miliarda lidí nemá přístup ke zdroji kvalitní pitné vody.**
- **V důsledku extrémní chudoby zemře denně 30 000 dětí, každoročně to bývá okolo 10 000 000 dětí mladších 5 let.**
- **Na následky AIDS zemrou ročně 3 miliony lidí, další 4 miliony lidí ročně se virem HIV nakazí.**
- **Více než 100 milionů dětí ve školním věku nemá možnost navštěvovat školu.**
- **1600 žen denně zemře na následky porodních komplikací.**
- **20 % světové populace ovládá 80 % světového bohatství.**

Zdroj – OSN a SB 2004 a 2005

V záplavě statistik o situaci ve třetím světě může velice snadno zaniknout lidský rozměr. **Třetí svět totiž není jen statistickou abstrakcí**, ani pouhým systémem politických a ekonomických principů. Je především světem živých lidí, lidí z masa a kostí, kteří mají tak jako my své sny a prožívají své radosti a strasti. Černobílý svět čísel má za úkol dle určitého klíče setřídít data tak, aby se dala srovnávat. To je jistě velice důležité, ovšem život sám je vždy mnohem plastičtější a barevnější než by se z tabulek mohlo zdát. Proto, prosím, při pohledu do tabulek a statistik, uvedených v této kapitole, nezapomínejte na to nejdůležitější, a to že **za každým číslem se skrývají lidské bytosti a jejich osudy.**

Další důležitou věcí je **schopnost rozlišovat**, a to ať už jsme si chudé země Latinské Ameriky, Afriky a většiny Asie nazvali v kapitole 1 jakkoliv. Tak jako při pohledu japonskou optikou se celá Evropa může jevit jako homogenní blok, ačkoliv mezi jednotlivými zeměmi existují velké sociální, kulturní i ekonomické rozdíly, tak i pro nás třetí svět často představuje kompaktní celek, ve kterém jsou dané rozdíly pod rozlišovací schopností našeho oka. Už jen zapojení selského rozumu ale napovídá, že problémy kambodžského zemědělce, lékaře v Zambii, politika v Afghanistanu či učitele na Haiti budou asi odlišné. Všechny je však spojuje fakt, že žijí v nejméně vyspělých zemích světa, zemích pro které je příznačná chudoba. A ta se od státu vrací jako bumerang zase zpátky k většině lidí.

2.2 Rozvojové cíle tisíciletí (MDG's – Millenium Development Goals)

V roce 2000 se na summitu tisíciletí konaném v New Yorku shodli zástupci všech zemí světa na společné vizi budoucnosti. Tato vize, opírající se o snahu udělat svět důstojnějším místem pro život většiny obyvatel, se promítla do tzv. **Miléniové deklarace**, kde 147 hlav států a vlád přijalo a všech 191 států⁸ se následnou ratifikací zavázalo splnit do roku 2015 tzv. **Rozvojové cíle tisíciletí** – Millenium Development Goals. Ty jsou souborem **8 základních cílů**, které byly dále rozpracovány do **18 dílčích úkolů** a více než **40 konkrétních ukazatelů**, jejichž cílem je ukázat rámec rozvoje a časový harmonogram, podle kterého může být pokrok měřen. To vše při stanovení konkrétních indikátorů a jasných cílů. Mezi ně patří snížení extrémní chudoby na polovinu, zavedení školní docházky pro všechny děti, posílení role žen ve společnosti, zlepšení zdraví matek, snížení dětské úmrtnosti, zajištění udržitelného stavu životního prostředí,

⁸ V roce 2000 existovalo 191 nezávislých států, z nichž 189 bylo členskými zeměmi OSN. Mimo OSN byly MDG's ratifikovány i zbylými dvěma zeměmi - Vatikánem a Švýcarskem. V roce 2002 se na mapě světa objevil nový samostatný stát - Východní Timor, který téhož roku ratifikoval MDG's a společně se Švýcarskem vstoupil do OSN.

zastavení šíření infekčních nemocí, jako je AIDS nebo malárie. Posledním cílem je budování světového partnerství pro rozvoj. Můžeme tedy říci, že **prvních sedm cílů je určeno především nejchudším zemím světa, osmý je pak věnován hlavně vyspělým státům, které by měly usilovat o vybudování globálního partnerství,** mezi jehož úkoly by patřilo rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém, zpřístupnit rozvojovým zemím nové technologie, iniciovat odpouštění dluhů nejvíce zadluženým zemím ad. Cíle mají být splněny do roku 2015. Za výchozí je považován rok 1990.

Možná si říkáte, že takových plánů už tady bylo mnoho. Jistě, MDG's jsou plánem ambiciózním a dnes už se ukazuje, že do značné míry i těžko splnitelným, přesto však mají pro oblast rozvojové spolupráce prvořadý význam. Ten by se dal shrnout do několika bodů :

- **Všechny státy světa se shodly na základních prioritách pro společnou budoucnost.**
- **Představují základní programový rámec pro veškeré diskuse v oblasti rozvojové spolupráce**
- **Z abstraktní roviny byly konečně vytyčeny konkrétní cíle, jejich indikátory i doba, dokdy mají být splněny**
- **Cíle a úkoly jsou nastaveny tak, že umožňují průběžně sledovat stupeň jejich plnění**

Tabulka 4. Rozvojové cíle tisíciletí (přehled jednotlivých cílů a úkolů)

1. Odstranit extrémní chudobu a hlad
- snížit na polovinu počet extrémně chudých lidí (žijících z prostředků, které se rovnají, nebo jsou nižší než jeden dolar na den) - snížit na polovinu podíl lidí trpících hladem
2. Zpřístupnit základní vzdělání pro všechny
- zajistit, aby všechny děti, chlapci i dívky, absolvovaly plné základní vzdělání
3. Prosazovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen
- do roku 2005 odstranit rozdíly v přístupu mužů a žen k základnímu a vyššímu vzdělání a do roku 2015 dosáhnout téhož na všech úrovních vzdělání
4. Omezit dětskou úmrtnost
- snížit o dvě třetiny míru úmrtnosti u dětí mladších 5 let
5. Zlepšit zdraví matek
- snížit o tři čtvrtiny míru úmrtnosti matek
6. Bojovat proti HIV/AIDS, malárii a jiným nemocem
- zastavit šíření HIV/AIDS a snižovat procento nově nakažených - zastavit šíření malárie a dalších závažných chorob a snížit míru jejich výskytu
7. Zajistit trvalou udržitelnost životního prostředí
- začlenit principy trvale udržitelného rozvoje do národních politik a programů; zvrátit proces ubývání přírodních zdrojů - snížit na polovinu podíl lidí, kteří nemají trvalý přístup k nezávadné pitné vodě - do roku 2020 dosáhnout výrazného zlepšení životních podmínek alespoň 100 milionů lidí přebývajících v chudinských předměstích velkoměst (slumech)
8. Vytvořit globální partnerství pro rozvoj
- rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na pravidlech, zajistit jeho předvídatelnost a nediskriminační charakter. To zahrnuje i dobré způsoby výkonu vlády a správy, rozvoj a snižování chudoby na úrovni států i na mezinárodní úrovni - zabývat se otázkou zvláštních potřeb nejméně rozvinutých zemí. To zahrnuje odstranění cel a kvót pro jejich export, rozsáhlé oddlužení vysoce zadlužených zemí a navýšení rozvojové pomoci zemím, které prokázaly svou odhodlanost řešit problém chudoby - zabývat se zvláštními potřebami vnitrozemských a malých ostrovních rozvojových zemí - prostřednictvím opatření na úrovni států i na mezinárodní úrovni komplexně přistupovat k problémům zadlužených zemí a vytvořit dlouhodobou perspektivu jejich řešení - ve spolupráci s rozvojovými zeměmi vytvořit solidní pracovní příležitosti pro mladé - ve spolupráci s farmaceutickými společnostmi zajistit dostupnost základních léků v rozvojových zemích - ve spolupráci se soukromým sektorem zajistit, aby všichni lidé mohli využívat přínosů nových technologií, zejména technologií informačních a komunikačních

Průvodce studiem

Protože Rozvojové cíle tisíciletí pokrývají nejdůležitější globální problémy, podíváme se na tyto problémy postupně podle klíče MDG's. Nezůstane jen u popisu aktuální situace, ale povíme si i něco o prostorovém rozložení daného problému a jeho vývojových trendech a stupních plnění. A protože se budeme pohybovat i v rovině čísel, chtěl bych znovu připomenout, že za jednotlivými cíli, úkoly a statistikami jsou pořád konkrétní lidé a jejich život by z hlediska humanity neměl mít o nic menší hodnotu než ten náš.

2.2.1. CÍL 1. Odstranit extrémní chudobu a hlad

Chudoba je asi nejpalčivějším problémem současnosti. Ve formě bezdomovectví, či nízké životní úrovně v chudinských čtvrtích a ghettech se s ní můžeme tváří v tvář setkat v zemích vyspělého Severu, nevítaným společníkem bývá pro většinu obyvatel i v zemích globálního Jihu. Chudoba a blahobyt jsou relativními pojmy. Nejen každá kultura, ale i každý člověk individuálně má jiné vnímání toho, co si představuje pod pojmem "bohatství". I přes určitou míru relativity však existuje konkrétně měřitelný ukazatel chudoby na základě příjmu, tzv. **příjmová chudoba**. V úvodu této kapitoly už byla uvedena neradostná statistika, že pětina obyvatel naší planety žije za méně než 1 USD na den a téměř polovina populace je na tom jen o něco málo lépe a žije za 2 USD na den. Právě 1 USD na den v porovnání parity kupní síly byl SB stanoven jako **hranice absolutní chudoby**. Ta vyjadřuje minimální výši příjmu, která je nutná k zajištění obydlí a denního kalorického minima. Nejedná se tedy o zabezpečení kvalitního života, ale pouze o uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb.

Příjmová chudoba je ovšem jen jednou z mnoha dimenzí chudoby, jejíž chápání nelze zúžit jen na hmotnou nouzi způsobenou nedostatkem příjmů. Nevede jen k nuzným podmínkám k životu způsobeným nízkými příjmy, ale ve svém důsledku vede i k mnohým dalším problémům, mezi něž patří v osobní rovině špatná dostupnost zdravotní péče, nedostatečné vzdělání, negramotnost a v neposlední řadě také stud za vlastní chudobu. Tento stud bývá často přehlížen, ale je to jeden z významných indikátorů chudoby, protože často vede k pocitu nepotřebnosti a zbytečnosti vlastní existence. V rovině širší potom chudoba velice úzce souvisí s celkovou zaostalostí určitých regionů, přelidněním, nezaměstnaností, politickou nestabilitou, nerovnoprávným postavením žen a menšin ve společnosti, otázkami bezpečnosti a terorismu, lidských práv atd.

Ředitelka českého UNICEFu Pavla Gomba k problematice chudoby dodává : *„Chudoba znamená mnohem víc než nedostatek peněz. Chudoba je, když nemůžete usnout hladem. Chudoba je, když nemáte střechu nad hlavou. Chudoba je, když je vám zle, ale nemáte na doktora. Chudoba je, když si nemůžete přečíst jízdni řád, protože jste nechodili do školy. Chudoba je, když vám ubližují, ale vaše volání o pomoc nikdo neslyší. Chudoba je bezmocnost, bezcennost a nesvoboda.“*⁹

Úkol.

Zjistěte, jaký existuje vztah mezi chudobou a lidskými právy?

Protože chudoba není jen důsledkem nízkých příjmů, ale také příčinou celé řady dalších patologických jevů ve společnosti, věnuje mezinárodní společenství celosvětovému boji proti chudobě velkou pozornost a v MDG's je tomuto úsilí věnován hned bod 1. Ten říká, že **do roku 2015 by měl ve srovnání s rokem 1990 klesnout počet lidí žijících za méně než 1 USD na den na polovinu a stejná redukce by měla postihnout i množství lidí trpících hladem a**

⁹ GOMBA, P. *Slyšíte nás?* Praha: 2003, s. 77

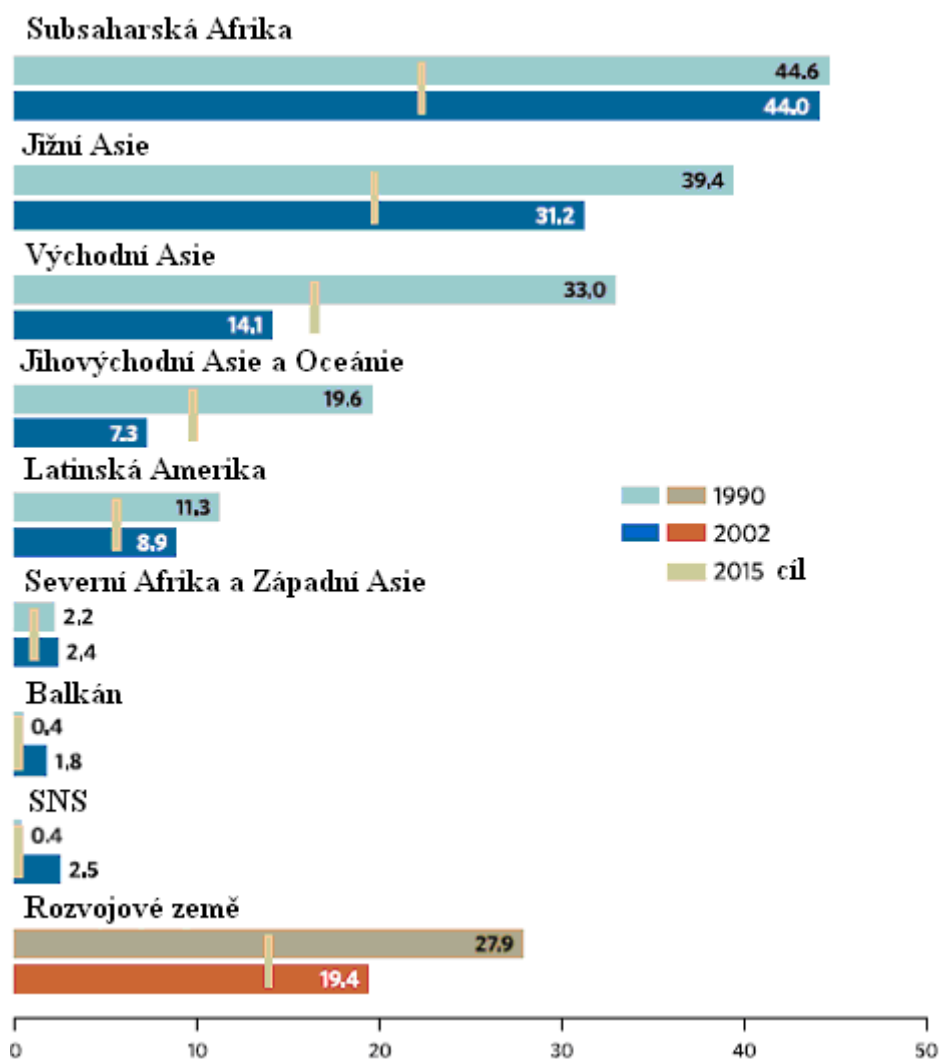
nedostatečnou výživou. Převáděno do řeči čísel to znamená snížit počet lidí žijících pod hranicí absolutní chudoby z 27,9% světové populace na 14% a počet lidí s nedostatečnou výživou z 20% na 10%.

Pět let poté, co byly vyhlášeny Rozvojové cíle tisíciletí v Miléniové deklaraci a deset let před tím, než mají být naplněny, se v září 2005 na Valném shromáždění OSN hodnotil dosavadní pokrok v **naplňování jednotlivých cílů**. Počet lidí žijících v absolutní chudobě klesl od roku 1990 o 130 milionů, a to navzdory populačnímu růstu, který jen v rozvojových zemích zaznamenal nárůst populace o 800 milionů lidí. Největší podíl na poklesu chudých mají země Východní a Jihovýchodní Asie, kde došlo od roku 1990 ke snížení počtu extrémně chudých o více než 200 milionů. Tristní zůstává situace v Subsaharské Africe, kde se situace v relativních hodnotách zlepšila jen o necelé procento a v hodnotách absolutních pak došlo dokonce k nárůstu absolutní chudoby o 140 milionů lidí! Dalším problémovou oblastí s nárůstem chudoby se staly země bývalého východního bloku, zejména pak regiony Střední Asie a Zakavkazska.

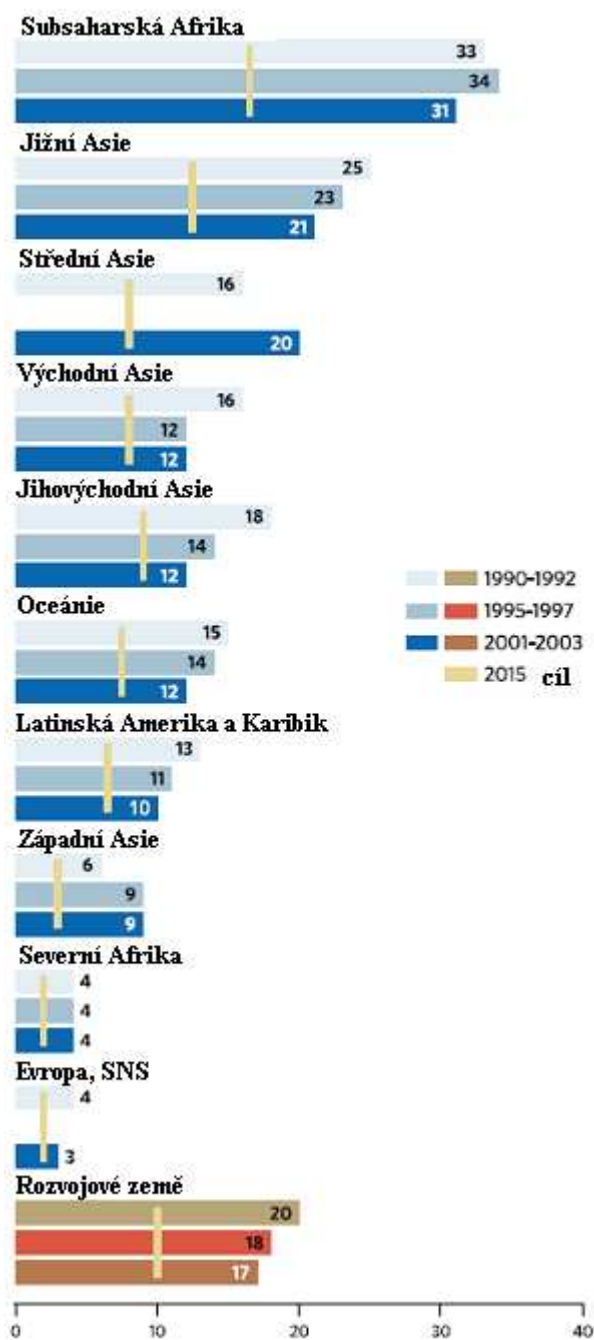
Ve světle rostoucí spotřeby v západním světě, kdy jsou vydávány obrovské finanční prostředky za přípravky na hubnutí, může připadat neuvěřitelný údaj, že 824 milionů lidí trpí **chronickou podvýživou**. A na rozdíl od pozitivního trendu při snižování lidí žijících v absolutní chudobě, nejsou statistiky o podvýživě o mnoho lepší než před patnácti lety. Přehled je uveden v grafu na následující straně.

Graf 1. Rozdělení lidí žijících za méně než 1 USD na den podle regionů (v %)

Zdroj : MDG's Report 2006

Graf 2. Rozdělení lidí trpících podvýživou podle regionů (v %)

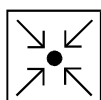
Zdroj : MDG's Report 2006

2.2.2 CÍL 2 – Dosáhnout základního vzdělání pro všechny

Přestože přístup ke vzdělání patří mezi základní lidská práva definovaná Všeobecnou deklarací lidských práv, stále ještě nemá více než 100 milionů dětí přístup ani k základnímu vzdělání a více než 850 milionů lidí neumí číst a psát. Příčin je celá řada. Tou nejzávažnější jsou **vysoké finanční náklady na vzdělání**. Rodiče musí za své potomky zaplatit většinou nejen za školní potřeby, uniformy a školné, ale často také příspěvky na platy učitelů a provoz školy, a to jsou položky, které ne každá rodina může zaplatit. Dalším faktorem omezujícím přístup ke vzdělání je **dětská práce**. Ta není ještě zdaleka ve všech státech zakázaná a objevuje se ve velké míře i tam, kde je postavena mimo zákon. Podle Mezinárodní organizace práce (ILO) postihuje dětská práce odhadem asi 250 milionů dětí ve věku do 12 let. Její vymýcení nebude jednoduché, protože na dětské práci závisí nejen přežití dětí samotných, ale často i jejich příbuzných.

Alespoň základní vzdělání je nutným předpokladem rozvoje. Bez něj je naprosto nemožné zlepšit v rozvojových zemích situaci ve státní správě, soukromém sektoru či budovat občanskou společnost, bez kterých zůstane široce prosazovaná idea **dobrého vládnutí** (Good Governance) jen prázdnou frází. A kruh se uzavírá. S nevzdělanou voličskou základnou se obtížně volí vzdělaná elita, která by výše zmíněným dobrým vládnutím mohla rozvojové zemi pomoci dostat se z pasti chudoby.

Příklad

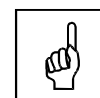
Smutným prvenstvím se v oblasti vzdělání “pyšní“ Burkina Faso, kde je jen necelých 13 % obyvatel starších 15 let gramotných. Roční výdaje na vzdělání činí v této zemi jen 2 % HDP, což s přihlédnutím k výši HDP této země nepředstavuje v absolutních hodnotách věru mnoho. Špatné je rovněž obecné povědomí o významu vzdělání. Pověra, že vzdělaná dívka má menší šanci se dobře provdat, je jen špičkou ledovce a to nebyla ještě zmíněna kvalita výuky, technické vybavení škol a počet dětí ve třídě, který obvykle přesahuje 100 žáků na jednoho učitele. Za těchto podmínek je obtížně představitelná

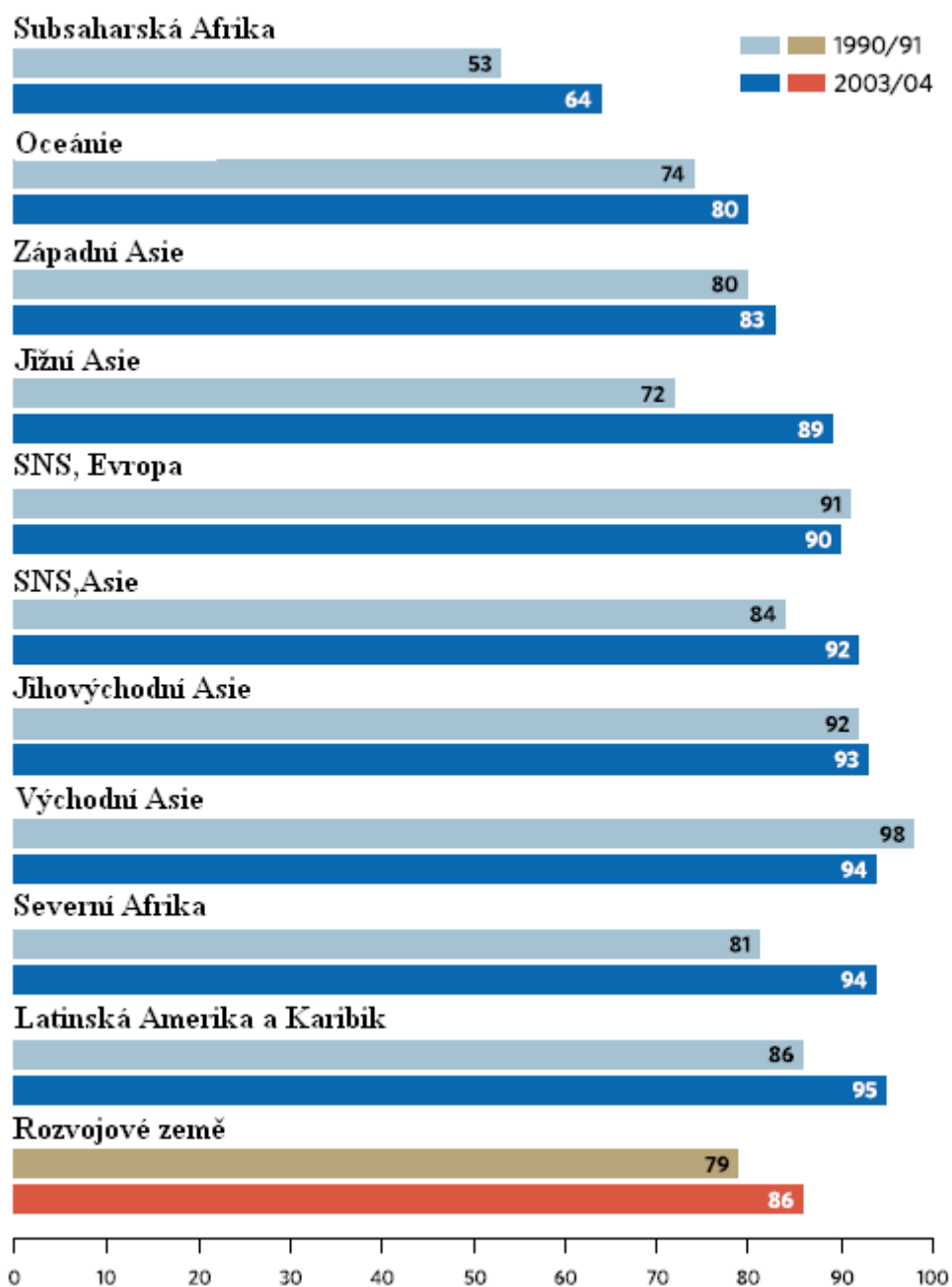
myšlenka brzkého rozvoje společnosti. A To Burkina Faso není jedinou zemí světa s takto tragickými základními indikátory vzdělávacího systému.

Co se týče školní docházky, velké rozdíly nejsou jen mezi různými státy, ale také uvnitř těchto států. **Více než 80 % všech dětí, které nenavštěvují školní instituce je z venkovských oblastí.** Nerovná je školní docházka i z genderového pohledu, kdy **více než 60 % všech dětí nemajících přístup k základnímu vzdělání tvoří dívky.**

V posledních patnácti letech vzrostl poměr dětí navštěvujících základní školu ze 79 % na 86 %. I přes tento úspěch existují stále země jako např. Niger, Mali, Burkina Faso, Eritrea nebo Džibuti, kde navštěvuje školní zařízení méně než polovina dětí. Prioritním cílem by se mělo stát zavedení bezplatného základního školství, jak se podařilo na nátlak mezinárodního společenství prosadit v poslední době např. v Ugandě.

Graf 3. Rozdělení základní školní docházky podle regionů (v %)

Zdroj : MDG's Report 2006

2.2.3 CÍL 3 – Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti

Ženy jsou zásadními aktéry rozvoje, pečují o rodinu a vychovávají další generace. Existuje silná propojenost mezi posílením role žen ve společnosti a odstraněním celé řady negativních jevů zejména v oblasti školství, zdravotnictví a zemědělství. I přes velký pokrok v posledních patnácti letech zůstává postavení žen ve většině zemí světa **nerovné** s postavením mužů. V první řadě je to **hledisko ekonomické**. Bylo už zmíněno, že chudoba nepostihuje obyvatele planety rovnoměrně, ale že 70 % chudých tvoří ženy. Pokud bychom si tedy chtěli chudobu personifikovat a představit, zcela jistě by měla ženské rysy. Problém ekonomické nerovnosti se ovšem zdaleka netýká jen rozvojových zemí. I v rozvinutých zemích dosahuje průměrná mzda žen jen 80 % průměrného mužského výdělku. Oproti 50 % v rozvojových zemích, je ale tento údaj z hlediska rovnosti mnohem uspokojivější. Dalším ukazatelem genderové disparity je **sociální** postavení žen ve společnosti. Představa ženy jako ochránkyně domácího krbu je dána tradicí a existuje snad ve všech kulturách (snad s výjimkou současné americké, kde emancipace nabrala místy až absurdních podob). Na této představě by vlastně nebylo ani nic špatného, pokud by ženám byl umožněn rovný přístup ke vzdělání, práci a podílu na veřejném životě. Právě s prací jsou na tom ale ženy v chudých zemích globálního Jihu špatně, když většinu času stráví při neplacené práci (domácí práce, drobné zemědělské práce, zajištění otopu, pitné vody, péče o děti ...). K ekonomickým a sociálním hlediskům nerovnosti jsou ženy vystaveny i neřešitelné disparity **biologické**, která z nich činí slabší pohlaví. V pohledu čísel vedou tyto rozdíly ročně ke 4 milionům mrtvých žen v důsledku násilí. Statistika social watch za rok 2004 vypovídá také o tom, že každá třetí žena byla zbita, zneužita, znásilněna nebo jiným způsobem přinucena proti své vůli k sexu.

Pro tyto a další důvody byla idea rovnosti pohlaví zařazena jako třetí cíl v MDG's. Hlavním ukazatelem pokroku v této oblasti se stal :

- **poměr přístupu dívek a chlapců ke vzdělání na základních a středních školách**
- **podíl gramotných žen a dívek ve věku 15 – 24 let**
- **podíl žen na celkové zaměstnanosti ve službách a průmyslu**
- **podíl zastoupení žen v národních parlamentech**

Zjistěte jaká je dle těchto kritérií rovnost mezi pohlavími V České republice a hodnoty srovnajte s některými jinými evropskými zeměmi a alespoň jednou zemí z každého z kontinentů. Pokud byste nevěděli, kde nalézt potřebná data, můžete nahlédnout například na:

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

V případě odstranění **nepoměru mezi přístupem dívek a chlapců k základnímu vzdělání** se cíle daří dosahovat ve východní Asii a evropských zemích SNS. Ostatním regionům, ač jsou na správné cestě, a za posledních patnáct let učinily v rovnosti přístupu k základnímu školství znatelný pokrok, se cíle dosáhnout nedaří. Přístup dívek k základnímu vzdělání zůstává problémem hlavně v jižní Asii a subsaharské Africe, které tvoří poměr dívek k chlapcům jen 0,91 % respektive 0,89 %. Co se týče gramotnosti mladých žen a dívek ve věku 15 – 24 let, je jejich poměr k chlapcům stejného věku vyrovnaný v postsovětských zemích, východní Asii a latinské Americe. Výrazně zaostává celá Afrika s poměrem 0,88 % a jižní Asie s nelichotivými 0,79 %.

Ačkoliv zaznamenávají ženy v posledních letech velký nárůst podílu na trhu práce, stále se podílejí na **placené práci** v celosvětovém měřítku méně než 40 %. Mezi hlavní příčiny patří obtížné skloubení pracovních povinností s rodinnými, z toho důvodu také nižší ochota zaměstnavatele přijmout do hlavního pracovního poměru mladou ženu, ale i sociokulturní stereotypy vnímání ženy jako méně vhodné adeptky na řídicí pozice. V řadě rozvojových zemí potom také výše

zmíněný nedostatek času věnovat se placené práci kvůli nutným povinnostem při neplacené práci, z nichž nejnáročnější je nutnost zajištění potravin zemědělskými pracemi. Z následující tabulky je proto vyjmuta práce v zemědělském sektoru.

Tabulka 5. Podíl žen na celkové zaměstnanosti v nezemědělském sektoru (v %)

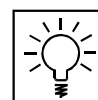
Region\rok	1990	1999	2000	2004
Svět	35.9	37.1	38.3	39.1
Severní Afrika	20.1	20.1	19.3	20.3
Subsaharská Afrika	32.4	33.2	34.3	35.0
Latinská Amerika	38.3	40.6	42.1	43.2
Východní Asie	37.9	38.8	40.0	41.2
Jižní Asie	13.1	14.8	16.7	17.3
Jihovýchodní Asie	37.3	36.9	38.6	38.3
Západní Asie	16.6	17.8	19.3	20.1
Oceánie	28.4	31.1	35.3	37.3
SNS	48.5	49.0	50.1	51.1
Rozvinuté země	43.4	44.8	45.6	46.4

ZDROJ: Millenium Development Goals Indicators, OSN 2006

Posledním měřitelným indikátorem v prosazování rovnosti pohlaví je **zvýšení podílu žen na účasti v politickém životě**. Měří se podílem žen v národních parlamentech. I když v posledních patnácti letech politická angažovanost žen narostla v celosvětovém měřítku z 12 % na 17 %, stále se nejedná o obecný trend a existují regiony jako např. Oceánie nebo většina muslimského světa, kde ženy téměř nejsou zastoupeny v politické reprezentaci státu.

Otázka k zamyšlení

Myslíte si, že by byla dobrým řešením rovnosti pohlaví jakási pozitivní diskriminace ve vztahu k ženám a zavedení kvót v určitých sektorech zaměstnanosti?

Otázka posílení role žen ve společnosti je velice úzce spjata s populační politikou. Vzdělané a sebevědomé ženy mají totiž mnohem větší vliv při plánování počtu svých dětí. Neřídí se už jen tím, co jim přikazuje tradice a manžel, ale dokáží díky osvětě a antikoncepci mnohem lépe kontrolovat svou porodnost. Vysoká porodnost přitom nesouvisí jen s chudobou, ale také s dětskou a mateřskou úmrtností nebo s šířením HIV/AIDS. Tyto „vedlejší efekty“ **nerovnosti** obou **pohlaví** a provázanost různých aspektů rozvoje tak jen podtrhují význam prosazování třetího cíle.

2.2.4 CÍL 4 - Snížit o 2/3 dětskou úmrtnost

V roce 2004 zemřelo na světě 10,5 milionů dětí mladších 5 let, přičemž 97 % z nich pocházelo z rozvojových zemí a celá polovina dokonce pouze ze subsaharské Afriky. Polovinu jejich životů mělo na svědomí pět nemocí : **malárie, spalničky, HIV, zápal plic a průjmová onemocnění**. Tyto děti tedy umírají následkem okolností, kterým je možné ve většině případů zabránit.

Jen zápalu plic podlehnou ročně dva miliony dětí, na spalničky zemře ročně okolo půl milionů dětí, a to jsou nemoci, které se ve vyspělém světě podařilo díky očkování, vitamínům a lékům vymýtiti úplně. Přístup ke kvalitní pitné vodě by znamenal radikální omezení průjmových onemocnění. Antimalariky, lepší výživou nebo jen používáním malarických sítí by se dokázal značně redukovat i problém s malárií. To jsou ale věci, které spolu s vyškoleným zdravotním personálem a finančními prostředky právě v nejchudších zemích světa často chybějí. Proto umírá v rozvojových zemích každoročně více než desetinásobně více dětí než v zemích rozvinutých. V roce 2004 to bylo 87 dětí ve věku do 5 let z každého tisíce narozených v rozvojových zemích oproti 7 v zemích rozvinutých. Místo, kde se děti narodí tak určuje jejich šance k přežití.

Jakou roli si myslíte, že na faktoru dětské úmrtnosti sehrávají mezinárodní farmaceutické firmy?

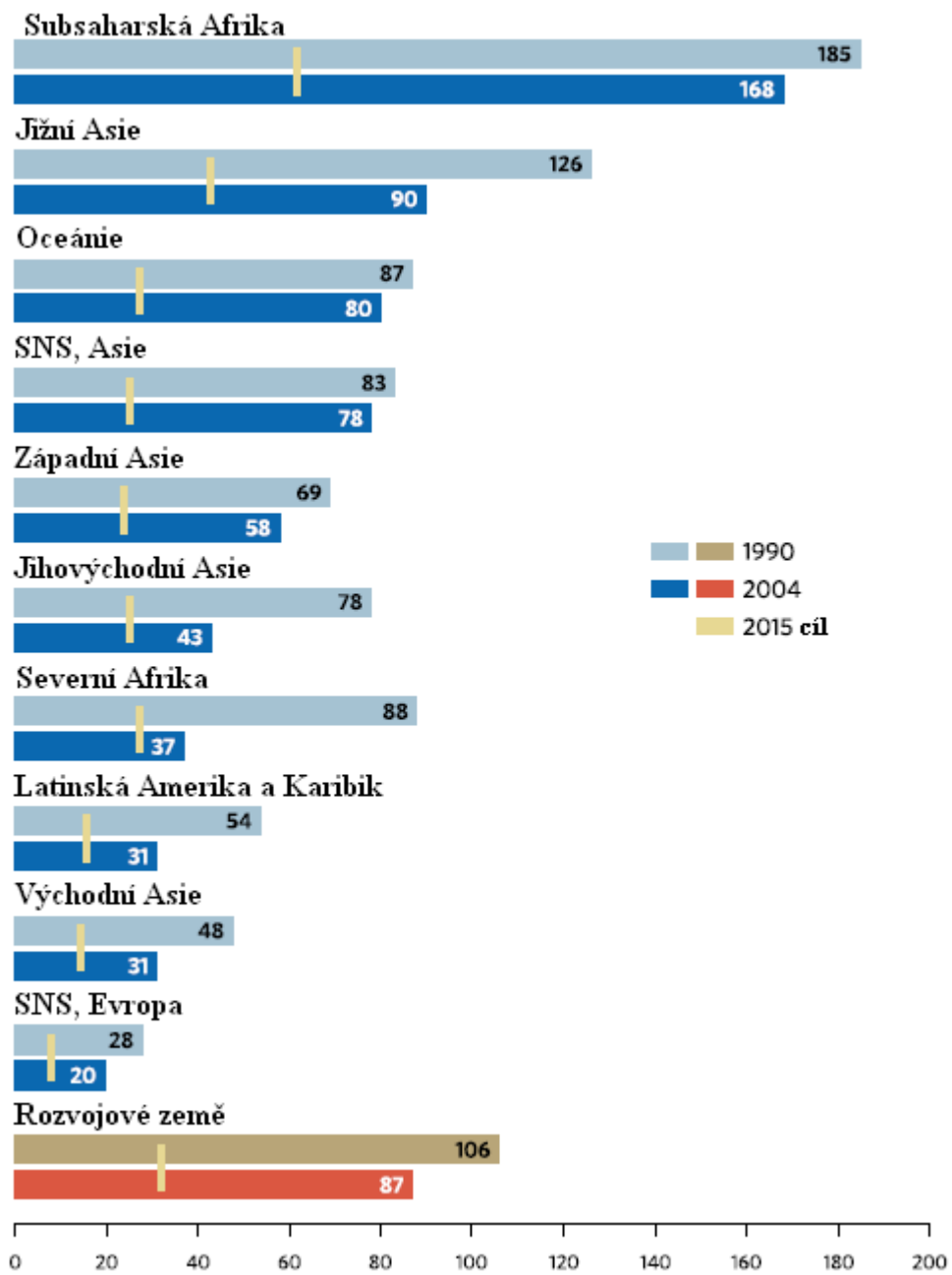
Problematika dětské úmrtnosti jde ruku v ruce s problematikou populačního růstu a ekonomického rozvoje. Snížení dětské úmrtnosti závisí z velké části na funkčním zdravotním systému v rozvojových zemích.¹⁰ Systém zdravotnictví spolu s faktory uvedenými v minulém odstavci představuje brzdu nejen pro rychlejší snižování dětské úmrtnosti, ale ve svém důsledku brzdí i rozvoj. Vysoká dětská úmrtnost je totiž jedním z hlavních důvodů vysoké porodnosti. A ta zase způsobuje populační růst, snižující naději na ekonomický rozvoj společnosti. Při současném průměrném ročním poklesu dětské úmrtnosti o 1,2 %, není pravděpodobné, že by se vytčený cíl poklesu o 2/3 podařilo splnit. Na správné cestě jsou jen země severní Afriky, Latinské a střední Ameriky a jihovýchodní Asie.

---

¹⁰ Špatné podmínky ve zdravotnictví chudých zemí reflektuje i statistika kojenecké úmrtnosti na 1000 narozených. Zatímco ve vyspělém světě zemře při porodu 6 dětí, v rozvojovém světě to bývá více než 60.

Graf 4. Rozdělení dětské úmrtnosti do 5 let na 1000 narozených podle regionů

Zdroj : MDG's Report 2006

2.2.5 CÍL 5 – Zlepšit zdraví matek

Každou minutu zemře jedna žena na následky problémů spojených s těhotenstvím, porodem nebo poporodními komplikacemi. Ročně je to pak více než půl milionu žen, z čehož 99 % všech úmrtí se odehraje v Africe, Asii a Latinské Americe. Nejhorší stav pak panuje v subsaharské Africe, jižní a střední Asii, odkud pochází více než 90 % všech úmrtí žen během těhotenství, porodu či šestinedělí. Jen pro srovnání, zatímco v rozvinutých zemích Severu zemře na každých 100 000 živě narozených dětí 14 matek, pak v subsaharské Africe je to neuvěřitelných 920 rodiček.

Úspěšný a bezpečný porod může značně ovlivnit školený a zkušený porodník, ten však asistuje jen u 58 procent všech porodů. V nejhůře postižených regionech subsaharské Afriky a jižní Asie pak dokonce jen u 46 %, respektive 36 % porodů. V případě absence lékařské pomoci může i poměrně lehká porodní komplikace skončit smrtí rodičky. Komplikace se nedají předvídat a nelze jim tak jednoduše předcházet jako v případě boje s dětskou úmrtností prostřednictvím léků, lepší výživy či očkováním. **Problém mateřské úmrtnosti tak závisí především na rozvoji zdravotní infrastruktury** a větším množstvím peněz putujících do zdravotních programů a zařízení. Bez nich je cíl snížit mateřskou úmrtnost do roku 2015 o 2/3 ve většině regionů bezbřehou utopií.

2.2.6 CÍL 6 – Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi

Po snížení dětské úmrtnosti a úmrtnosti matek se i další cíl z Rozvojových cílů tisíciletí zabývá snahou o zlepšení zdravotního stavu obyvatel globálního Jihu. Je jím boj s infekčními nemocemi, jako je HIV/AIDS, malárie nebo tuberkulóza. Zatímco v rozvinutých zemích jsou hlavní příčinou smrti kardiovaskulární a onkologická onemocnění, v rozvojových zemích umírá každoročně okolo 40 %

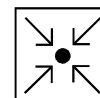
obyvatel právě na výše zmíněné infekční nemoci. (jen pro srovnání, v zemích Severu jsou infekční choroby příčinou úmrtí 1 % populace).

Z infekčních onemocnění zaujímá první místo **virus HIV**. V současné době je jím nakaženo už více než 40 milionů lidí, z nichž více než polovina obývá země subsaharské Afriky. Nejhuře postižen je úplný jih afrického kontinentu, kde ve státech jako JAR, Namíbie, Lesotho nebo Zimbabwe podíl nakažených virem HIV dosáhl téměř čtvrtiny dospělé populace, v Botswaně a Svazijsku se dokonce podíl nakažených pohybuje již jen těsně pod hranicí 40 %. A to je nemoc na vzestupu nejen v tomto regionu, ale i v Karibiku, Oceánii a v postsovětských zemích. Na následky AIDS, respektive jiných onemocnění způsobených sníženou imunitou organismu, umírá ročně okolo 3 milionů lidí, přičemž je za stejné období hlášeno více než 4 miliony nových případů. Kvůli této nemoci se už 15 milionů dětí stalo sirotky, tzn. ztratilo alespoň jednoho z rodičů. AIDS si však obvykle bere oba rodiče, a tak tito dvojnásobní sirotci končí většinou bez příjmů na ulici. AIDS tak podporuje růst dětské práce, čímž snižuje školní docházku a tím přispívá k opětovnému růstu chudoby v už tak chudých zemích. Nemocní AIDS jsou kvůli své nemoci diskriminováni a vyloučeni ze společnosti, což jejich situaci ještě více zhoršuje. V nejvíce postižených regionech se už vedle vlivu na sociální strukturu populace začínají projevovat i ekonomické důsledky epidemie HIV/AIDS. Nemoc si své oběti totiž nevybírá jen z řad dělníků, ale i z učitelského prostředí, lékaře či inteligenci, a tak v některých specializovanějších oborech už chybí v JAR, Namíbii i Botswaně lidské zdroje a objevuje se zvýšená míra migrace.

Základní strategií v boji proti šíření HIV/AIDS je osvěta a vzdělání. Ty by měly společně vést k preventivním opatřením a zastavit novou vlnu šíření nemoci. Velice mnoho mladých lidí ještě bohužel stále neví, jak se nemoc šíří a jak se proti ní chránit. Bohužel také ti, kteří informace mají, se podle nich ne vždy chovají.

Příklad

Ve světle evropské osvěty ještě stále člověka zamrazí, když se jihoafričtí středoškoláci ptají, zda sexuální styk s pannou či těhotnou bílou ženou zbavuje nakaženého AIDS jeho nemoci, popřípadě jestli kondom způsobuje impotenci. Také jste možná zaregistrovali soud s bývalým ministrem boje proti HIV/AIDS v JAR a pozdějším viceprezidentem Jacobem Zumou, který u soudu, kde čelil obvinění ze zneužití ženy nakažené AIDS prohlásil :

„Vím, že žena z jejíhož zneužití mne obviňujete měla AIDS. Sexuální styk jsme opravdu měli, ovšem šlo o dobrovolný sex a ne o znásilnění ... Strach z nákazy nemám, protože jsem silný, zdravý muž a po sexu jsem se důkladně osprchoval.“¹¹

Pokud tedy člověk odpovědný za prevenci HIV/AIDS v zemi, která vykazuje v absolutních číslech nejvyšší počet nakažených lidí na světě může veřejně vydat takovéto prohlášení, potom už možná nepřekvapí stupeň osvěty u středoškoláků.

Vedle pověr a mýtů má svůj význam na vzrůstajícím množství nemocných také **nízká dostupnost antikoncepce a cena antiretrovirálních preparátů**. Silná lobby farmaceutických firem, které se nechtěly vzdát svých zisků ani v oblasti boje proti nákaze HIV/AIDS vedla WTO až ke smlouvě o ochraně práv duševního vlastnictví v mezinárodním obchodě, která stanovila, že patenty na léky vyvinuté po roce 1995 budou mezinárodně platné po dobu 20 let. To v praxi znamená, že i z léků odvozených- tzv. **generik**, které bývají stejně účinné jako patentovaný lék, ale zhruba o 80 % levnější, je nutné odvádět vysoké licenční poplatky farmaceutické firmě, která s lékem na trh přišla. Jen země z kategorie LDC's jsou od poplatků za licence osvobozeny. Státy, které do této kategorie nespádají, tak musí platit za licence na léky, které by byly schopny samy vyrobit nebo je už dokonce vyrábějí. A jelikož se jedná o prostředky, které by příliš

¹¹ Cape Town Post – 22.2.2006, str.4

zatěžovaly státní rozpočet, musí být náklady přesunuty na vlastní obyvatelstvo, které si často nákladnou¹² léčbu nemůže dovolit.

Otázka k zamyšlení

Nepřipadá vám přístup katolické církve kladoucí konzervativní důraz na manželskou věrnost a vedoucí k zákazu používání kondomů také jako výrazná překážka v boji proti HIV/AIDS? A je tento postoj ve světle milionů úmrtí v rozvojovém světě, způsobených právě touto nemocí, morálně obhajitelným?

Vedle HIV/AIDS se v chudých zemích vyskytují i další infekční nemoci, které mají na svědomí obrovský počet lidských životů a znemožňují celým regionům vymanit se z chudoby. Nejrozšířenějšími zabijáky jsou malárie a tuberkulóza. Vedle 1 milionu mrtvých ročně má **malárie** někdy za následek i těžká poškození mozku, chudokrevnost a ve svém důsledku samozřejmě negativní dopad na ekonomickou situaci obyvatel, kteří nemoc prodělali. V posledních dvou desetiletích byla nemoc na vzestupu zejména kvůli zvyšující se rezistenci parazitů a přenašečů a především zásluhou nedostatečné vybavenosti zdravotnických zařízení a domácností antimalarickými sítěmi. Současná kampaň UNICEFu, SB i nadace Billa a Melindy Gatesových se zaměřuje na distribuci právě lůžkových sítí napuštěných insekticidy. Jen v průběhu prvních čtyř let nového milénia vzrostl jejich počet v subsaharské Africe desetinásobně. Vzhledem k ceně antimalarických léků je tato strategie mnohem levnější, a tak i dostupnější pro široké vrstvy obyvatel. I přes zmíněný pokrok v posledních letech vyplývá z dat UNICEFu, že pod sítí má možnost spát jen 15 % dětí z malarických oblastí a pod sítí napuštěnou insekticidy dokonce jen 2 %.

---

¹² Roční náklady na léčbu HIV/AIDS generickými antiretrovirálními léky se pohybují v rozmezí 200-800 USD na obyvatele. Tato částka nabývá obudných rozměrů při připomenutí faktu, že polovina světové populace žije za méně než 2 USD na den.

Přestože lék na **tuberkulózu** byl vynalezen už před padesáti lety, ještě dnes na toto onemocnění umírá ročně okolo 2 milionů lidí. Jako ve všech předchozích případech je situace nejkritičtější znovu v subsaharské Africe, kde nejen, že se dosud nepodařilo výskyt nemoci omezit, ale naopak, tuberkulóza je v tomto regionu na ostrém vzestupu. Za posledních patnáct let se její rozšíření v subsaharské Africe zvýšilo ze 148 případů na 281 z každých 100 000 obyvatel. Nejrizikovější skupinou jsou chudí lidé, kteří nemají přístup k léčbě a trpí podvýživou, která průběh nemoci zhoršuje. Další oblastí s dvojnásobným nárůstem onemocnění tuberkulózou jsou postsovětské republiky. Na jejich případě je patrné, jak ovlivňuje sociální a ekonomický pokles regionu výskyt negativních charakteristik i ve zdraví obyvatel. Tuberkulóza je nejčastější příčinou smrti pro lidi infikované virem HIV, proto snaha snížit počet nakažených záleží i na vývoji boje s AIDS.

Nezbytným opatřením k zastavení rostoucího trendu úmrtí následkem infekčních onemocnění je zajištění dostupné péče, což v místních podmínkách většinou znamená péči bezplatnou. V případě všech infekčních onemocnění je potřeba zajistit efektivní léčbu v blízkosti domova nemocných, což nebude možné bez rozsáhlých investic do zdravotního systému rozvojových zemí. V regionálním rozložení infekčních onemocnění existují obrovské rozdíly, sjednotíme-li však čísla za celý svět, pak musíme konstatovat, že naplňování šestého cíle rozvojových cílů tisíciletí je zatím neúspěšné.

2.2.7 CÍL 7 – Zajistit udržitelný stav životního prostředí

Sedmý rozvojový cíl tisíciletí se zaměřuje na snahu udržet životní prostředí obyvatelným i pro další generace. Stanovený cíl zahrnuje širokou oblast od environmentálních charakteristik jako omezení skleníkového efektu, ochrana ozónové vrstvy, zastavení desertifikace a kácení pralesů přes snahu o integraci principů udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států až po sociální charakteristiky, mezi něž by se daly zahrnout dlouhodobé snahy o zlepšení přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně nebo o dosažení výrazného zvýšení kvality života obyvatel slumů.

V průběhu 20. století vzrostla průměrná teplota na Zemi o 0,6 stupně C. Na tomto oteplení má výrazný podíl vyšší koncentrace látek způsobujících skleníkový efekt v atmosféře. Jedná se především o oxid uhličitý, jehož množství v atmosféře reguluje od roku 2005 Kjótský protokol.¹³ Problémem je, že Kjótský protokol je závazný jen pro vyspělé státy. Tak například Čína, druhý největší světový producent skleníkových plynů, není vázána povinností snižovat své emisní limity. Rozvojové země s vyšším zastoupením průmyslu na tvorbě HDP se odvolávají na právo postavit svůj rozvoj na využívání fosilních paliv, tak jak to učinily státy vyspělé. Nedá se tedy očekávat, že by právě ony investovaly do rozvoje obnovitelných zdrojů energie a vyvíjely snahu na snížení emisí na udržitelnou úroveň. Je tedy nutné, aby se výzkumu a vývoji v oblasti alternativních zdrojů energie a možnosti energetických úspor věnovaly státy vyspělé. To s sebou ovšem nese nutnost útlumu v některých sektorech vlastního průmyslu a vyšší investice do ekologizace provozu, což není vůbec jednoduchá a bezbolestná cesta.

Srovnejte hodnotu emisí CO₂ na obyvatele v České republice s hodnotami některých jiných zemí. Pokud byste nevěděli, kde nalézt potřebné informace, můžete se znovu podívat na : <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

Lesy dnes představují plochu okolo 3,9 miliardy Ha, tedy asi 30 % rozlohy souše. Přibližně polovina z nich se rozkládá v subtropickém a tropickém pásmu, které jsou nejvíce ohroženou oblastí z hlediska

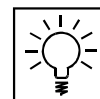
---

¹³ Je to protokol k Rámcové úmluvě OSN o klimatických změnách, ve kterém se vyspělé země zavázaly ke snížení emisí skleníkových plynů o 5,2 %. Přestože byl Kjótský protokol projednáván už v roce 1997, vstoupil v platnost až o osm let později a hrozilo, že nezačne platit vůbec. Pro jeho ratifikaci byly totiž stanoveny dvě podmínky : aby byl podepsán alespoň 55 státy a aby jej podepsaly státy, jejichž podíl na emisích skleníkových plynů činil v roce 1990 nejméně 55 %. Zatímco s první podmínkou nebyly vážnější problémy, ta druhá se ukázala vážným problémem. Dva největší znečišťovatelé z vyspělých zemí USA a Rusko se postavili k ratifikaci odmítavě a bez podpisu alespoň jednoho z nich protokol nemohl vstoupit v platnost. Po velkých obstrukcích se nakonec Rusko uvolilo na podzim 2004 k ratifikaci a protokol vstoupil v roce 2005 v platnost. Kjótský protokol byl ratifikován 132 zeměmi. Emisní podíl vyspělých zemí, které protokol ratifikovaly, činil v roce 1990 61,6 procenta.

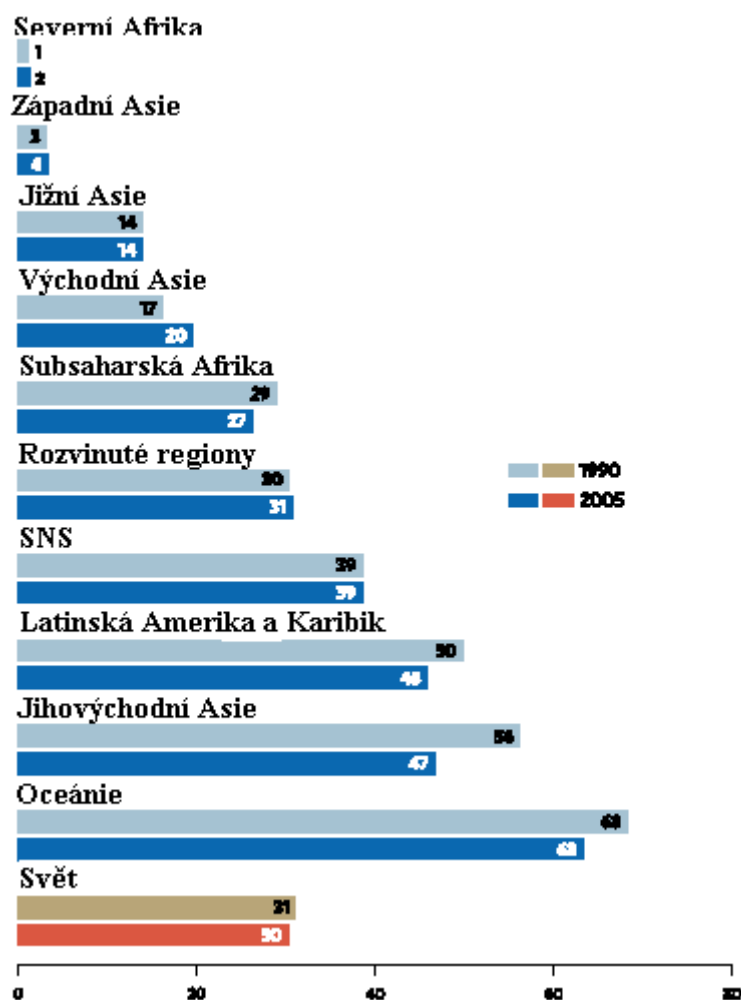
pokračujícího odlesňování. Největší problém představuje zejména kácení lesů z důvodu získávání nových obdělávatelných ploch pro zakládání plantáží a komerční kácení původních pralesů na nábytkové dřevo. Z těchto důvodů tak mizí každý den přibližně 200 km² lesní plochy denně. Úbytek lesů významně napomáhá postupující desertifikaci, erozi, skleníkovému efektu a ztrátě druhové rozmanitosti ekosystému.

Otázka k zamyšlení

Myslíte si, že existují reálné snahy o certifikaci dřeva pocházejícího výlučně z plantážního pěstování? A nemůže mít na nelegálním kácení pralesů svou příčinu také neutuchající poptávka po nábytkovém dřevu ve vyspělých zemích Severu?

Graf 5. Podíl zalesněné plochy na celkové ploše v jednotlivých regionech (v %)

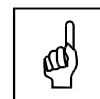
Zdroj : MDG's Report 2006

V úvodu této kapitoly byl už zmíněn problém s přístupem obyvatel převážně chudých regionů ke zdrojům **nezávadné pitné vody**. Chemické a bakteriologické znečištění místních zdrojů vody vede k infekčním nemocem, které si vybírají každoročně krutou daň na životech těch nejchudších obyvatel. Jen v devadesátých letech zemřelo na průjmová onemocnění způsobená nekvalitní vodou více dětí, než kolik zemřelo od konce druhé světové války všech lidí následkem ozbrojených konfliktů. I přes pokrok v severní Africe, jižní a západní Asii, v latinské Americe, Karibiku a zemích SNS nenastává lepší přístup k nezávadné pitné vodě v nejhůře postižených regionech subsaharské Afriky a východní Asie, a tak stále více než 1 miliarda lidí je nucena pít vodu neodpovídající kvality.

Velké rozdíly v přístupu k pitné vodě nejsou jen mezi makroregiony, ale také mezi městskými a venkovskými oblastmi. Zejména v souvislosti s venkovskými regiony bývá hojně diskutován program **privatizace vodovodních služeb** podporovaný MMF. Ten argumentuje tím, že privatizace by omezila byrokracii a přivedla do této oblasti důležité investice. Otázkou však zůstává, nakolik by měli soukromí investoři zájem o investice do odlehlejších oblastí, kde nelze očekávat ekonomickou návratnost investic. A tak existuje reálná obava, aby se přístup k nezávadné pitné vodě nestal v rozvojovém světě výsadou jen movitější městské klientely.

Posledním úkolem sedmého rozvojového cíle je **zlepšení životních podmínek alespoň pro 100 milionů obyvatel chudinských čtvrtí měst neboli slumů**, které představují obrovský problém v celém rozvojovém světě. Podle údajů programu lidských sídel OSN (UN Habitat) je jedinou oblastí, kde se zlepšuje kvalita života ve městech, severní Afrika. Ve všech ostatních regionech se kvalita městského života snižuje a počet obyvatel slumů roste jak v relativních, tak i absolutních číslech. Jen v průběhu devadesátých let vzrostl celosvětově počet obyvatel měst žijících ve slumech o ¼ na více než 900 milionů. V subsaharské Africe už dnes dosahuje poměr obyvatel chudinských čtvrtí na celkové městské populaci neuvěřitelných 72 %. Překotná urbanizace má komplexní negativní dopady. Vede k nezaměstnanosti, přelidnění, špatným hygienickým podmínkám, šíření infekčních chorob i k růstu kriminality a radikalismu. Na rychle rostoucí míru urbanizace a s ní ruku v ruce rostoucí chudinské čtvrti neexistuje jednoduchý recept. Řešení by znamenala jen komplexní změna, kterou by přineslo strategické plánování či regionální politika opírající se o větší podporu zaměstnanosti ve venkovských oblastech. A to vše za předpokladu vybudování nutné infrastruktury. Bez těchto předpokladů je idea zajištění udržitelného stavu životního prostředí a vzrůstající životní úroveň ve městech rozvojového světa nemyslitelná.

Je morálně ospravedlnitelné vyžadovat po vládách rozvojových zemí, aby důsledně uplatňovaly politiku ochrany životního prostředí, když jejich obyvatelé jsou nuceni využívat přírodních zdrojů pro nutnost holého přežití?

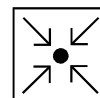
2.2.8 CÍL 8 – Budovat světové partnerství pro rozvoj

Zatímco prvních sedm cílů zavazovalo rozvojové země k mobilizaci domácích zdrojů, politickým a ekonomickým reformám, které povedou k větší sociální spravedlnosti, ten osmý je **primárně určen zemím rozvinutým**. Je zaměřen na odstraňování strukturálních překážek, které brzdí rozvojové země na jejich cestě vymanění se z chudoby. Strukturálními překážkami se myslí zejména nastavení systému zahraničního obchodu, který znevýhodňuje rozvojové země v přístupu na trhy zemí rozvinutých a nalezení koherence mezi rozvojovou spoluprací a obchodní a zemědělskou politikou zemí OECD. Právě obchodní a zemědělská politika nejvyspělejších zemí je v ostrém kontrastu s prohlášeními jejich představitelů o liberalizaci světového obchodu. V klíčových oblastech ekonomických zájmů zemí OECD nadále přetrvávají protekcionismus a vysoká míra regulace, které dávají výhodu právě producentům z vyspělých zemí. Systém celních sazeb a kvót je stále nastaven tak, aby zvýhodňoval z rozvojových zemí dovoz surovin na úkor hotových výrobků. Suroviny totiž potřebují zpracovat, čímž podporují průmysl a zaměstnanost v rozvinutých zemích a ve formě hotových výrobků vytvářejí přidanou hodnotu, která v rozvinutých zemích zůstává. Pokud se jedná o důležité výrobky náročné na kvalifikovanou pracovní sílu, je rozvojová země naopak nucena je kupovat za ceny vyšší o vysoké mzdy v zemích rozvinutých.

Příklad

Nejspornější zůstává **sektor zemědělství**, který je neustále nejchráněnější oblastí světového obchodu. Jak z hlediska odstraňování chudoby, tak i pro posilování udržitelného rozvoje, je ovšem pro chudé země naprosto zásadní. Pojďme se podívat jakými konkrétními nástroji mohou země EU chránit své trhy proti dovozu zemědělských komodit a naopak zvýhodňovat vlastní zemědělce. První podporou domácím zemědělcům na úkor těch z rozvojových zemí jsou **cla**, jejichž průměr dosahuje v EU u zemědělských komodit 17 %. Nejsou však stejná pro všechny výrobky. Rozvinuté země si chrání svůj trh jen u některých komodit jako je cukr, mléčné výrobky, banány, rýže nebo tabák, zato však velmi účinně prostřednictvím vysokých cel- tzv. celních vrcholků. Vysoká cla spolu s množstevními omezeními jsou odpuštěna jen členům skupiny LDC's. Dalším účinným prostředkem k podpoře domácích zemědělců jsou **zemědělské dotace**. Společná zemědělská politika EU činí plných 46 % celounijního rozpočtu a projevuje se mimo jiné ve štědrých subvencích. Ty činí každoročně více než 300 miliard Euro, což představuje přibližně pětinasobek všech finančních prostředků věnovaných na oficiální rozvojovou spolupráci v roce 2005. Jen pro srovnání : přepočtená míra dotace na jednu krávu v zemích EU na den činí okolo 2 USD, což je považováno za širší hranici chudoby u lidí. Tyto obrovské příjmy samozřejmě snižují cenu zemědělských výstupů a velkou měrou tak podkopávají možný dovoz zemědělských výrobků z rozvojových zemí a podporují i nerentabilní produkty a tvorbu přebytků. Tyto přebytky vedou ke třetí formě podpory, kterou jsou **exportní dotace**. Vysokou nadprodukcí se doma nedaří spotřebovat, proto státy podporují dotacemi vývoz, aby se zboží prodalo pod cenou alespoň v zahraničí. Na tyto neférové dovozy neumí většinou rozvojové země reagovat. Prostřednictvím liberalizace obchodu z dílny WTO se totiž snižují celní limity a množstevní omezení. Ani pomoc vlastním zemědělcům není příliš obvyklá v důsledku vysoké počáteční finanční nákladnosti. Tento trojlístek spolu ještě s dalšími aktivitami vede ke katastrofálnímu stavu, kdy v chudých zemích s levnou pracovní silou a vhodnými podmínkami k zemědělství lze nalézt i základní potraviny jako sušené mléko nebo balený cukr z Francie či Portugalska.

A nejedná se přitom jen o podporu nadnárodními obchodními řetězci, ale tato praxe je viditelná i v maloobchodě, a to proto, že díky subvencím a proexportním dotacím jsou tyto výrobky z EU prostě levnější.

Otázka k zamyšlení

Po přečtení výše zmíněného příkladu ze zemědělského sektoru, který není zdaleka jedinou privilegovanou oblastí obchodu, se nabízí otázka: jaký má význam rozvojová spolupráce, když obchodní politika stejných zemí, které ji poskytují, jde ve vztahu k rozvojovým zemím přesně opačným směrem?

Tato otázka začíná stále častěji zaznívat na summitech EU, zejména v posledních měsících pod předsednictvím Finska, a vedla k volání po **koherenci** obchodní politiky s rozvojovou spoluprací (více v kapitole o rozvojové spolupráci EU). Začalo být totiž navýsost zřejmé, že pokud bude levá ruka bořit to, co postavila pravá ruka, může se v oblasti rozvoje chudých zemí Jihu podařit dosáhnout jen drobných dílčích úspěchů, zatímco podstatné výsledky nemohou zůstat jinde než jen na papíře.

Otázka k zamyšlení

Myslíte si, že otevírání továren nadnárodních společností v rozvojových zemích je dobrým lékem na odstraňování chudoby?

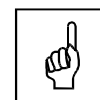
Dalším významným bodem v budování světového partnerství pro rozvoj je bezesporu otázka zadlužení rozvojových zemí. **Bez efektivního klíče k realizaci oddlužení nebudou rozvojové země mít možnost podílet se na budování funkčního zdravotnictví, školství či sociálního systému,** které vyžadují nutnost státních dotací. A bez nich není možné zvyšovat životní úroveň jejich obyvatel.

Zadluženost rozvojových zemí je datována od šedesátých let dvacátého století, kdy MMF a SB začaly poskytovat nově vzniklým státům na mapě světa úvěry sloužící k vybudování průmyslu. Tehdy populární **modernizační teorie** předpokládala, že prostřednictvím

industrializace se podaří rychle nastartovat ekonomický růst. Úvěry tedy měly sloužit jen jako injekce k rozvoji a díky zlepšeným sociálním a hospodářským podmínkám měly být investice rychle návratné. To se však nestalo. Prvním viníkem byly ropný šok v sedmdesátých letech, který způsobil enormní zdražení cen ropy. Následkem vzniklé hospodářské krize klesla poptávka po průmyslových výrobcích z rozvojových zemí na světových trzích a reálné ceny primárních surovin neustále klesaly. Svou roli sehrály také nezodpovědné půjčky, které poskytovaly v době studené války oba bloky ideologicky spřáteleným režimům v rozvojových zemích. Tyto faktory způsobil neschopnost zadlužených zemí nadále splácet své půjčky.

Je těžké soudit, kde leží větší část viny, jestli v diktátorech, kteří špatným vládnutím znemožnili rozvoj svých zemí nebo u rozvinutých zemí, které pod rouškou ideologie podporovaly představitele i těch nejvíce despotických režimů. Jisté však je, kdo na tento stav doplácí. Jsou to ti nejchudší. Po zkušenostech s Mexikem a následně i dalšími zeměmi, které se dostaly do absolutní dluhové pasti přikročila v roce 1996 SB i MMF k podpoře oddlužovacích snah. Pro skupinu 41 nejvíce zadlužených chudých zemí (**HIPC - Heavily indebted Poor Countries**) vznikla iniciativa požadující odpuštění dluhů. Iniciativu podpořila v roce 1999 na svém zasedání v Kolíně nad Rýnem také skupina G8. Dnes už je zřejmé, že oddlužení je nezbytností, a tak se diskuse vede především o tom komu a jak pomoci k udržitelnosti dluhové zátěže. Kritériem je především tzv. **kvóta dluhové služby**, která vyjadřuje velikost roční splátky dluhu a jeho úroku k příjmům daného státu z exportu za stejný rok. U chudých zemí byla tato kvóta v průběhu devadesátých let průměrně na 18 %. MMF a SB předpokládaly původně její snížení na 15 %, později přistoupily na 10 %. Pro iniciativu Milostivého léta, která měla zájem na snížení dluhové kvóty až na úroveň 5 %¹⁴ se zatím nepodařilo nalézt konsensus. Do poloviny roku 2006 se podařilo dosáhnout oddlužení jen u 19 zemí ze skupiny HIPC, a to se ještě ani zdaleka nejedná o stoprocentní oddlužení, jak bylo slíbeno zástupci G8 na summitu

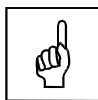

¹⁴ Dluhová kvóta 5 % je odvozena z úspěšného modelu oddlužení Spolkové republiky Německo po druhé světové válce.

v Gleneagles – např. Zambii je dluh snížen o 36 %, Bolívii o pouhých 19 %.

Ačkoliv je oddlužení rozvojových zemí nezbytným předpokladem k jejich rozvoji, samo o sobě nestačí. Je nutné také stanovení jasného systému jak to provést. **Mají být zvýhodněny státy dodržující principy demokracie a lidských práv nebo by se v rozvoji mělo pomoci i státům s méně demokratickou vládou? Jak zabránit do budoucna dalšímu neodpovědnému úvěrování?** Na tyto a další otázky se dnes už nevede debata jen v jednacím sálech mezinárodních finančních institucí, ale díky osobnostem typu Boba Geldofa nebo Bono Voxe a kampaním jako jsou **Milostivé léto**, **Live 8** nebo **Make Poverty History** (jejíž obdobou je u nás kampaň **Česko proti chudobě**), také v občanské společnosti.

Kromě odstraňování nerovných obchodních podmínek mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi a slibu dosáhnout oddlužení či alespoň udržitelné míry dluhové zátěže pro chudé země, by budování světového partnerství pro rozvoj mělo znamenat **tlak na farmaceutické firmy k výraznému zlevnění léků určených pro rozvojové země a zvýšení investic na výzkum tropických nemocí**. Za posledních dvacet pět let bylo totiž ze všech vyvinutých léků určeno na léčbu tropických nemocí jen 1 %. Chudoba potencionálních klientů tak ovlivňuje nejen distribuci, ale i výzkum a vývoj. Posledním, ale neméně důležitým úkolem je **navýšení prostředků na oficiální rozvojovou spolupráci zemí OECD**. Závazek věnovat v rámci ODA rozvojovým zemím 0,7 % HNP byl odsouhlasen všemi vyspělými zeměmi mimo USA už na Valném shromáždění OSN v roce 1970. Přesto že od něj uplynulo již více než třicet let, naplnit se jej podařilo jen pěti : Norsku, Švédsku, Dánsku, Nizozemí a Lucembursku. (více v kapitole 4).

Poslední cíl “budování světového partnerství pro rozvoj“ může být tedy chápán jako nástroj mezinárodního společenství, který má vést klíčové aktéry rozvoje k zodpovědnosti za globální problémy a k upřímné snaze změnit ne úplně ideálně nastavený systém světového hospodářství směrem k takovému postavení chudých zemí, které by umožnilo udržitelný rozvoj.

Shrnutí

Rozvojové cíle tisíciletí představují velice ambiciózní projekt a už v úvodu bylo zmíněno, že jejich splnění ve všech bodech a všech regionech není možné očekávat. Je však potřeba mít na paměti, že každý zlomek procenta v grafu a statistice ovlivňuje reálnou životní úroveň obrovského množství lidí. A navíc díky vzájemné propojenosti celé koncepce systému rozvoje znamená pokrok v jednom cíli ovlivnění synergickými vazbami i v ostatních oblastech. Ve většině ukazatelů dosáhla nejvýraznějších pokroků v naplňování MDG's východní Asie. Také v severní Africe a Latinské Americe je pozorovatelný v posledních pěti letech u všech indikátorů znatelný posun kupředu. V případě ostatních regionů a zejména v subsaharské Africe je zřejmé, že pokud nedojde k důslednému plnění závazků vyplývajících z osmého rozvojového cíle, potom budou obtížně splnitelné i cíle 1-7, které se snaží poukázat na palčivé problémy rozvojových zemí a prostřednictvím tzv. "dobrého vládnutí" mobilizovat vnitřní zdroje. Smyslem dobrého vládnutí by měla být řádná správa věcí veřejných, rozumná hospodářská politika, demokratické instituce a investice do školství a zdravotnictví. To vše posiluje odpovědnost každé země za vlastní hospodářský a sociální rozvoj, což ve spolupráci s budováním světového partnerství pro rozvoj představuje dobrou platformu pro postupný růst životní úrovně v zemích globálního Jihu.

Otázky:

1. Jaký je význam Rozvojových cílů tisíciletí?
2. Jaké byly vytyčeny cíle rozvoje pro MDG's?
3. Jaký je rozdíl mezi širším pojetím chudoby a užším pojetím chudoby vymezeným jen na základě příjmů?
4. Jaké jsou hlavní příčiny stále neuspokojivé školní docházky u dětí v rozvojovém světě?
5. Proč jsou ženy postiženy chudobou více než muži?
6. Jaký je rozdíl v příčinách úmrtí mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi?
7. Jaké faktory se nejvíce podílí na šíření infekce HIV/AIDS?
8. Co je to Kjótský protokol?
9. Vysvětlete jaký panuje vztah mezi růstem chudinských čtvrtí a školstvím, zdravotnictvím a ekologií.
10. Jaké jsou strukturální překážky zahraničního obchodu, které poškozují rozvojové země?
11. Jak došlo k dnešnímu stavu zadluženosti rozvojových zemí?

Řešení a odpovědi.

Řada chudých zemí farmaceutickým firmám musí za dovoz základních léků platit světové ceny

Rozšiřující a doplňující literatura:

- Oficiální stránky Rozvojových cílů tisíciletí
<http://www.unmillenniumproject.org/>
- Zpráva OSN o pokroku v Rozvojových cílech tisíciletí za rok 2006
<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2006/MDGReport2006.pdf>
- Brožura Česko proti chudobě, Praha 2006
- Informační portál Rozvojovka
<http://www.rozvojovka.cz/>
- Informační portál Development Gateway
<http://www.developmentgateway.org/>
- Oficiální stránky Oxfamu
<http://www.oxfam.org.uk/>

3 SMYSL ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

V této kapitole se dozvíte:

- jestli má rozvojová spolupráce vůbec smysl
- jaké jsou argumenty proti smyslu rozvojové spolupráce
- jaké jsou argumenty podporující její smysl

Budete schopni:

- uvědomit si a vysvětlit různé pohledy na rozvojovou spolupráci
- pochopíte principy, na kterých rozvojová spolupráce stojí

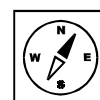
Klíčová slova této kapitoly: argumentace, příčina a následek, udržitelná nosnost, univerzální hodnoty vs. relativizace hodnot, altruismus, pragmatismus, spill over effect.

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:

Včetně řešení úloh byste vše měli zvládnout do 2 hodin.

Průvodce studiem.

Po přečtení prvních dvou kapitol jste si už asi zvykli, že jsou vám předkládány informace, které vám mají pomoci setřídit a klasifikovat danou látku. Tomu odpovídá i struktura textu a použití orientačních symbolů. V této kapitole tomu bude trochu jinak. Myslím si totiž, že než se dostaneme k institucionálnímu zabezpečení rozvojové spolupráce, měli bychom se zamyslet i nad otázkou často opomíjenou: **Má vůbec smysl pomáhat rozvojovým zemím?** Ač se to může zdát na první pohled nepochopitelné, stále existuje dost lidí, kteří o smyslu pomoci obyvatelům rozvojových zemím v jejich cestě za zlepšením podmínek k životu pochybují nebo tuto iniciativu dokonce považují za škodlivou. Na následujících stranách se setkáme s celým spektrem

názorů; od premis, že pomáhat v rozvoji zemím třetího světa je naší morální povinností, až po názory zcela opačné, že tím škodíme budoucím generacím. Proto má tato kapitola spíše úvahový charakter. Bude v ní obsažena spousta niterných otázek, takže doporučuji zapojit vlastní úsudek, i když v textu nebude symbol žárovky. Věřím, že než se dostaneme k dalším informacím k zapamatování, nebude vůbec na škodu udělat malý úkrok stranou a pokusit se podívat na celou problematiku rozvojové spolupráce z jiného úhlu pohledu, tedy neřešit tradiční „co, kdo, kdy, kde, jak a za kolik“, ale zamyslet se spíše nad otázkou primární : „proč“.

3.1 Názory o odmítnutí idey rozvojové spolupráce

Ačkoliv se podepsáním Miléniové deklarace OSN, následným rozhodnutím EU výrazně navýšit objemy prostředků věnovaných na rozvojovou spolupráci, popřípadě slibně se rozvíjejícími jednáními ve Světové bance a G8 na téma odpuštění dluhů nejzadluženějším zemím třetího světa, mohlo zdát, že počátek 21. století bude obdobím nárůstu solidarity vyspělých zemích Severu vůči nelehké situaci v zemích globálního Jihu, není tomu tak v absolutní rovině. A názory o zbytečnosti či škodlivosti takových iniciativ jsou bohužel stále živé. Pojdme se proto podívat na **nejčastější teze vedoucí k negativnímu stanovisku k myšlenkám rozvojové spolupráce a následně se je pokusme interpretovat:**

- Pomáhat je sice dobré, ale pomoc se stejně k potřebným nedostane
- Problémy jako chudoba nebo hlad jsou sice hanbou lidstva, ale odstranit je není možné
- Je nesmyslné utrácet velké finanční objemy na pomoc rozvojovým zemím,
když máme spoustu problému a potřeb i u nás doma.
- Války, hlad a nemoci pomáhají přirozeným způsobem redukovat počet obyvatel. Pomocí třetímu světu překračujeme omezené možnosti naší Země a ženeme se tak vědomě všichni do záhuby.

Úkol k textu

Zkuste ke každé z těchto čtyř tezí nalézt alespoň jeden argument, proč by pravdu mít nemusely. Na následujících řádcích si některé z takových argumentů popíšeme, proto pokud má mít tento úkol smysl, pokračujte v textu až po jeho splnění.

První argument svědčí o nedostatečné znalosti problematiky rozvojového světa. Každý, kdo měl možnost nějakou dobu žít nebo alespoň cestovat do jakékoliv rozvojové země, si mohl všimnout rozvojových projektů ať už v rámci oficiální rozvojové pomoci či mimo ni v rámci dobrovolnických aktivit. Jistě, dá se namítnout, že ne všechny peníze skončí tam, kde by měly a jsou někdy spotřebovávány na vnitřní chod organizací zajišťujících rozvojovou spolupráci, popřípadě skončí na osobních kontech politických představitelů v zemích, kde měly sloužit k něčemu úplně jinému, ale 100 % jistota, že investovaná energie, čas a peníze skončí na správném místě není ani v jiných oborech lidské činnosti. Proto končí větší objem peněz, než by se nám asi na první pohled líbilo, na zajištění evaluací a monitoringu investic. **Rozvojová spolupráce má však své hmatatelné pozitivní výsledky.** A ty lze cítit jak na **mikroúrovni**, kdy lze jednoznačně vidět, že např. výstavba studny ve vesnici vyřešila problémy s nedostatkem pitné vody a odstranila dlouhou každodenní cestu žen za životodárnou tekutinou nebo mikrokreditní půjčky pomohly nastartovat podnikání v oblasti atd. Tím nepopíratelně ulehčily situaci mnoha lidem a ještě se zasloužily o zlepšení jejich životní úrovně. Pohledem do statistik OSN o snižujícím se počtu lidí žijících v absolutní chudobě nebo zvyšujícím se procentu dětí navštěvujících školní zařízení, jsou pozitivní výsledky patrné i na **makroúrovni**.

Druhý argument má bohužel z velké části pravdu. **Chudobu a hlad se v dohledné době asi opravdu nepodaří zcela vymýt.** Nikdo nemá prsten princezny Arabely, aby dokázal jedním otočením nalézt okamžitý recept na palčivá globální témata, přesto však každý pokrok může změnit osudy mnoha lidí. K názoru, že pomoc je zbytečná

s poukazem na to, že se chudobu nikdy nemůže podařit zcela vymýtit, by se potom logicky dalo argumentovat analogií, že by nemělo smysl pomáhat ani lidem postižených povodněmi, protože taková pomoc je jen na chvíli a voda se brzy objeví zase. Zní tato analogie provokativně? Možná ano, ale jedinými rozdíly jsou vzdálenost a zkušenost. Zatímco s povodněmi máme zkušenost v posledních letech více než hojnou a někdo z rodiny, přátel či známých jí byl postižen. K obyvatelům zemí, do nichž proudí rozvojová pomoc máme mnohem dál a zkušenost s negramotností a hladem je u nás mizivá. Výrok nejlépe vystihující tuto skutečnost formuloval Lao-C už před 2 500 lety : „**Je lepší zapálit jednu malou svíci, nežli proklínat tmu.**“

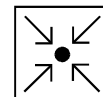
Třetí argument vychází z teze, že domácí problémy, tedy problémy geograficky blízké jsou důležitější než problémy geograficky vzdálené. **V dnešním světě postupující globalizace už ovšem neexistuje fyzická bariéra vzdálenosti mezi zeměmi rozvojovými a rozvinutými.** A tak pokud už budeme absentovat na morální důvody, že lidem chudším a v nesnázích bychom pomáhat měli, potom bychom už neměli zapomínat na pragmatické důvody, že pokud tak neučiníme, ponese v budoucnu **následky** za takové jednání. V místech sociální nestability se totiž velice dobře daří organizovanému zločinu, terorismu, jejich obyvatelé mají větší sklony k emigraci atd. Tyto jevy nezůstávají aktivními jen v místech primárního výskytu, ale ovlivňují i lokality vzdálenější. V samotném důsledku nás občany zemí bohatého Severu bude takováto lhostejnost stát časem mnohonásobně **vyšší investice do zajištění bezpečnosti, imigrační politiky, nákladů na sociální programy...**atd., jak už se dnes přesvědčují země jako Francie nebo Velká Británie.

Poslední argument je nejzávažnější, vychází totiž nejen z pocitového vnímání reality, nýbrž má i své racionálně-filosofické zázemí. Zakládá se na tvrzení, že utrpení a smrt způsobené podvýživou a chudobou nelze považovat za zlo, ale buď za nutnost nebo dokonce za dobro, protože pomáhají prořezat přebujelé lidstvo. Tento myšlenkový proud můžeme reprezentovat nejlépe proslulým ekologem **Garretem Hardinem**. Ten trvá na tom, že bychom lidem strádajícím hladem a žijícím v absolutní chudobě neměli poskytovat žádnou pomoc. Je

přesvědčen nejenom o tom, že neposkytnout těmto lidem pomoc není nemorální, ale tvrdí dokonce, že jednoznačně nemorální je naopak poskytnutí pomoci. Protože se jedná o námitku důležitou, zkusíme se podívat na hardinovu metaforu **Země jako moře**, kterou poprvé publikoval v roce 1974 v časopise BioScience a od té doby se dočkala mnoha přetisků a knižních publikací.

Příklad.

Představte si planetu Zemi jako moře, po kterém se plaví jednotlivé čluny, přičemž každý bohatý stát představuje jeden člun naplněný poměrně bohatými lidmi. Na druhé straně chudší státy jsou představovány poměrně menšími a mnohem přeplněnějšími čluny a plavidly, ze kterých mnozí padají do moře z důvodu **překročení nosnosti** plavidel. Každý člun, ať už ubohý či luxusní, má dle Hardina svou nosnost, kterou nelze překročit, pokud se plavidlo nemá potopit. Člun rozvinuté země má tedy kapacitu dejme tomu 60 míst a plaví se v něm padesát lidí. Okolo tohoto plavidla se topí mnoho lidí. Z hlediska humanity by se toto plavidlo mělo změnit v záchranný člun. Etické dilema, které je tímto obrazem navozeno, zní: **jak by mělo těchto padesát bohatých pasažérů záchranného člunu reagovat na příslušníky chudých států** plavajících v jejich bezprostřední blízkosti, kterých je mnohem více než kolik je míst v záchranném člunu, kterým hrozí utonutí a snažně prosí o přístup do člunu? Hardin nabízí tři možnosti :

- 1) Humánně pomoci všem tonoucím na palubu.
- 2) Zachránit jen tolik, aby nebyla překročena nosnost lodi. Lod' uveze šedesát lidí, pasažérů je padesát. Lze tedy přibrat dalších deset.
- 3) Nevzít na člun vůbec nikoho.

První možnost vede k neodkladné tragédii. Překročení nosnosti plavidla vede k jeho potopení a utonou všichni. „Dokonalá spravedlnost, dokonalá katastrofa“. Druhá možnost znamená postavení před těžkou volbu, koho zachránit, koho už ne a podle jakých kritérií se rozhodnout? Touto volbou by se taky člun připravil o svou rezervu a i malý nápor by pro něj v budoucnu znamenal hrozbu. A tak Hardin nakonec obhajuje třetí variantu. Člun potřebuje rezervu, aby měl šanci být zachován a předán potomkům a s padesáti pasažéry na palubě bude tato šance největší. Že je to nespravedlivé? Hardin to připouští a dodává, že nikde není psáno, že život má být spravedlivý. Všechny zachránit nelze. Proč tedy nezachránit alespoň sebe a svou životní úroveň? **Tato metafora se snaží podpořit myšlenku, že by bohaté státy měly přestat poskytovat zahraniční pomoc chudým zemím, protože tato pomoc je příčinou budoucí katastrofy.** Potravinová pomoc hladovějícím pomůže utišit krizovou situaci jen na čas, protože povede k dalšímu zvýšení populace a k novému překročení nosnosti a krizové situaci, která bude ještě tragičtější než ta první. Hardin jde tak daleko, že prohlašuje, že každý zachráněný život znamená zbídačení příštích generací.

Úkol

Nepřipomíná vám tento model přežití „silnějších na úkor slabších“ jistou velice známou teorii z 19. století?

Průvodce studiem

Metafora je to jistě působivá a nutí čtenáře zamyslet se nad vztahem rozvojových zemí a rozvinutých zemí. Přesto se jedná pouze o metaforu, navíc s napadnutelnou aplikací a přenosem na reálný svět. Jistě, loď má svou nosnost, ale jak změřit nosnost Země? Ta se totiž neopírá jen o fyzikální parametry, ale také o sociální, ekonomické a politické faktory, a ty mohou udržitelnou nosnost prostředí navyšovat. Japonsko, chudé na suroviny i ornou půdu, by z tohoto úhlu pohledu nemělo nárok uživit svých 125 milionů obyvatel, překročilo by svou udržitelnou nosnost, a bylo by proto zcela nemorální obchodovat s ním se zemědělskými komoditami. Tvrdím, že logicky napadnutelná je nejen premisa, ale i argumentace a závěr. Proto si uvedeme základní námitky k Hardinovi a tím i celému myšlenkovému proudu, který se opírá o paradigma škodlivosti rozvojové spolupráce.

Námitky k Hardinovi:

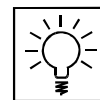
- 1) *„Není pravda, že lidstvu chybí zdroje k uživení všech lidí na planetě, zdrojů (tj. potravin) je dostatek pro nasycení každého. Lidstvo jako celek zatím nenarazilo na jakékoliv limity, které by nedovolovaly rostoucí počet obyvatel uživit. A vezmeme-li v úvahu lidskou schopnost inovace, není vůbec jasné, proč by nešlo uživit všechny i v dlouhodobé perspektivě. Na světě je ročně produkováno tolik potravin, že by se každému obyvateli planety mohlo dostat denně 3 500 kalorií¹⁵. Názory o denní potřebě kalorií se často značně rozcházejí. FAO uvádí jako denní kalorickou potřebu průměrného člověka 2 450 kalorií, takže hodnota 3500 je dost nato, aby byla populace obézní. Tedy nadbytek, nikoliv nedostatek, nejlépe vystihuje dnešní světové zásoby potravin. Je jich minimálně dost na to, aby byla všem lidem zajištěna po této stránce důstojná existence. To, co je nedostatečné, je pouze jejich přerozdělování.*

¹⁵ Údaj z Organizace pro výživu a zemědělství při OSN (FAO - Food and Agriculture Organization)

- 2) *Příčinou světové chudoby není přelidnění, jak ilustruje metafora s čluny, nebo nějaké vnější limity, které by rozvoji lidstva stavěla planeta Země, ale z velké části devastující a sebezničující činnosti člověka jako jsou války, totalitní režimy, politická nestabilita, revoluce, embarga apod.*
- 3) *Obava z nárůstu populace ve spojitosti s rozvojovou spoluprací také není opodstatněná. Zvýšení životní úrovně těch nejbídnějších lidí, především pak pozvednutí úrovně zdravotní péče na určitý standard, s sebou nenese vzrůst porodnosti, ale naopak její pokles. Tato skutečnost má své vysvětlení. Pro ty nejchudší znamená každé dítě určitou naději na přežití, protože se stává, pokud neumře, potencionálním chlebovárcem rodiny. A to jak ve svém útlém věku (v mnoha zemích představují děti pracovní sílu, za kterou není třeba platit), tak do budoucna (především od potomků se očekává, že se postarají o své rodiče, až toho nebudou sami schopni, protože se nelze spoléhat na státní sociální politiku, která by garantovala pomoc ve stáří). Je pochopitelné, že vzhledem k vysoké dětské úmrtnosti se tito lidé snaží zajistit svou existenci co nevíce potomky. Tato potřeba však mizí, zlepší-li se jejich životní podmínky. S mírou, jakou se umenšuje dětská úmrtnost a zvyšuje naděje dožití, klesá i porodnost. Rozvoj je tou nejlepší antikoncepcí.*
- 4) *Metafora zjevně pracuje s představou, že tonoucí kolem člunu tiše zmizí na dno oceánu, že se nebudou zoufale a bojovně sápat na jeho bok, ochotni použít jakékoliv prostředky. Když Hardin radí, aby vyspělé státy neposkytovaly pomoc chudým národům, zjevně předpokládá, že tyto národy budou pasivně a odevzdaně čekat na svou smrt. Ale to je v reálném světě nanejvýš nepravděpodobné. Odmítnutí pomoci chudým zemím může vést jejich deprimované obyvatele k projevům násilí, terorismu a vojenským akcím.¹⁶*

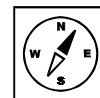
¹⁶ Sudíková P., Morální postoj ke světové chudobě, Olomouc, 2006, str. 19-23

Souhlasíte s těmito námitkami k Hardinově metafoře Země jako rozbouřeného moře? Byli byste popřípadě schopni nalézt ještě nějakou další námitku nebo si myslíte, že by se lidstvo mělo chovat v souladu s touto metaforou?

Průvodce studiem

Miroslav Horníček ve své knize Dobře utajené housle říká, že máme smůlu, že jsme se narodili až po Einsteinovi, tedy v době, kdy už zanikl svět absolutních hodnot. Jedno jablko a jedno jablko už nejsou jablky dvěmi, ale dvěmi jablky a něčím, a tím něčím je světelné kvantum. A ani vzdálenost k lesu není po Einsteinovi už vždy stejná. A to je pro pana Horníčka znepokojující. Přiznám se, že tato povídka je pro mne spíše úsměvná než znepokojující, nejspíš proto, že svým poznáním jsem ještě nedospěl k různým vzdálenostem k lesu a jinému jablečnému součtu než dvě. Přesto přijímám fakt, že žijeme v době relativizace hodnot. Co mě však děsí, je relativizace hodnot ve vztahu k člověku. Čistí názory, že rozvojová spolupráce škodí budoucím generacím nebo že hladomory, války a epidemie v rozvojovém světě jsou správné, protože pomáhají redukovat přebujelé lidstvo. To už pro mne, přiznám se, není úsměvná povídka. Proto jste zde našli i dekonstrukci těchto postulátů. Už v úvodu této kapitoly ale stálo, že následující strany budou více o úvaze než o zapamatování pojmů, takže pokud vás donutila kapitola 3.1 k zamyšlení a k vlastnímu názoru, budu jen rád. A to ať už bude váš názor jakýkoliv.

3.2 Názory podporující ideu pomoci

Asi se shodneme, že **právo na život, zdraví a lidskou důstojnost** by měly být univerzálními hodnotami, společnými všem lidem. Dnes už navíc nehovoříme jen o lidských právech, ale také o právech zvířat a dokonce už i nenarozených dětí. Přesto to však neplatí všude stejně. Jedno zemřelé dítě hladem či na následky nějakého banálního průjmového onemocnění, by v Ostravě určitě způsobilo velký rozruch a padaly by jistě obžaloby za zanedbání péče, desítky dětí denně

v Subsaharské Africe se však řadí jen k číslům ve statistických přehledech.

Tím prvním důvodem k ospravedlnění rozvojové spolupráce je právě **šíření univerzálních hodnot z důvodu morálních**. Ředitelka českého UNICEFu Pavla Gomba ve své knize *Slyšíte nás* ospravedlňuje smysl rozvojové spolupráce analogií světové populace jako jedné velké rodiny : *„Každá funkční rodina je založena na solidaritě a vzájemné pomoci. Rodiče poskytují dětem vše, co potřebují ke svému zdravému vývoji. Stejně tak se děti starají o rodiče v situacích, kdy je to zapotřebí. Funkční rodina nepřipustí, aby jeden z jejích členů strádal, když ostatní mají dostatek. Funkční rodina svým členům poskytuje dostatek péče, lásky a uznání. Příslušnost k lidskému rodu, lidské rodině je tím posledním a nejvyšším jmenovatelem, který nás všechny spojuje.“*¹⁷ Stejně tak je to uvnitř státu. Systém solidarity má své místo a nikoho dnes ani nenapadne, jaký má smysl přispívat na sociální a zdravotní potřeby znevýhodněných spoluobčanů. Pokud platí solidarita uvnitř rodiny i uvnitř státu, proč by neměla platit i o jednu úroveň výše, tedy mezi jednotlivými státy, potažmo jejich obyvateli?

Kromě morálních důvodů, které vycházejí z pocitu globální zodpovědnosti či solidarity a soucitu existuje ještě celá řada dalších důvodů, proč se vyplatí pomáhat rozvíjet země globálního Jihu. Mohli bychom si je zjednodušeně rozdělit na důvody :

- **Ekonomické**
- **Politické**
- **Kulturní**
- **Bezpečnostní**

---

¹⁷ GOMBA, P., *Slyšíte nás*, Praha, 2003, s. 2

Ekonomické, politické a kulturní důvody poskytování pomoci rozvojovým zemím spolu do značné míry souvisí. **Rozvojová spolupráce totiž není jen altruistickým počinem, ale od svého počátku sleduje i cíle pragmatické.** Zjednodušeně by se dalo říci, že penězi vynaloženými na rozvojovou spolupráci si stát kupuje v dané zemi vliv. Vlivem můžeme rozumět ideály nehmotné, jako jsou **šíření vlastní kultury či jazyka** (např. prostřednictvím vysokoškolských stipendií), ale také **lepší podmínky pro realizaci obchodu našeho soukromého sektoru.** Neziskové organizace spolu s rozvojovými programy poskytovanými státním sektorem, totiž zlepšují dobré jméno země odkud přicházejí. Tím napomáhají soukromému sektoru snadněji navázat obchodní kontakt v hostitelské zemi. To může vést k uplatnění jejich výrobků a služeb na nových trzích. **Rozvojovou spoluprací navíc donorská země získává prestiž,** která může k investicím přesvědčit i dosud váhající potenciální zahraniční partnery nebo v oblasti diplomatické pomoci představitelům štedrých donorských zemí do čela významných mezinárodních institucí. Ukázkovým příkladem v tomto ohledu jsou štedří dárci ze Skandinávie, Nizozemí nebo Švýcarska. Asi si teď položíte otázku, **tak jaký je rozdíl mezi rozvojovou spoluprací a klasickým byznysem?** Základní rozdíl je v tom, že hlavním a často i jediným kritériem byznysu v kapitalistickém prostředí je zisk. V rozvojové spolupráci je zisk samozřejmě důležitý, ale může přicházet až v době, kdy donorská země vykonala, řekněme “dobrý skutek“, který přináší hostitelské zemi déletrvající kvalitativní změnu jako je například lepší péče o krajinnou sféru, rozvoj sociálního prostředí či pozvednutí ekonomické úrovně. Déletrvající kvalitativní změna znamená směřování země přijímající pomoc k udržitelnému rozvoji. Banální, ovšem známé pořekadlo uvádí : Nemá smysl darovat ryby, ale naučit lidi, jak se ryby chytají. (Všichni asi víme, jak je to dnes se situací v lovištích ryb, proto berte dané pořekadlo jen jako ilustrativní příklad). Kvalitativní změna života v přijímající zemi je tedy primární hodnotou a následný zisk donorské země jakousi přidanou hodnotou, která se na něj nabaluje a obvykle pomáhá vysvětlovat závazek finančních objemů putujících na rozpočtovou položku rozvojové pomoci ze státního rozpočtu.

Posledním balíkem důvodů, proč by země Severu měly pomáhat zemím globálního Jihu jsou **bezpečnostní rizika spojená s chudobou**. Chudé země jsou živnou půdou pro extrémismus a zdrojem nestability jak pro vlastní území, tak i hrozbou pro ostatní státy – tzv. **spill over effect**. To znamená, že jejich problémy a nestabilita se prostřednictvím organizovaného zločinu, ozbrojených konfliktů, uprchlíků a dalších negativních jevů přenáší i do států okolních. A díky postupující globalizaci už není žádný stát světa ochráněn bariérou geografické vzdálenosti. Vazba mezi problematikou rozvojových zemí a světovou bezpečností se ještě prohloubila po událostech z 11.zář 2001. **Kolem bohatých zemí Severu není možné vystavět nějakou zeď, která by zabránila chudině z Jihu v přístupu**. I když se o to vyspělé státy mnohdy snaží prostřednictvím své imigrační politiky, je tato koncepce neudržitelná. To je patrné už dnes např. ve Španělsku, které představuje pro chudé obyvatele Afriky a Latinské Ameriky první bránu do vysněného světa evropského blahobytu. Španělská pohraniční policie je zaplavena už dnes stovkami nelegálně přichozích denně, nemluvě o situaci na španělském trhu práce postaveném na nelegální pracovní síle z Afriky a Latinské Ameriky. Pro ty, co nemají co ztratit je jejich motivace silnější než jakékoliv zábrany a potom už žádný plot nemůže být dost vysoký a žádná zeď dost pevná. Pokud pomůžeme obyvatelům rozvojových zemí zlepšit jejich sociální a ekonomické podmínky, budeme se moci bezpečněji cítit i v zemích rozvinutých.

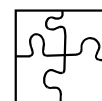

Shrnutí

Tato kapitola se věnovala různým pohledům na základní otázku, jestli by lidé žijící v bohatších částech světa měli pomáhat s odstraňováním absolutní chudoby lidem, kteří žijí v oblastech méně vyspělých. Byla zmíněny důvody zamítavého stanoviska k této otázce i s metaforou Garreta Hardina ukazující nesmyslnost takového počínání, tak i názory z opačné části hodnotového spektra, které říkají, že odstraňování absolutní chudoby je naší morální povinností. Kromě důvodů morálních byly představeny i pohnutky kulturní, bezpečnostní, politické a ekonomické, které můžeme řadit k důvodům pragmatickým. Výsledným efektem této kapitoly by měla být nejen racionální argumentace ke smyslu rozvojové spolupráce, ale v rovině osobní také vaše schopnost položit všechna známá pro a proti na váhu a vydedukovat, která z misek hodnotové orientace bude u vás tou těžší.

Řešení a odpovědi

Zmíněnou teorií z 19. století, která až nápadně evokuje zmíněnou Hardinovu metaforu je Darwinova evoluční teorie. Tak jako Darwin popisuje, že z hlediska přírodního mohou přežít jen nejsilnější živočišné druhy, tak Hardin aplikuje přirozenou selekci i na společenskou rovinu a tvrdí, že právo přežít mají jen zástupci “úspěšných“ národů.

Otázky.

1. Jaké znáte argumenty odpůrců rozvojové spolupráce?
2. Na jaké tezi je založena metafora Garreta Hardina o Zemi jako rozbouřeném moři a k jakému přesvědčení tato metafora vede?
3. Jaké jsou argumenty podporující myšlenku rozvojové spolupráce?
4. Objasněte vztah mezi chudobou v rozvojových zemích a bezpečnostní situací v zemích vyspělých.

Rozšiřující a doplňující literatura:

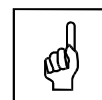
- GOMBA, P., *Slyšíte nás?* Praha, 2003
- SUDÍKOVÁ, P., *Morální postoj ke světové chudobě*, Olomouc, 2006
- SINGER, P., *Famine, Affluence and Morality* in WHITE, J.E. (Ed.) *Contemporary Moral Problems*, Wadsworth, 2005, s. 455-464
- HARDIN, G., *Living on a lifeboat*, [cit. 2006-10-10] Dostupné z http://www.mnforsustain.org/hardin_g_living_on_a_lifeboat.htm

4 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ROZVOJEM

V této kapitole se dozvíte:

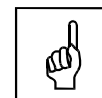
- Jaké suborganizace OSN se zabývají rozvojovou problematikou a jaké je jejich zaměření
- Jaký je význam MMF, SB a WTO
- V čem spočívá unikátní role a jaký je přínos OECD/DAC
- O systému rozvojové pomoci ES
- Jaké výsledky na poli rozvojové spolupráce má G8

Budete schopni:

- odlišit od sebe fondy a programy OSN zabývající se rozvojem
- rozumět proč jsou MMF, SB a WTO tak často předmětem ostré kritiky
- pochopit institucionální zajištění a teritoriální vymezení rozvojové pomoci ES

Klíčová slova této kapitoly: UNCTAD, UNDP, UNEP, UNICEF, UNHCR, ILO, WHO, FAO, UNIDO, MMF, SB, WTO, IBRD, IFC, IDA, MIGA, ICSID, OECD/DAC, ACP countries, EDF, EuropeAid, ECHO, Rada EU, Evropský parlament, EIB, G8.

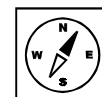

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:

Včetně řešení úloh byste vše měli zvládnout za 4,5 hodiny.

Průvodce studiem.

Po kapitolách zaměřených na nerovnoměrný vývoj světa a na otázky jestli má vůbec smysl snažit se rozdíly zmenšovat, bude tato kapitola věnována už konkrétněji, a to právě organizacím, které mají rozvojovou problematiku v popisu své práce. Na následujících řádcích a stranách se tedy budeme věnovat nejvýznamnějším světovým organizacím, které se snaží pozvednout životní úroveň v zemích globálního Jihu. Jejich role je rozdílná, jedny jsou přímými realizátory

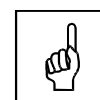
rozvojových projektů, jiné na ně půjčují peníze, další nadstavují rámec světovému obchodu a některé jiné vydávají doporučení na zefektivnění pomoci. Každá z nich však výrazně ovlivňuje dění v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce. O těchto organizacích i jejich výborech, programech a fondech zabývajících se rozvojem, bylo u nás v posledních letech napsáno dost a dost. Bylo by proto nošením dříví do lesa popisovat znovu jejich činnost, a tak je tato kapitola kompilátem textů mnoha autorů, kteří se podíleli na přípravě výborné publikace Globální problémy a rozvojová spolupráce, kterou vydal v roce 2005 Člověk v tísni. Má role zde spočívala jen ve výběru již napsaného materiálu a selekci informací pro tuto studijní oporu. Protože všechny texty jsou umístěny ve výše zmíněné publikaci a většina z nich se ocitla i na stránkách serveru www.rozvojovka.cz, neuvádím u nich citace. Poznání organizační struktury i zaměření jednotlivých výborů a fondů je důležitým krokem k udělení si uceleného přehledu o rozvojové spolupráci. Proto Vám přeji pevnou vůli a snahu pochopit na první pohled ne vždy jednoduchý a přehledný systém jednotlivých organizací zabývajících se rozvojem.

4.1 OSN

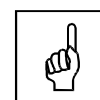
První organizace, která by měla být v této kapitole zmíněna je OSN. Jedná se totiž jedinou celosvětovou organizací, poskytující fórum pro co nejširší debatu politiků celého světa. Původním úmyslem jejího založení v roce 1945 bylo vytvořit prostředí, ve kterém se státy pokud možno vyvarují ozbrojených konfliktů a spory budou řešit diplomatickou cestou. S rostoucím počtem členských států a hlavně po vyhlášení nezávislosti desítek nových států v chudé části světa na počátku šedesátých let podstatně vzrostla role OSN jako fóra, kde mohli politici z rozvojových zemí rovnoprávně jednat s představiteli rozvinutých států. Protože chudých států bylo podstatně více, prosadily vedle bezpečnostních problémů jako druhou hlavní agendu i **rozvojovou spolupráci** a programy a konference, které měly nastínit, jaké jsou možnosti chudých států a jak by měly programy

rozvojové spolupráce vypadat. To se projevilo tím, že vedle Rady bezpečnosti je druhým významným orgánem Hospodářská a sociální rada (**ECOSOC**), která zahrnuje 54 zemí volených na tři roky. Hlavním úkolem ECOSOC je koordinovat práci OSN v ekonomické a sociální oblasti, zejména pokud jde o činnost rozličných agentur OSN. V průběhu času se totiž vytvořilo mnoho specializovaných suborganizací OSN, které se zabývají vždy určitým výsekem rozvojové problematiky (zemědělství, životní prostředí, vzdělávání atd.). Mezi nejdůležitější patří :

- ❑ Konference OSN o obchodu a rozvoji (**UNCTAD**)
- ❑ Rozvojový program OSN (**UNDP**)
- ❑ Program OSN pro životní prostředí (**UNEP**)
- ❑ Dětský fond OSN (**UNICEF**)
- ❑ Vysoký komisariát pro uprchlíky (**UNHCR**)
- ❑ Mezinárodní organizace práce (**ILO**)
- ❑ Světová zdravotnická organizace (**WHO**)
- ❑ Organizace OSN pro výživu a zemědělství (**FAO**)
- ❑ Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (**UNIDO**)

Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development — UNCTAD) je místem, kde se připravují, debatují a doporučují různé teorie a postupy ekonomického vývoje. UNCTAD organizuje konference a podílí se především na formulování politiky s určitým soustředěním na nejméně rozvinuté země (s důrazem zejména na Afriku). UNCTAD je například jedním z hlavních účastníků procesu **Nového partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)**. Činnost této agentury zůstává v pozadí zejména v porovnání s aktivitami větších institucí jako je Mezinárodní měnový fond nebo Světová obchodní organizace, protože produkuje podobné statistické ročenky a soubory a nemá za sebou tak velkou podporu rozvinutých států.

Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme —UNDP) je agenturou, která používá fondy, do nichž přispívají rozvinuté státy, na přímou technickou rozvojovou pomoc v jednotlivých zemích. Většinou **přispívá na konkrétní projekty formou spolufinancování** a příjemce příspěvku tak musí zajistit chybějící část rozpočtu. Za nejcennější část práce UNDP jsou považovány pravidelně zveřejňované **zprávy a studie**, které se každý rok zaměřují na určitý problém — například na otázku postavení žen apod. Soubory jsou doplněny o **každoročně aktualizované přehledy statistických ukazatelů rozvoje**. UNDP také vytvořilo Index lidského rozvoje. Novátorský přístup, který od roku 1990 vedl k vytvoření a pravidelnému publikování Zprávy o lidském rozvoji (Human Development Report), spočívá právě v tom, že sociální ukazatele, jako je třeba míra gramotnosti, očekávaná délka života nebo osobní svoboda, staví autoři na stejnou úroveň s tradičně uváděnými ekonomickými ukazateli.

Program OSN pro životní prostředí (UN Environmental Programme —UNEP) vznikl v roce 1972. Jeho posláním je stát v čele úsilí na ochranu životního prostředí a podporovat partnerskou spolupráci ve způsobech, jakými by státy a národy mohly zvyšovat svoji životní úroveň bez ohrožení života budoucích generací. Jako hlavní orgán OSN na poli ochrany životního prostředí ustavuje UNEP globální ekologický program, **podporuje aplikaci trvale udržitelného rozvoje v aktivitách systému OSN** a slouží jako zastávce celosvětového životního prostředí. Program má sídlo v keňském Nairobi.

Dětský fond OSN (UN Children's Fund — UNICEF) je součástí systému OSN jako jedna z mnoha mezivládních organizací. Jeho specifika spočívají jednak v minimálním aparátu zaměstnanců (aktivity UNICEF stojí na práci dobrovolníků), jednak ve způsobu financování (nejedná se o přímé příspěvky členských států OSN, nýbrž o kombinaci dobrovolných příspěvků z nejrůznějších zdrojů).

Fond byl založen v roce 1946, původně jako Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund) coby nástroj pomoci dětem postiženým druhou světovou válkou. Od roku 1953 se již pod názvem United Nations Children's Fund (UNICEF) stal trvalou součástí systému OSN a jako jeho jediný **orgán je pověřen speciálně ochranou dětských práv**. V této oblasti je nejvýznamnějším výstupem jeho činnosti **Úmluva o právech dítěte**, která vstoupila v platnost jako závazný mezinárodně právní akt v roce 1989. Za více než půlstoletí své činnosti pomohl UNICEF ochránit životy stovek milionů dětí, a dnes působí celkem ve 167 zemích a oblastech světa. Hlavními oblastmi činnosti UNICEF jsou vzdělávání dívek, program Immunisation Plus (zaměřený na očkování všech potřebných dětí jako prevenci vážných chorob), dále ochrana dětí a vytváření bezpečného prostředí pro jejich zdravý vývoj a v neposlední řadě problematika HIV/AIDS.

Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky (UN High Commissioner on Refugees — UNHCR), byl ustaven Valným shromážděním v roce 1950 a je pověřen koordinací ochrany uprchlíků a řešením souvisejících problémů. Za dobu svého působení UNHCR pomohl zhruba 50 milionům uprchlíků a v letech 1954 a 1981 mu byla udělena Nobelova cena míru. Nejdůležitější rolí UNHCR je **poskytování „mezinárodní ochrany“ cestou dodržování lidských práv uprchlíků**, včetně možnosti ucházet se o azyl, a zajišťování, že nikdo z nich nebude proti své vůli navrácen do země, kde mu hrozí perzekuce. UNHCR rovněž podporuje mezinárodní dohody o uprchlících, monitoruje dodržování mezinárodního práva ze strany vlád a poskytuje uprchlíkům základní materiální pomoc, jako je jídlo, voda, přístřeší a lékařská péče. Dnes má UNHCR přes 5 000 zaměstnanců pracujících ve 254 kancelářích ve 115 zemích. Agentura slouží více než 20 milionům lidí, mezi něž patří uprchlíci, navrátilci a lidé vysídlení v rámci své země. Každé dva roky vydává UNHCR, sídlící v Ženevě, ucelenou analýzu problémů a strategií souvisejících s otázkou uprchlíků nazvanou **Světový stav uprchlíků (World State of Refugees)**.

Mezinárodní organizace práce (International Labour Organisation — ILO) byla založena v roce 1919. V roce 1944 přijala Deklaraci z Filadelfie, která stanovila obecné podmínky pro pracovní standardy a další úkoly organizace. O dva roky později se stala první mezinárodní organizací začleněnou do systému OSN. Jejím **hlavním cílem je zlepšovat pracovní a životní podmínky zaměstnanců** a dohlížet na dodržování zákonů, které se zabývají pracovními podmínkami a dodržováním pracovní doby. Organizace sídlí v Ženevě a funguje na principu tripartity (vlády, odbory, NNO). Chudým zemím se snaží ILO poskytovat pomoc, která obsahuje odborný výcvik, poradenství a přípravu některých řídicích pracovníků. V roce 1969 tato organizace získala Nobelovu cenu za mír. V posledních letech se ILO angažuje na straně skupin bojujících proti ekonomické globalizaci, upozorňuje především na zneužívání dětské a ženské práce v rozvojových zemích a na neúměrně dlouhou pracovní dobu. Snaží se také prosazovat jednotné standardy bezpečnosti práce a určitou výši mzdy a zabráňovat tak otrocké práci.

Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation — WHO) byla založena v roce 1946 a v témže roce se stala součástí OSN. Patří mezi odborné organizace a jejím posláním je podpořit zvyšování zdravotní úrovně, prevenci nemocí, boj proti epidemiím a zlepšování hygieny. Pomáhá jednotlivým vládám při organizaci zdravotnického systému. V globálním měřítku sleduje výskyt epidemií a nemocí a koordinuje postup proti nim. WHO se rozhodujícím způsobem podílela na úspěšném a téměř konečném vymýcení nakažlivých chorob jako jsou černé neštovice nebo obrna, které se ale v posledních letech znovu objevují. V roce 1996 zahájila velkou kampaň proti obnovujícímu se výskytu tuberkulózy a patří mezi hlavní koordinátory globální kampaně pro potírání malárie, která stále zabíjí více lidí než šířící se pandemie AIDS. Mezi její největší úspěchy patří přijetí první mezinárodní dohody ve zdravotnické oblasti: dohody o boji proti tabákovým výrobkům (2003), která se týká především zákazu tabákové reklamy.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organisation — FAO) patří mezi odborné organizace v systému OSN, do něhož byla včleněna po svém založení v roce 1945. Jejím cílem je **zvyšování úrovně výživy obyvatel všech zemí**, zlepšování životní úrovně venkovského obyvatelstva a rozvoj půdních a vodních zdrojů; stará se také o mezinárodní výměnu nových rostlin a plodin. Naopak nepřilíš výrazně se angažuje ve vytvoření mezinárodního trhu plodin, který by byl spravedlivější než ten současný. V této oblasti totiž naráží na obchodní omezení a zájmy jednotlivých států. Obecně však FAO podobně jako Světová banka a MMF podporuje exportní zemědělství zaměřené na makroekonomické výsledky a globální trh, a to mnohdy na úkor potřeb lidí v rozvojových zemích. Její ústředí v Římě je podobně jako centrály ostatních organizací OSN ve svém oboru výbornou databankou, odkud se dají čerpat statistické informace. FAO se v šedesátých letech významně angažovala při prosazování zelené revoluce, tedy pěstování velkých monokultur plodin za podpory velkých dávek umělých hnojiv, a to zejména v asijských zemích, kde tento projekt zachránil miliony lidí před hladem. Na druhé straně přinesl tento postup i problémy, kdy se nahrazováním tradičních plodin upravenými semeny zmenšila místní rozmanitost a intenzivním nasazením agrochemikálií významně zhoršila kvalita půdy a vody. V současnosti se diskutuje o nahrazení zelené revoluce ekologicky přijatelnějšími programy, které povedou k dlouhodobějšímu rozvoji.

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (United Nations Industrial Development Organisation — UNIDO) byla založena Valným shromážděním OSN v roce 1966. Odborným orgánem OSN se stala v roce 1985 s pověřením podporovat průmyslový rozvoj a spolupráci. V současné době má UNIDO 168 členů. Činnost UNIDO se soustřeďuje na oblast **posilování průmyslové kapacity zemí a dosažení udržitelného průmyslového rozvoje šetrného vůči životnímu prostředí**. Sekretariát organizace sídlí ve Vídni. UNIDO realizuje projekty na podporu průmyslu, konkurenceschopnosti

a transferu technologií v rozvojových zemích. V poslední době věnuje pozornost i dopadům průmyslových aktivit na životní prostředí, otázkám udržitelných energetických zdrojů, změně klimatu atd.

Šíře záběru jen u těchto programů a fondů OSN zabývajících se rozvojem vede k zamyšlení. Nemohla by se OSN po své reformě stát něčím jako globálním policistou, který by dohlížel na nastavení férových pravidel a vykonávání „good governance“ na celém světě?

4.2 MEZINÁRODNÍ FINANČNÍ INSTITUCE

Hlavními aktéry na mezinárodním finančním poli jsou **Mezinárodní měnový fond (MMF)**, **Skupina světové banky (SB)** a **Světová obchodní organizace (WTO)**. Každá z těchto organizací se věnuje specifické oblasti globální ekonomiky. MMF koordinuje finanční a monetární politiku států (systémy měn a makroekonomickou stabilitu), Světová banka se soustředí na rozvojové projekty (podpora a koordinace hospodářské infrastruktury jako jsou silniční sítě, elektrárny, přehrady atd., odstraňování chudoby) a WTO ovlivňuje mezinárodní obchod.

Kořeny mezinárodních finančních institucí sahají až do třicátých let 20. století. V letech 1929 - 1933 zasáhla svět hospodářská krize, která byla vyvolána mimo jiné chybami v mezinárodní peněžní, měnové a obchodní politice v období po 1. světové válce. Během třicátých let se konaly mezinárodní konference věnované měnové problematice. Konečný návrh na řešení problémů se však objevil až na začátku let čtyřicátých. Dohled měl být aplikován prostřednictvím založení stálé instituce, která by si stanovila následující pravidla:

- Neomezená vzájemná směnitelnost měn jednotlivých členských států
- Pevně stanovená hodnota každé měny vůči jiným měnám
- Odstranění nepřipustných praktik a překážek v mezinárodním obchodě

V červenci 1944 se v městečku Bretton Woods (stát New Hampshire, USA) konala konference, kde se účastníci (ze 44 států) dohodli na založení **Mezinárodního měnového fondu** a **Světové banky**. Organizace začaly fungovat roku 1946 a sídlí ve Washingtonu. V roce 1948 vznikla **Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade — GATT)**, jejíž nástupnickou organizací se v roce 1995 stala **Světová obchodní organizace**.

4.2.1 Mezinárodní měnový fond

Mezinárodní měnový fond (International monetary fund – IMF, česky MMF) usměrňuje svými postupy a doporučeními hospodářskou politiku členských zemí, ale také mezinárodní obchod a s ním světovou ekonomiku jako celek. Fond působí také jako poradenské středisko a jako centrum řešení problému mezinárodního dluhu.

Každý člen Mezinárodního měnového fondu přispívá do společné pokladny určitým finančním obnosem. Sedmdesát pět procent příspěvku musí země zaplatit ve své vlastní měně a zbylá procenta v podobě SDR (Special Drawing Rights — zvláštní práva čerpání), což je košová měna odvozená z pěti světových měn. SDR slouží jako rezervní hotovostní fond, ze kterého mohou země čerpat v případě krize platební bilance. Čím větší jsou příspěvky jednotlivých zemí, tím více si pak v období tísně mohou půjčovat. **Objem členských poplatků se pro každý stát určuje na základě jednotlivých ekonomických ukazatelů**, které se týkají výše národního produktu,

rezerv a účasti národní měny v mezinárodním obchodu. Od výše členských kvót se také odvozuje hlasovací síla jednotlivých států. Každý členský stát obdrží jeden hlas za 100 000 SDR ze své kvóty. **Bohatší země tedy mají více hlasů.** Méně závažná rozhodnutí musí být podpořena prostou většinou hlasů. Ta závažnější, jako stanovení výše poplatku za užívání peněz z rezerv MMF, musí být odsouhlasena 70 % hlasů. Aby prošla změna výše kvót, udělení SDR, užití zlatých rezerv MMF nebo změna organizační struktury MMF, je zapotřebí 85 % hlasů.

Spojené státy přispívají do společné pokladny měnového fondu asi 35 miliardami dolarů, a proto jim náleží 18,25 % hlasovací síly. USA jsou tedy schopné vetovat každé rozhodnutí vyžadující 85% hlasů. Německo, Japonsko, Francie a Británie mají dohromady dalších 20 % hlasů. Malé a chudé země, které jsou v ekonomických nesnázích a které nejvíce ovlivňuje politika MMF, disponují řádově setinami až tisícinami procent hlasovací síly. Členská kvóta pro Českou republiku byla stanovena na 589,6 milionů SDR (28,2 miliard Kč), což je 5 896 hlasů, tedy 0,31 % hlasovací síly.

Průvodce studiem

Mezinárodní měnový fond je většinou spojován s obrovskými půjčkami zemím nacházejícím se v hospodářských krizích nebo na jejich počátku. Velkou diskusi způsobují podmínky půjček, kdy MMF podmiňuje půjčky rozvojovým zemím jen pod příslibem, že přijmou Programy strukturálních úprav (**Structural Adjustment Programs — SAPs**), což znamená především hospodářskou liberalizaci a privatizaci veřejných služeb. Tyto programy však nepřinášejí kýžený cíl makroekonomické stability (někdy mají dokonce i značně negativní dopady), a tak se od nich začíná pomalu upouštět.

4.2.2 Skupina Světové banky

Světová banka je zastřešující organizací pěti institucí: **Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj** (International Bank for Reconstruction and Development — IBRD), **Mezinárodní finanční korporace** (International Financial Corporation — IFC), **Mezinárodní asociace pro rozvoj** (International Development Association — IDA) a **Multilaterální agentury pro garanci investic** (Multi-lateral Investment Guarantee Agency — MIGA). Součástí Skupiny Světové banky je i **Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů** (International Centre for Settlement of Investment Disputes — ICSID). Správním orgánem skupiny je **Rada guvernérů**, v níž jsou zastoupeny všechny členské státy.

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj půjčuje peníze zemím středně rozvinutým a rozvojovým za podmínek o něco výhodnějších než na komerčních trzích. Hlavní oblasti, na něž se zaměřuje, jsou rozvoj hospodářské infrastruktury, jako například silnice, doly, továrny či elektrárny a přehrady.

Mezinárodní finanční korporace se věnuje spolupráci se soukromým sektorem a poskytuje levné úvěry na komerční projekty (většinou nadnárodním společnostem). Ve svých zprávách uvádí, že na každý dolar, který investuje, přiláká šest dolarů ze soukromých zdrojů.

Mezinárodní asociace pro rozvoj poskytuje bezúročné půjčky vládám těch nejchudších zemí na odstraňování chudoby či programy udržitelného rozvoje. Svým zaměřením je hodně podobná činnosti Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj; rozdíl spočívá v podmínkách půjček (asociace poskytuje prakticky bezúročné půjčky s velmi dlouhou dobou splatnosti), nikoli v typu projektů. Přestože poskytuje půjčky nejchudším zemím, banka často podmiňuje jejich udělení

Programy strukturálních úprav. Kromě bezúročných půjček může IDA poskytovat i nenávratné granty — v současnosti probíhá velká debata o správném poměru mezi půjčkami a granty. Granty více nezadlužují rozvojové země, pro půjčky zase mluví argument, že jejich splátka je příjmem IDA, která tyto zdroje může dále poskytovat. Zbylým příjmem IDA jsou příspěvky dárcovských zemí — každé tři roky probíhá doplnění zdrojů (replenishment). Kdyby se tedy snížil podíl půjček v portfoliu IDA ve prospěch grantů, musely by se patřičně zvýšit členské příspěvky.

Multilaterální agentura pro garanci investic má na starosti vytváření příznivých podmínek pro zahraniční investice v rozvojových zemích. Poskytuje nekomerční pojištění firmám, které podnikají v rozvojových zemích a mají strach z politických a jiných faktorů, které by mohly ovlivnit návratnost jejich investic.

Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů se věnuje řešení sporů vzniklých v oblasti investic a funguje podobně jako panel řešící obchodní spory při Světové obchodní organizaci.

Členy **Skupiny Světové banky** je celkem 184 zemí (z toho 184 v IBRD, 176 v IFC, 165 v IDA, 164 v MIGA, 140 v ICSID). Počet hlasů se určuje podle velikosti finančního příspěvku: největší mají Spojené státy (kolem 15 %), váha hlasu České republiky činí 0,38 %. Banka vkládá prostředky do rozličných rozvojových projektů, dále na Programy strukturálních úprav a na úvěry v oblastech, jako je zdravotnictví či školství a patří mezi nejvýznamnější zdroje finančních prostředků ve světové ekonomice. Její politika i konkrétní projekty mají zásadní dopady na celý svět. Světová banka se stala předmětem soustředěného zájmu občanských organizací už v první polovině osmdesátých let. Příčinou byly některé kontroverzní projekty: mimo jiné přehradu spojené s přesídlováním obyvatel, doly či kácení tropických pralesů.

4.2.3 Světová obchodní organizace

Světová obchodní organizace (World Trade Organisation — WTO) sídlí v Ženevě a je nástupnickou organizací Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT), jejíž ratifikace se datuje do roku 1948. GATT byl na summitu v marockém Marrákeši v roce 1994 přeměněn v organizaci s pevnou strukturou a závazným systémem pravidel: WTO. Jejimi členy jsou jednotlivé vlády a nejvyšším orgánem je ministerská konference. Každý stát má jeden hlas a přijatá opatření musejí být schválena všemi členy (v současnosti má organizace 148 členů). O WTO se právem hovoří jako o jedné z nejsilnějších mezinárodních organizací. Narozdíl od drtivé většiny ostatních mezinárodních organizací a dohod, odkázaných na dobrou vůli signatářů plnit své závazky, WTO svá rozhodnutí může vymáhat pomocí sankcí. K řešení obchodních sporů v rámci WTO slouží **Mechanismus urovnávání sporů (Dispute Settlement Mechanism)**, který již v řadě případů uvalil citelné sankce, ať už šlo o reciproční zavádění obchodních bariér jinými členy WTO nebo o finanční pokuty.

WTO byla založena s úmyslem odstranit co nejvíce bariér volného obchodu, které používají vlády jednotlivých států k ochraně vlastního trhu, ať už jde o dovozní cla, kvóty či jiné překážky na dovoz určitých druhů zboží a služeb. Mohou tak například zmírňovat nekonkurenceschopnost domácích výrobců, nebo chránit vlastní zemědělce. Mezi úkoly WTO nepatří jen dojednávání nových obchodních dohod, ale také správa těch starých, posuzování obchodních sporů, monitorování obchodní politiky členských států, technická pomoc rozvojovým zemím a spolupráce s jinými organizacemi.

Obchodní jednání WTO jsou složitá, protože návrhy opatření musí schválit všechny členské státy, a většinou se táhnou několik let. Vyjednávání o určitých skupinách zboží či služeb a dalších problémech spojených s mezinárodním obchodem, jako jsou práva duševního vlastnictví, vztah k životnímu prostředí, elektronický obchod či zvláštní zacházení s rozvojovými zeměmi, se konají v kolech. Tato kola většinou nesou název podle měst nebo států, kde započala — například Uruguayské kolo, které vyústilo ve vznik WTO, probíhalo osm let (od roku 1986 do roku 1994). Avšak poslední, stále probíhající jednání započatá v roce 2001 v katarském Dauhá, byla pojmenována jako **Rozvojové kolo**, protože jejich hlavním cílem má být docílení takových obchodních dohod, které primárně napomohou rozvoji chudých zemí.

Pro zájemce

Řadu výjimek si u WTO prosadily nejen rozvojové země, které většinou nejsou schopné se z různých důvodů rychle a plně řídit přijatými dohodami, ale též silné bohaté státy. V jejich případě však jde především o ochranu specifických odvětví nebo producentů. Zvláštní režim dlouho měly například textilní výrobky a velmi neliberálním (netržním) výjimkám se stále těší obchod v zemědělství, které je hlavním sporným bodem, na němž v posledních letech opakovaně ztroskotala obchodní jednání na půdě WTO. USA a Evropská unie, ale také Japonsko, Austrálie a Nový Zéland chrání své zemědělce pomocí exportních dotací, přímé domácí podpory a překážkami na dovoz potravin a jiných zemědělských produktů z chudých zemí. Zároveň ale zemědělci bohatých států zahrnují díky této pomoci a ochraně světový potravinářský trh levnými produkty (tzv. dumping). Ruinují tak mnoho tradičních pěstitelů v chudých zemích, pro které je prodej jejich plodiny jediným zdrojem obživy.

WTO se v roce 1999 na své třetí ministerské konferenci v Seattlu stala terčem do té doby nevídané kritiky a protestů. **Kritici stávající podoby ekonomické globalizace ji považují za jednoho z hlavních viníků chudoby a nerovnosti ve světě.** Podle nich nastavují bohaté země pravidla volného obchodu tak, aby vyhovovala především jim a znevýhodňovala chudé země. Vrcholem dosavadních sporů byla pátá ministerská konference v mexickém Cancúnu v září roku 2003. Brazílie, Indie, Jihoafrická republika a několik dalších vůdčích států rozvojového světa vytvořilo skupinu nazývanou **G20**. Ta se postavila proti požadavkům rozvinutých zemí, které nebyly ochotny ustoupit zejména v otázce zemědělských dotací, ani dořešit řadu starých sporných míst, ale prosazovaly zahájení jednání o nové sadě otázek, jejichž přínos pro rozvojové země je nanejvýš nejistý. Neústupnost na straně G20 i bohatých států Severu vedla k tomu, že jednání v Cancúnu zkrachovalo.

Státy nyní hledají způsob, jak vyvážit zájmy jednotlivých skupin, obnovit kolektivní jednání a dokončit Rozvojové kolo, jež mělo oficiálně skončit k 1. lednu 2005. Sporných oblastí je dnes celá řada. Kromě konkrétních závazků pro odstranění exportních dotací, omezení přímé podpory a otevření zemědělských trhů se musí obchodní vyjednávači také dohodnout na přístupu na nezemědělské trhy (míře reciprocity ve snižování průmyslových cel), liberalizaci obchodu ve službách (rozsahu a způsobu liberalizace u jednotlivých zemí a sektorů a otevření ekonomik pro zahraniční pracovní sílu) či konkrétních formách odlišného zacházení pro rozvojové země. Ty očekávají, že z Rozvojového kola budou těžit výrazně víc, než z předchozích kol. Bohaté státy však odmítají činit ústupky jednostranně, a tak je dohoda stále nejistá a WTO se stává terčem čím dál ostřejší kritiky ze strany ekonomů, politiků i občanské společnosti.

4.2.4 Kritika fungování MMF, SB a WTO

Řada ekonomů poukazuje na to, že reformy prosazované MMF a SB nepřinášejí vždy prosperitu a finanční stabilitu, a uvádějí příklady finančních krizí, které postihly například Jihovýchodní Asii či Rusko koncem 90. let. Dalším ekonomickým problémem je **zadlužení rozvojových zemí**. Řada zemí kvůli splácení dluhů nemůže investovat do vlastního rozvoje. Některé statistiky uvádějí, že za každý dolar, poskytnutý v rámci půjček rozvojovým zemím ze Severu, se v podobě zisku nadnárodních korporací a splátek úroků z dluhu vrací zpět dolary dva. Rozvojové země tak splácí více peněz, než kolik v podobě rozvojové spolupráce dostávají. MMF a SB navíc často půjčovaly autoritativním a diktátorským režimům, které z půjček financovaly vlastní armádu spíše než potřeby svých obyvatel. Podmiňování půjček jednostranně zaměřenými ekonomickými reformami a liberalizací trhu „za každou cenu“ také přineslo řadu problémů.

WTO se podílí na ekonomických problémech rozvojových zemí významnou měrou tím, jak nastavuje podmínky obchodu. V rámci Programů strukturálních úprav bylo řadě zemí doporučeno orientovat ekonomiku, zvláště zemědělství, na vývoz. Rozvojovým zemím bylo současně slíbeno, že v rámci WTO dojde i k liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty, k čemuž ovšem došlo jen v omezené míře.

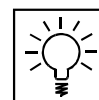
V rámci **Programů strukturálních úprav** byly často zaváděny uživatelské poplatky za veřejné služby, a docházelo ke škrtům ve vládních výdajích. Tyto škrtly zasahovaly do takových oblastí, jako je podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky, výdaje na školství a zdravotnictví nebo životní prostředí. Šokové terapie rozvojových ekonomik mnohokrát vyústily v propouštění, chudobu a ztrátu sociálních a životních jistot. Zavádění uživatelských poplatků zhoršilo v řadě zemí situaci ve školství a zdravotnictví, zvláště pak pro chudé vrstvy obyvatel.

Země, které se potýkají se splácením obrovských dluhů, si nemohou dovolit poskytovat prostředky na sociální, zdravotní či ekologické potřeby svých obyvatel. Logickým následkem je úpadek těchto sektorů, extrémní chudoba a přesný opak původního rozvojového záměru, tedy zlepšení kvality života obyvatel.

Kromě ekonomických a sociálních dopadů je kritice vystavena i oblast ekologie. Světová banka poskytuje prostředky na projekty, které mají škodlivé ekologické dopady, jako například investice do těžby nerostných surovin, stavby přehrad a rozvoje zastaralé infrastruktury. Na jedné straně si Banka klade za cíl zabránit změnám globálního klimatu, na straně druhé investuje velké finanční objemy do rozšiřování těžby ropy a dalších fosilních paliv, které zvyšují emise skleníkových plynů. A tak by se dalo obecně říci, že politika těchto tří organizací často nepřináší stabilitu, růst a ekonomickou prosperitu, ale spíše zadluženost, chudobu a hospodářskou stagnaci.

Po přečtení těchto řádků je otázka celkem zřejmá? Můžeme tedy opravdu považovat MMF, SB a WTO za organizaci pomáhající zvyšovat životní úroveň v zemích globálního Jihu? Na druhou stranu, co by se asi stalo, kdyby tady tyto organizace nebyly?

4.3 OECD/DAC

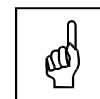
Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development — OECD) je mezinárodní vládní organizací sídlící v Paříži. Dnes sdružuje 30 zemí světa, jejichž společným rysem je nejen vysoká životní úroveň a ekonomická vyspělost založená na tržním hospodářství, ale rovněž víra ve sdílené demokratické hodnoty. ČR je členem organizace od roku 1995. OECD byla založena v roce 1961 s cílem podpořit hospodářský rozvoj ve světě a mezinárodní ekonomickou spolupráci. Za tímto účelem se v několika desítkách výborů OECD schází

zástupci z členských zemí, aby si vyměňovali zkušenosti v rozsáhlé oblasti, která sahá od fiskální politiky, přes politiku sociální a trhu práce, zemědělskou politiku či politiku životního prostředí až po obchod, investice či politiku vědecko-technickou.

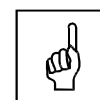
Politika rozvojové spolupráce je tedy jen jednou z široké řady činností OECD a výbor k tomu zřízený se nazývá **Výbor pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee — DAC)**. Výbor OECD/DAC má za úkol koordinovat rozvojovou politiku vyspělých zemí. Pro tuto koordinaci je unikátním nástrojem, neboť sdružuje země, které poskytují 95 % světové rozvojové pomoci. Těchto zemí je dnes 22 (všech 15 starých členských zemí Evropské unie, dále Norsko a Švýcarsko, z mimoevropských pak USA, Kanada, Japonsko, Austrálie a Nový Zéland). Členem OECD/DAC je navíc i Evropská komise, která je brána jako samostatný dárce. Zbývající země OECD (včetně ČR) nejsou formálně členy OECD/DAC, mohou se ovšem všech jeho zasedání účastnit. Pozorovatelský statut v OECD/DAC mají i zástupci tří mezinárodních organizací: Světové banky, MMF a UNDP.

Unikátní role výboru OECD/DAC spočívá v tom, že narozdíl od Světové banky či agentur OSN **nerealizuje přímo projekty v rozvojových zemích, ale poskytuje možnost dialogu mezi jednotlivými dárci o tom, jak nejlépe rozvojovou pomoc realizovat**. Další výhodou OECD je její multioborový charakter, neboť může využít širokou síť ostatních výborů a zohlednit tak různé průřezové aspekty. Aktivity rozvojové spolupráce totiž úzce souvisejí s dalšími oblastmi, jako je obchodní politika (celní preference pro dovozy z rozvojových zemí), ochrana životního prostředí (koncept udržitelného rozvoje), věda a technologie (využití informačních a dalších technologií v procesu rozvoje) a další.

Problematika rozvojové spolupráce je velmi rozsáhlá, a proto existuje na podporu činnosti OECD/DAC sekretariát, který je jednou ze součástí pařížského sídla OECD a čítá zhruba 70 stálých zaměstnanců a externích konzultantů. Široký záběr OECD/DAC rovněž vedl k vytvoření řady pracovních skupin, které se věnují specifickým oblastem a sdružují odborníky z členských zemí na expertní úrovni. Dnes funguje takovýchto orgánů osm a zabývají se: **statistikou, efektivitou dárcovských praktik, hodnocením výsledků rozvojových projektů, rovnoprávností žen, životním prostředím, snižováním chudoby, dobrou správou věcí veřejných a bezpečnostními aspekty rozvojové spolupráce.**

Výbor OECD/DAC je rovněž známý tím, že publikuje výroční zprávy o rozvojové spolupráci (Development Co-operation Reports), které shrnují aktuální mezinárodní trendy v této oblasti. Součástí výročních zpráv je rovněž obsáhlá statistická příloha. **Statistiky o rozvojové spolupráci jsou vůbec jedním z nejvýznamnějších produktů OECD/DAC a jsou pro svou srovnatelnost a kvalitu přejímány ostatními organizacemi, akademiky a médii.** Právě OECD/DAC stanovuje a dále upřesňuje závaznou definici oficiální rozvojové pomoci (Official Development Assistance — ODA).

Významným přínosem OECD/DAC byla rovněž myšlenka sebrat a doplnit jednotlivé závazky vzešlé z významných světových konferencí v Riu, Káhiře, Pekingu či Kodani do uceleného souboru mezinárodních rozvojových cílů. K těmto cílům se postupně zavázaly všechny země a mezinárodní organizace, když byly vtěleny do závěrů přelomového summitu OSN v roce 2000 jako **Rozvojové cíle tisíciletí** (Millennium Development Goals — MDG's). OECD/DAC nadále využívá svou statistickou kapacitu a monitoruje naplňování jednotlivých cílů.

Největším přínosem výboru však zůstává určování trendů zahraniční rozvojové spolupráce. Vždyť jen v posledních pár letech identifikoval OECD/DAC několik důležitých postupů pro zvýšení efektivity pomoci, které se postupně uplatňují do bilaterálních rozvojových politik jednotlivých členských zemí i jiných institucí zabývajících se rozvojem. Mezi nejdůležitější postupy patří: nevázanost pomoci, její sladění s potřebami přijímající země, harmonizace praktik dárců, přednostní spolupráce se zeměmi uplatňujícími demokratické principy, měřitelnost pomoci a koherence.

nevázání pomoci (untying) - V roce 2001 přijal výbor doporučení o nevázáni pomoci pro nejméně vyspělé země, podle něhož by se dárci měli zdržet praktiky, kdy podmiňují realizaci rozvojového projektu nákupem zboží a služeb pouze od firem ze své země.

sladění pomoci s národními rozvojovými strategiemi - Zkušenosti dokazují, že nejefektivnější je ta pomoc, která zapadá do potřeb partnerských zemí vyjádřených v národních rozvojových strategiích, na rozdíl od té, která je vnucována zvenčí.

harmonizace donorských praktik - Stejnomená směrnice výboru OECD/DAC se stala základem pro Římskou deklaraci z roku 2003, ve které se hlavní dárci zavázali sladit a zjednodušit své procedury, aby nezatěžovaly omezené kapacity rozvojových zemí.

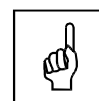
selektivita pomoci - V duchu Monterreyského konsensu panuje přesvědčení, že rozvojová pomoc by měla být přednostně poskytována zemím, které dodržují demokracii a vytvoří příznivé prostředí pro efektivní uplatnění této pomoci (good governance).

řízení pomoci založené na výsledcích - Dárci by měli zaručit, že jednotlivé rozvojové projekty nejsou realizovány samoúčelně, nýbrž jejich úspěšnost posuzovat podle skutečných a měřitelných výsledků (nejlépe spjatých s MDGs).

koherence - Nejen rozvojová pomoc, ale i ostatní politiky vyspělých zemí mohou mít významné dopady na rozvojovou spolupráci. Účelem koherence je tedy eliminovat negativní dopady ostatních politik (např. obchodní, imigrační, zemědělská atd.) a v lepším případě je přímo sladit s cíli rozvojové spolupráce.

4.4 Rozvojová politika ES

Evropská unie je globálně největším poskytovatelem rozvojové pomoci, přičemž vedle jednotlivých členských zemí realizuje rozvojovou spolupráci i Evropské společenství prostřednictvím Evropské komise. Přestože EHS/ES působilo ve prospěch rozvoje zemí třetího světa už od padesátých let 20. století, jednoznačné cíle rozvojové spolupráce definovala až **Maastrichtská smlouva** z roku 1992. Ta stanovila za cíl rozvojové spolupráce ES podporu trvalého hospodářského a sociálního rozvoje rozvojových zemí, jejich harmonické a postupné zapojení do světové ekonomiky a boj proti chudobě v rozvojových zemích. Rozvojová politika ES má podle Maastrichtské smlouvy přispívat k rozvoji a upevnění demokracie a respektování lidských práv a základních svobod. Smlouva také konstatovala, že rozvojová spolupráce realizovaná ES doplňuje politiky prováděné členskými státy, a stanovila, že ES a členské státy musí své politiky v oblasti rozvojové spolupráce koordinovat a sladovat. V této souvislosti se mluví o tzv. „**3C**“ - **complementarity, cooperation and coherency** (tedy doplňkovost, spolupráce a spojitost). V češtině se už dnes většinou nežívá českých ekvivalentů, nýbrž anglikanismů – komplementarita, kooperace a koherence.

Pro zájemce

Přestože bylo zmíněno, že EU je největším poskytovatelem rozvojové pomoci na světě, nebudeme se jednotlivými zeměmi zabývat. Aby byl takový pohled smysluplný, museli bychom se podívat na všechny země, kterých je v době psaní této opory 25, a to by bylo příliš. Pokud Vás systém rozvojové spolupráce jednotlivých členských zemí EU zajímá, doporučuji nahlédnout do výkazů OECD nebo celkem přehledně zpracovaných výtahů na Vám už známých webových stránkách rozvojovky.

4.4.1 Teritoriální vymezení pomoci

V zásadě by se rozvojová pomoc poskytovaná ES dala vymežit podle regionálního klíče na pomoc zemím **Afriky, Karibiku a Tichomořské oblasti (tzv. ACP countries)** a na pomoc realizovanou ve zbytku světa.

Výlučnost první skupiny tkví v počátcích evropské integrace, kdy byla území v Africe, Karibiku a Tichomoří ještě pod koloniální nadvládou evropských velmocí. Vztahy k tzv. zámořským zemím a územím měly podobu přidružení k Evropskému hospodářskému prostoru (EHS). Základními prvky asociačního vztahu byl preferenční obchodní režim a rozvojová pomoc poskytovaná z **Evropského rozvojového fondu** (European development fund - EDF). Po dekolonizaci většiny závislých území projevil nově nezávislé země zájem na pokračování asociačního vztahu k EHS. Tak zůstal EDF v platnosti až dodnes.

Jeho rozpočet je autonomní na celounijním rozpočtu, když jej co pět let doplňují podle potřeb členské země EU (nové členské země až od roku 2008). V průběhu let tak došlo k takovým doplněním už mnohokrát. Rovněž struktura výdajů a zaměření fondu se mění v průběhu času. Zatímco I. EDF vzniklý z Římské smlouvy vydával 40 % prostředků na rozvoj infrastruktury a třetinu na zemědělství, poslední IX. EDF vzniklý z dohody v Cotonou věnuje téměř 40 % na

sociální služby a třetinu na rozvoj dopravy. Objem prostředků, které slouží k financování rozvoje zemí ACP narostl až na současných 14,3 mld. Euro **Počet asociovaných členů ACP už dnes činí 78 zemí**, z nichž ovšem JAR a Kuba nečerpají finanční prostředky z EDF. JAR kvůli svému lepšímu socioekonomickému postavení a Kuba, protože nepodepsala dohodu z Cotonou.

Koncem 80. let začalo ES klást větší důraz na **problematiku lidských práv a svobod**, tedy oblast, které se předtím vyhýbalo, aby se vyvarovalo obviňování z paternalismu a neokolonialismu. Revidovaná IV. dohoda z Lomé již dodržováním základních standardů lidských práv podmiňovala spolupráci. **Konzultace podle těchto ustanovení, které v několika případech vedly k částečnému nebo úplnému pozastavení spolupráce**, byly už vedeny s Nigerem, Togem, Guineou-Bissau, Komorami, Pobřežím slonoviny, Haiti, Fidži, Libérií a Zimbabwe.

Jakkoli země ACP zaujímají mimořádné postavení v rozvojové politice EU, neomezuje se spolupráce ES jen na ně. Od 70. let začala EHS spolupracovat **s asijskými státy** a od 80. let intenzivněji též **se zeměmi Latinské Ameriky**. Přístup k oběma těmto regionům charakterizuje diferenciací mezi relativně rozvinutějšími a chudšími státy. V případě rozvinutějších zemí nebo regionů se spolupráce EU orientuje především na problematiku obchodu a investic. V případě chudších zemí Jižní Asie, Střední Ameriky a Andského regionu hraje rozvojová spolupráce a v případě přírodních katastrof humanitární pomoc významnější roli, objemy disponibilních prostředků jsou však výrazně nižší než v případě spolupráce se zeměmi ACP.

EU udržuje též intenzivní spolupráci **se zeměmi Severní Afriky a Blízkého Východu**, přičemž se zaměřuje na oblast obchodu, bezpečnosti a s výjimkou nejrozvinutějších států regionu i na oblast rozvojové spolupráce. O základním směřování euro-středomořské spolupráce rozhodují konference na nejvyšší úrovni, které se konají zpravidla každé dva roky a z nichž první se uskutečnila v roce 1995 v Barceloně (proto tzv. **Barcelonský proces**).

Po zásadních proměnách **ve Střední a Východní Evropě** po roce 1989 začala EU rozvíjet intenzivní spolupráci se zeměmi bývalého východního bloku. V případě zemí Střední a Východní Evropy se nejprve pomoc EU financovaná v rámci programu PHARE soustředila na podporu demokratických struktur a transformaci plánovaných ekonomik na tržní hospodářství. Poté, co byla definována kritéria pro členství zemí Střední a Východní Evropy v EU, se technická pomoc EU orientovala na pomoc s jejich plněním. Vedle programu PHARE byly v případě kandidátských zemí vyčleněny další prostředky na urychlení jejich přípravy na členství v EU. Jednalo se zvláště o Speciální akční program pro předvstupní pomoc v oblasti zemědělství a rozvoje venkova (SAPARD) a Nástroj předvstupních strukturálních politik (ISPA).

V případě **zemí bývalého Sovětského svazu** se EU zaměřila na podporu ekonomické a sociální transformace prostřednictvím programu Technická pomoc Společenství nezávislých států (TACIS). V souvislosti s válečnými konflikty **v bývalé Jugoslávii** vyčlenila EU značné prostředky na poválečnou rekonstrukci prostřednictvím programů PHARE a Obnova. Na bezprostřední poválečnou rekonstrukci navázal tzv. Stabilizační a asociační proces, který podporuje stabilizaci západního Balkánu nabídkou perspektivního členství v EU. Program Obnova nahradil v roce 2001 program Pomoc Společenství pro rekonstrukci, rozvoj a stabilitu na Balkáně (CARDS).

Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce se zeměmi Asie, Latinské Ameriky, Severní Afriky, Blízkého Východu a Střední a Východní Evropy jsou financovány z obecného rozpočtu EU, nikoli z EDF, ze kterého je hrazena výhradně spolupráce se zeměmi ACP.

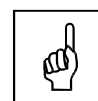

4.4.2 Institucionální zajištění rozvojové spolupráce ES a jeho reforma

Rozvojová spolupráce, realizovaná EHS/ES po více než 45 let v rámci výše zmiňovaných programů, si vyžádala vytvoření specifických organizačních struktur. Orgány zabývající se rozvojovou spoluprací ES existují v rámci Evropské komise, Evropského parlamentu i Rady EU.

V rámci **Evropské komise** byly v polovině 90. let za problematiku vztahů k rozvojovým zemím odpovědný **Generální ředitelství (Directorate General — DG)** s kompetencemi rozdělenými věcně i teritoriálně (DG VIII bylo odpovědné za vztahy k zemím ACP včetně obchodních aspektů a za potravinovou pomoc, DG IA za vnější politické vztahy, DG I za obchodní vztahy a DG IB za vztahy k zemím Asie, Latinské Ameriky a Středomoří). Vedle těchto Generálních ředitelství působil **Humanitární úřad Evropského společenství (ECHO)**, který byl zřízen v roce 1992 s odpovědností za humanitární pomoc. Součinnost mezi jednotlivými DG ovšem nedosahovala žádoucí úrovně a za předsednictví Jacquese Santera (1995-1999) byla proto zahájena reforma s cílem dosáhnout vyšší komplementarity, koordinace a koherence politik. Nejdůležitějším krokem Santerovy reformy však bylo zřízení **Společné služby pro management pomoci Společenství nečlenským státům (SCR)** v roce 1997. Tento nový orgán získal odpovědnost za management technických, logistických, finančních, smluvních a právních aspektů pomoci EU, ať již se jednalo o uzavírání kontraktů, monitoring implementace nebo evaluaci projektů a programů. Geograficky byly Společné služby odpovědné za realizaci projektů a programů ve všech regionech světa kromě kandidátských zemí.

Reforma pokračovala i za nástupce Jacquese Santera, Romana Prodiho a jejím výsledkem se na úrovni Evropské komise reforma projevila vznikem nového orgánu – **Úřadu pro spolupráci – EuropeAid**. Ten nahradil Společné služby a převzal odpovědnost za

celý průběh projektového cyklu od identifikace přes implementaci až po vyhodnocení projektů a programů ve všech regionech, a to až už jsou projekty financovány z unijního rozpočtu nebo z EDF. Struktura nejvyššího řízení úřadu EuropeAid zcela odpovídá výrazné tendenci reformního procesu, tedy snaze integrovat rozvojovou politiku s politickou a obchodní dimenzí vnějších vztahů EU, která se projevuje posilováním koordinace mezi generálními ředitelstvími odpovědnými za vnější vztahy EU (generální ředitelství rozvoj, vnější vztahy, obchod, rozšiřování), stejně tak jako nově ustaveným Úřadem pro spolupráci EuropeAid a Úřadem pro humanitární pomoc ECHO.

Vedle Evropské komise, která má iniciativu při formulaci politiky v oblasti pomoci nečlenským státům, hrají roli v rozvojové politice ES **Rada EU, Evropský parlament a Evropská investiční banka (EIB).**

O obecných cílech rozvojové politiky Evropského společenství rozhoduje **Rada EU**, která projednává toto téma na zasedáních věnovaných Všeobecným záležitostem a vnějším vztahům. **Evropský parlament** získal Amsterodamskou smlouvou právo spolurozhodovat o legislativních opatřeních týkajících se rozvojové spolupráce (čl. 179) a rozhoduje též v poslední instanci o prostředcích na rozvojovou spolupráci plynoucích z obecného rozpočtu ES. Evropský parlament ovšem nerozhoduje o prostředcích EDF, jehož začlenění do obecného rozpočtu dosud neúspěšně prosazoval s argumentací, že Evropský parlament může úspěšněji prosazovat důraz na snižování chudoby. Zastánci oddělené existence EDF ovšem poukazují na to, že samostatnost fondu garantuje zemím ACP, že se prostředky pro ně vyčleněné nebudou přerozdělovat ve prospěch jiných regionů. Evropský parlament disponuje zvláštním **Výborem pro rozvoj a spolupráci**, kde jsou otázky rozvojové spolupráce diskutovány. Na rozvojové spolupráci ES se podílí i **Evropská investiční banka (EIB)**, a to poskytováním zvýhodněných úvěrů rozvojovým zemím.

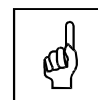
Průvodce studiem

Asi si teď říkáte, ta evropská byrokracie je schopna pohltit každou i dobře mířenou snahu pomoci. Na složitý systém a velké množství vyhlášek, doporučení a nařízení si stěžují i úředníci na našich ministerstvech. Zatímco oni se ovšem musí ve složitém labyrintu ES orientovat bez zaváhání, nám postačí jen základy. Zkuste si tedy zapamatovat, jak vypadá teritoriální rozdělení pomoci, odkud je financováno a jaká je role Evropské komise, Rady EU, Evropského parlamentu a EIB. V případě Evropské komise by bylo dobré pochopit ještě činnost jeho úřadů EuropeAid a ECHO.

4.5 G8

Pod zkratkou **G8** se neskrývá žádná organizace ani mezinárodní smlouva; jednání skupiny G8 je nezávazné, přesto má na mezinárodní dění zásadní vliv. Je dostatečně reprezentativní (země G8 se podílí 60 % na světové ekonomice a patří sem čtyři z pěti stálých členů Rady bezpečnosti) a zároveň natolik pružná (osm vůdců se domluví lépe než dvě stě zemí v OSN), aby mohla být efektivní. Jednání se účastní přímo hlavy států a vlád (v případě **USA, Francie a Ruska** **prezidenti, Německo, Velkou Británii, Itálii, Japonsko a Kanadu zastupují premiéři**), kteří nejsou omezeni byrokratickým aparátem a mohou utužit přátelské osobní vztahy a vnést vlastní názor do neformální diskuse o nejdůležitějších globálních otázkách.

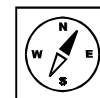
G8 není mezinárodní organizace a **nemá pevnou strukturu ani sekretariát**, nicméně v průběhu let se vžila jistá pravidla. Vrcholem je summit čelních představitelů států a vlád, který se koná většinou v červnu. Hostitelské země se pravidelně mění podle předem daného pořadníku. Summitů se z počátku účastnili i ministři zahraničí, ale zástupci států a vlád si vymohli, aby se mohli scházet sami ve větším soukromí (přesto jsou summity G8 každý rok ohromnou mediální atrakcí). Ministři zahraničí G8, stejně jako ministři financí, se v první

polovině roku scházejí k samostatným jednáním. Ministři financí a guvernéři centrálních bank se navíc pravidelně setkávají na pozadí jarního a podzimního zasedání Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

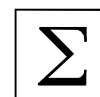
Zpočátku byl záběr summitů pouze ekonomický, od devadesátých let se na jednací agendu stále více dostává i **rozvojová tematika**. Ze summitů v Lyonu a později v Kolíně nad Rýnem vzešla **iniciativa na oddlužení nejchudších zemí** (Heavily Indebted Poor Countries - HIPC), na summitu v Janově byl oznámen **vznik Globálního fondu boje proti AIDS, tuberkulóze a malárii**, a na summitu v Kananaskisu v roce 2002 byl schválen **Akční plán pro africký rozvoj**. Velkou roli hraje vždy předsedající země, která často přichází s vlastními iniciativami (například Japonsko na summitu v Okinawě s iniciativou v oblasti digitální ekonomiky nebo Velká Británie v roce 2005 na summitu v Gleneagles s iniciativou oddlužení nejchudších zemí a navýšení rozvojové pomoci pro Afriku).

Skupina G8 má díky svému specifickému charakteru významné slovo v mezinárodních otázkách rozvoje, její summity jsou však pouze neformálním setkáváním hlav států a vlád a nemají za účel nahradit smysl ostatních mezinárodních organizací, jako je OSN, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, WTO či OECD.

Průvodce studiem

Organizací, které mají vliv na rozvojovou spolupráci je mnohem více než jen ty, jež byly výše zmíněny. Ať už se jedná o regionální finanční instituce typu Evropské banky pro obnovu a rozvoj, Islámské rozvojové banky, Asijské rozvojové banky, Africké rozvojové banky, přes ekonomická regionální seskupení, jakými jsou např. jihoamerický Mercosur či tichomořský APEC, až po organizace, jejichž cílem je multilaterální spolupráce stejně mluvících států a teritorií na poli vzdělávání, kultury, vědy a výzkumu, z nichž jsou nejvýznamnější Commonwealth a Frankofonie. Pokud nechceme nafouknout studijní oporu do nehezké tloušťky, nedá se rozepsat o všech, přesto jsem si neodpustil je alespoň zmínit.

Shrnutí.

Na poli rozvojové spolupráce hrají významnou roli země sdružené v OECD, které poskytují 95 % veškerých objemů určených na rozvojovou spolupráci. Část své pomoci realizují prostřednictvím své bilaterální pomoci (přímé, dvoustranné spolupráce s dárcovskou zemí) a část prostřednictvím příspěvků do mezinárodních organizací, které ji poskytují dále na základě jejich zaměření. Některé organizace a jejich subjekty realizují projekty přímo – UNICEF, EDF, jiné na ně půjčují peníze – SB a regionální finanční instituce, jiné slouží ke zkvalitnění a zefektivnění pomoci – OECD. Všechny výše zmíněné instituce však velice významným způsobem ovlivňují oblast rozvojové spolupráce.

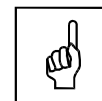
Rozšiřující a doplňující literatura:

- Kol. autorů, *Globální problémy a rozvojová spolupráce*, Praha, 2005, s. 69-90
- JELÍNEK, P. a Kol., *Rozvojová politika Evropské unie*, Praha, 2003
- NOVÁČEK, P., *Křižovatky budoucnosti*, Praha, 1999
- Oficiální stránky OSN
<http://www.un.org/>
- Oficiální stránky Světové banky
<http://www.worldbank.org>
- Oficiální stránky Mezinárodního měnového fondu
<http://www.imf.org/>
- Oficiální stránky Světové obchodní organizace
<http://www.wto.org/>
- Oficiální stránky OECD/DAC
<http://www.oecd.org/dac>
- Oficiální stránky EuropeAid
http://ec.europa.eu/comm/europeaid/index_en.htm
- Oficiální stránky ECHO
http://ec.europa.eu/echo/index_en.htm
- Oficiální stránky EDF
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12102.htm>

5 ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V ČR

V této kapitole se dozvíte:

- z jakých právních dokumentů vychází zahraniční rozvojová spolupráce ČR
- jak vypadá finanční rámec naší ZRS
- Kdo jsou hlavní aktéři
- Jaké jsou formy pomoci
- Ve kterých zemích se ČR angažuje

Budete schopni:

- pochopit proměny ZRS ČR od devadesátých let až po současnost
- orientovat se v systému české ZRS
- rozlišovat mezi bilaterální a multilaterální spoluprací

Klíčová slova této kapitoly: prioritní země, Poverty reduction strategy paper, Country strategy paper, Barcelonský konsensus, České fórum pro rozvojovou spolupráci, Česko proti chudobě, bilaterální spolupráce, rozvojové projekty, princip partnerství, sektorový přístup, uprchlíci, oddlužení, stipendia, transformační spolupráce, humanitární pomoc, trilaterální spolupráce, multilaterální spolupráce.

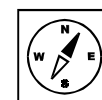

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:

Včetně řešení úloh byste vše měli zvládnout za 3,5 hodiny.

Průvodce studiem.

Aby nemohlo dojít k mylné interpretaci, nebude možná na škodu uvést si hned v úvodu této kapitoly definici ZRS uváděné MZV ČR: „Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky je souhrn činností hrazených z veřejných prostředků, jejichž cílem je omezení chudoby v rozvojových zemích v kontextu ekonomického, sociálního a environmentálního rozvoje.“

Česká republika dnes patří mezi pětinu nejvyspělejších zemí světa. O tom nás přesvědčují nejen ekonomické statistiky, ale také úroveň zdravotnictví, školství, bydlení i stále vzrůstající možnost podílet se na tvorbě politik a rozhodovacích mechanismů v mezinárodních institucích. S palčivými problémy uvedenými v Rozvojových cílech tisíciletí se na našem území takřka nesetkáváme. To vše umístilo v roce 2005 naši zemi na **31 místo v indexu lidského rozvoje**, což s trochou nadsázky znamená, že jsme 31 nejlepší zemí k životu na světě. Tváří v tvář této skutečnosti přijímá ČR svůj podíl zodpovědnosti za dodržování Rozvojových cílů tisíciletí nejen na půdě OSN, ale také v ostatních mezinárodních institucích i v rámci své bilaterální politiky. Důkazem zodpovědnosti za řešení globálních problémů a rozvoj méně šťastných částí světa je zahraniční rozvojová spolupráce, která je integrální součástí české koncepce zahraniční politiky.

Vedle primárního cíle zahraniční rozvojové spolupráce, jímž je postupné odstraňování chudoby v rozvojovém světě, plní ZRS i sekundární cíle, jakými jsou např. prosazování zahraničněpolitických, bezpečnostních i ekonomických zájmů ČR (viz. kapitola 3). V těchto ohledech **může ČR navázat na tradici poskytování rozvojové pomoci z doby ČSSR**. Tehdejší pomoc byla sice postižena logikou studené války a poskytována jen socialistickým zemím nebo organizacím vyznávajícím komunistickou ideologii v zemích s nadějí na přechod k socialistickým hodnotám (tehdejší terminologie – mimoevropské socialistické země a země přednostního zájmu), ale přesto zanechala jisté pozitivní dědictví i do dnešních dní.

Zkuste se zamyslet nad tím, o jaké pozitivní dědictví by se mohlo jednat?

5.1 Proměny Zahraniční rozvojové spolupráce v ČR a základní koncepční dokumenty

Po výrazném útlumu ZRS po roce 1989 způsobeném koncentrací na překonání vlastních transformačních problémů byl program rozvojové spolupráce obnoven až roku 1995 v souvislosti se vstupem ČR do OECD. Formálním východiskem se staly **Zásady pro poskytování rozvojové pomoci**, které schválila v březnu 1995 vláda. Tímto dokumentem se ČR zbavila ideologické zátěže rozvojové spolupráce poskytované před rokem 1989 a přiblížila se k postojům mezinárodního společenství vyjádřeným v rezolucích OSN a principech EU a OECD. Byly zde definovány kompetence a postupy při poskytování humanitární pomoci a rozvojové spolupráce. Humanitární pomoc se dostala do kompetence vlády, rozvojová spolupráce do gesce jednotlivých ministerstev, které tak dostaly zodpovědnost za přípravu a realizaci jednotlivých projektů, včetně nakládání s vyčleněnými finančními prostředky. Hlavním koordinátorem ZRS se stalo MZV. Tento model postrádal po celá devadesátá léta větší koncepčnost, která spolu s malými finančními objemy poskytované pomoci způsobovala nízkou efektivitu. Ta byla podpořena i teritoriální i sektorovou roztržitostí. Jednalo se o mnoho malých projektů, často izolovaných, které byly realizovány ve více než čtyřiceti zemích světa.

Změnu znamenalo až **usnesení vlády č. 91 z 23.1.2002 „Koncepce zahraniční rozvojové pomoci ČR na léta 2002-2007“**, ve kterém se vláda ČR přihlásila plně k Rozvojovým cílům tisíciletí a za hlavní cíl prohlásila omezování chudoby v rozvojových zemích. Nová koncepce jednoznačně deklarovala potřebu posílení transparentnosti, efektivity a systémovosti české ZRS, a to cestou sektorové i teritoriální koncentrace. Proto bylo vybráno dvacet prioritních zemí, do nichž měla pomoc nadále přednostně směřovat.¹⁸ Další změnou této nové koncepce bylo posílení principu partnerství. Ten spočívá v tom, že

¹⁸ Afghánistán, Angola, Bolívie, Bosna a Hercegovina, Burkina Faso, Etiopie, Jemen, Jugoslávie, Kazachstán, Libanon, Makedonie, Mali, Mongolsko, Namíbie, Nikaragua, Palestina, Salvádor, Ukrajina, Uzbekistán a Vietnam.

pomoc je vedena více na základě potřeb rozvojových zemí než na základě nabídky zemí rozvinutých. Novým prvkem se stala rovněž větší vstřícnost vůči nestátním subjektům, která vedla k většímu zapojení nevládních organizací i soukromého sektoru.

Významným milníkem pro náš systém rozvojové spolupráce byl vstup ČR do EU. Ten s sebou přinesl nutnost reagovat na tuto novou skutečnost a vzniklo **usnesení vlády č. 302 z 31.3. 2004 „Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU“**. Tento dokument znamenal ještě užší teritoriální vymezení pro poskytování ZRS, když bylo schváleno jen osm prioritních zemí, do nichž se má nadále koncentrovat naše ZRS. Tyto země jsou platné dodnes a jedná se o : Angolu, Bosnu a Hercegovinu, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černou Horu, Vietnam a Zambii. Za střednědobé priority byla označena pomoc Afghánistánu a Iráku. Sladňování norem s ES se v oblasti rozvojové spolupráce promítlo asi nejvíce v systému zadávání veřejných zakázek. Tato oblast byla už dlouho kritizována za neprůhlednost, kdy firmy občas udávaly své výrobky prostřednictvím rozvojové spolupráce na trzích v rozvojových zemích, ačkoliv tam o takovou pomoc vůbec stát nemuseli. Transparentnosti systému velice napomohla opora o národní dokumenty snižování chudoby v prioritních zemích (Poverty Reduction Strategy Paper - PRSP), na jejichž základě opustila ČR od podpory jednotlivých krátkodobých projektů a přešla k dlouhodobějším sektorovým programům spolupráce, které byly pro osm prioritních zemí schváleny na období 2006-2010. Na základě těchto programů jsou identifikována témata spolupráce, která vycházejí z požadavků státních či nestátních institucí z přijímající země, která jsou poté převedena do podoby konkrétních projektů. Identifikace potřeb už tedy nemůže být tvořena účelově možným budoucím realizátorem projektu, ale cesta vede od PRSP jednotlivých prioritních zemí, přes sektorovou programovou spolupráci mezi ČR a prioritní zemí a až následně jsou vypisována veřejná řízení na realizaci konkrétních projektů.

Dlouhodobější charakter projektů by nebyl možný bez jistoty finančního pokrytí. Proto se finance vypisují na střednědobé projekty s tříletým předstihem. Formulace programů spolupráce a jistota dodání peněz pro dané projekty na delší časové období výrazně pomohly v plánování aktivit všem zainteresovaným aktérům v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce. Závazná pravidla pro výběr a financování projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR byla schválena vládou 12. října 2005 v **usnesení vlády č. 1311 – „Pravidla pro výběr a financování bilaterálních projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR“**. Pravidla zohledňují platnou legislativu a relevantní směrnice ES a jasně specifikují, jak postupovat v případech, kdy se jedná o veřejné zakázky. Dokument doporučuje základní postupy pro uzavírání smluv, kontrolu, vyúčtování, uchovávání dokumentů a publicitu v oblasti ZRS ČR. Finanční rámec poskytované pomoci pro období 2006-2008 je ošetřen **usnesením vlády č. 664 „Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2006 a střednědobý výhled jejího financování do roku 2008“**.

Výše zmíněná platná usnesení vlády doplňuje ještě **Manuál projektového cyklu**. Ten byl zpracován Rozvojovým střediskem při Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) a definuje postup při projektovém cyklu. Takto bylo vymezeno pět fází (programování, identifikace, formulace, realizace a monitoring, evaluace) a pro každou z nich byly standardizovány postupy a role jednotlivých aktérů.

Průvodce studiem

Pokud si teď říkáte, že v systému koncepčních dokumentů ZRS ČR se neorientujete zrovna jednoduše, potom se váš názor příliš neliší od odborníků na tuto oblast. A to jsme si zmínili jen ty úplně nejvýznamnější dokumenty. O celé řadě dalších předpisů, vyhlášek a směrnic regulujících oblast ZRS ČR nebyla řeč vůbec. Proto existují už delší dobu snahy o samostatný zákon, který by zahrnoval veškeré dosud platné právní úpravy k zahraniční rozvojové spolupráci. V současné době (říjen 2006) je taková verze zákona už připravena k připomínkovému řízení na MZV a je opodstatněné domnívat se, že by se v příštím roce mohla dostat k projednání do parlamentu ČR.

Část pro zájemce

Plná znění právních úprav zabývajících se ZRS ČR naleznete na stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR : www.mzv.cz/pomoc

5.2 Finanční rámec ZRS ČR

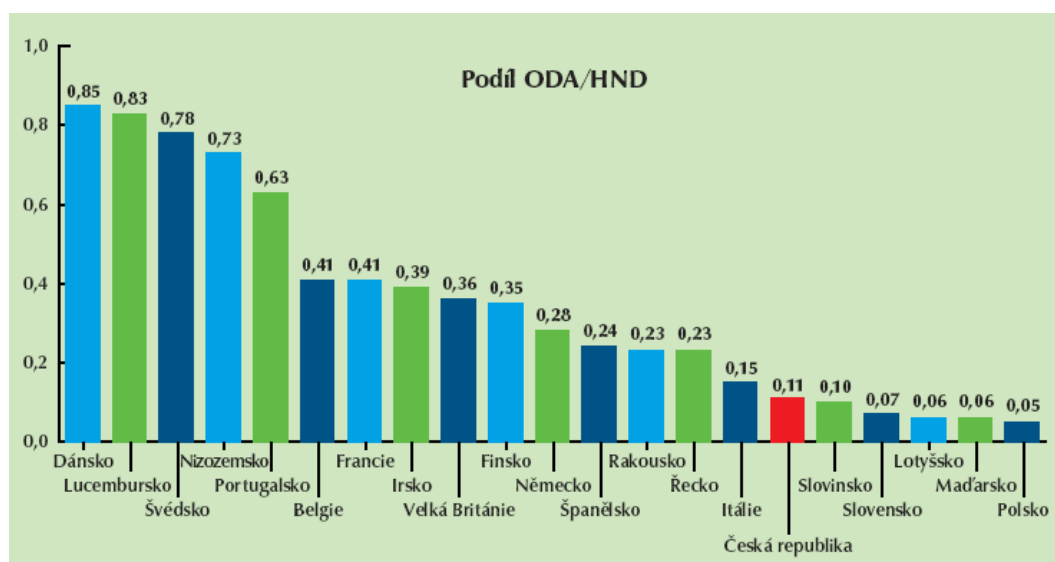
Česká **oficiální rozvojová pomoc** (ODA) vykazuje v objemu finančních prostředků v posledních letech trvalý nárůst. Do ODA se započítávají příspěvky mezinárodním organizacím (EU, OSN a mezinárodním finančním institucím), finance věnované na české projekty v přijímající zemi, prostředky vydávané na humanitární pomoc, rekonstrukci Iráku, Afghánistánu a Balkánu, odpouštění dluhů, podpora uprchlíků v ČR nebo finance věnované na stipendia studentů ze zemí globálního Jihu.

Celkový objem ODA vzrostl z 623 mil. Kč v roce 2000 na **3 235 mil. Kč** v roce 2005. Pokud tato čísla převedeme na procentuální podíl z HND, potom se jedná ve stejném časovém období o nárůst z 0,032 % na 0,114 %. V tomto nejvíce vypovídajícím ukazateli rozvojové spolupráce je z nových členských zemí EU Česká republika nejštědřejším plátcem, výrazně před Maďarskem, Slovenskem či Polskem, stále však značně zaostáváme za “původní patnáctkou“. Odlišnost mezi novými a starými členskými zeměmi EU je obsažena i

v tzv. **Barcelonském konsensu**, kde se patnáctka dohodla na postupném navyšování objemu finančních prostředků na ODA do roku 2006 minimálně na 0,33 % HND a do roku 2015 až na 0,7 % HND. Usnesením Evropské rady z května 2005 se nováčci k Barcelonskému konsensu připojit nemuseli, ale i oni musí usilovat o navýšení objemů financí na ZRS na 0,17 % HND do roku 2010 a posléze až na 0,33 % HND do roku 2015.

Graf 6. Podíl ODA na HND v roce 2004 ve vybraných zemích EU (v %)

Zdroj : Výroční zpráva OECD/DAC 2005

5.3 SYSTÉM ZRS ČR

Zahraniční rozvojovou spoluprací ČR koordinuje Ministerstvo zahraničních věcí České republiky spolu se svým poradním orgánem Rozvojovým střediskem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze (RS ÚMV). Kromě RS ÚMV a MZV se na celém systému podílí dalších devět ministerstev, různé státní či příspěvkové organizace, neziskové organizace, soukromé firmy a vysoké školy. Pojdme se postupně podívat na kompetence nejvýznamnějších aktérů.

5.3.1 Institucionální zajištění vládní rozvojové spolupráce

Jak už bylo výše zmíněno, **MZV ČR** je hlavním koordinátorem ZRS ČR. K tomuto účelu tam slouží samostatný **odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci**, který má celou řadu úkolů. Zabývá se hlavně koncepčními otázkami rozvojové spolupráce, tedy kam a jakou pomoc směřovat. Mimo to plánuje také objem a strukturu financí na její poskytování, připravuje programy spolupráce s prioritními zeměmi (Country Strategy Papers), sestavuje roční plány rozvojových projektů, projednává dohody o spolupráci s přijímajícími zeměmi, koordinuje rozvojové aktivity s OECD, EU a dalšími mezinárodními institucemi.

Část pro zájemce

Konkrétní pracovní náplň a kompetence Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci můžete nalézt na stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR www.mzv.cz, po otevření okna příslušného odboru ve výpisu organizační struktury ministerstva.

K tomuto nelehkému úkolu má MZV ČR k ruce poradní orgán, který od svého vzniku v září 2001 představuje **Rozvojové středisko Ústavu Mezinárodních vztahů**. Kromě poskytování odborných konzultací jednotlivým sektorovým ministerstvům a realizátorům projektů z řad nevládního i soukromého sektoru, pomáhá MZV také připravovat strategie a rozvojové programy. Významnou měrou přispívá rovněž

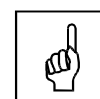
k monitoringu a evaluaci jednotlivých projektů a k zajišťování informačního servisu pro sdělovací prostředky, školy i instituce státní správy, čímž výrazně napomáhá budovat u české veřejnosti povědomí o rozvojové spolupráci.

Pro zájemce

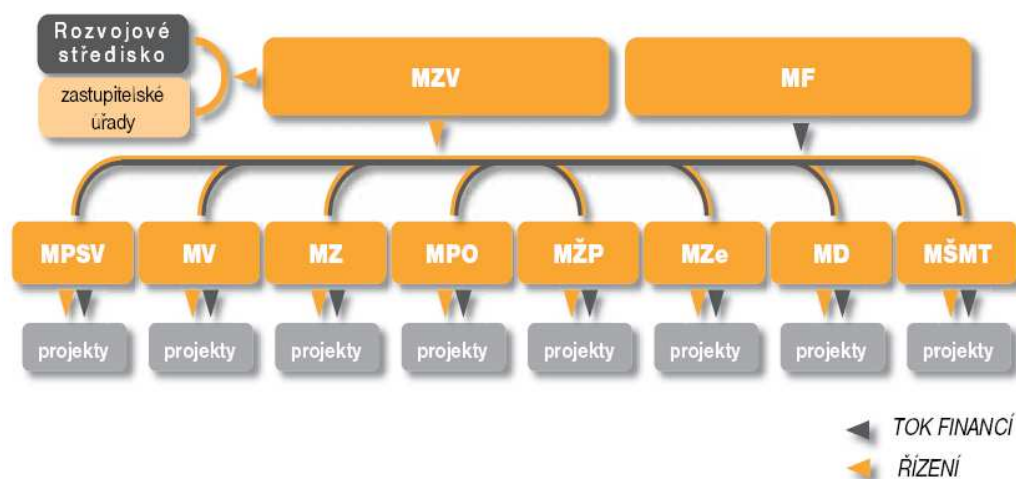
Více informací o činnosti RS ÚMV naleznete na internetových stránkách střediska na adrese : www.rozvojovestredisko.cz

V současném systému mají stále velký význam jednotlivá ministerstva, která zodpovídají nejen za administrativní rámec projektů, spadajících do jejich rezortního zaměření, ale také za jejich efektivní financování. Na realizaci projektů rozvojové spolupráce se tak u nás podílí osm sektorových ministerstev : **Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)**, **Ministerstvo vnitra (MV)**, **Ministerstvo zdravotnictví (MZ)**, **Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO)**, **Ministerstvo životního prostředí (MŽP)**, **Ministerstvo zemědělství (MZe)**, **Ministerstvo dopravy (MD)**, **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)**. Koordinaci provádí MZV a finance jsou uvolňovány z MF přímo do rozpočtů jednotlivých ministerstev.

Obrázek 1. Orientační schéma v prostředí vládní rozvojové pomoci

Zdroj : brožura Česko proti chudobě, 2005

5.3.2 Neziskový sektor

Od roku 2000 byly u nás zahájeny první vážnější kontakty mezi zástupci vládních institucí a neziskovým sektorem, které vyústily v to, že se v koncepci zahraniční rozvojové pomoci pro roky 2002-2007 poprvé objevila reálná snaha posilovat roli “neziskovek“ v systému ZRS ČR. Od té doby význam nevládních organizací na poli rozvojové spolupráce každým rokem vzrůstá a v roce 2005 už český neziskový sektor realizoval 36 % všech projektů za 25 % finančních prostředků přidělených v tomto roce na rozvojovou spolupráci.

Ke změně ve vnímání nedošlo jen u představitelů státní správy, ale také u samotných zástupců neziskového sektoru, kteří si uvědomili, že chtějí-li být pro vládní instituce důvěryhodným partnerem, musí opustit strategii vzájemně si konkurujících malých organizací. Katalyzátorem této vnitřní přeměny v neziskovém sektoru se stala platforma českých NNO pod názvem **FORS (České fórum pro rozvojovou spolupráci)**, kde se v září 2002 dohodlo na společném postupu patnáct neziskových organizací působících na poli rozvojové spolupráce. Důvodem nebyly jen výše zmíněné snahy o účinnější koordinaci mezi jednotlivými českými neziskovkami a získání důvěry vládního sektoru, ale také větší možnost navázání spolupráce se zahraničními partnery. Ti získali ve FORSu jednoho partnera, na kterého se mohou obracet s možnostmi o spolupráci či žádostmi o informace, což výrazně ulehčilo orientaci v našem neziskovém sektoru. Vedle největších a nejznámějších českých nevládních neziskových organizací jako jsou Adra, Člověk v tísni a Česká katolická charita sdružuje České fórum pro rozvojovou spolupráci dnes už dalších 23 NNO a 3 organizace se statutem pozorovatele.

Průvodce studiem

Na následujících řádcích se můžete seznámit s českými neziskovými organizacemi působících v oblasti české rozvojové spolupráce, humanitární pomoci a rozvojového vzdělávání. Jejich hlavní pracovní náplň je převzata z oficiálních stránek Českého fóra pro rozvojovou spolupráci. Zájemci o podrobnější informace naleznou odkazy na internetové stránky jednotlivých organizací na stránkách www.fors.cz

ADRA, o. s.

Poskytování a koordinace rychlé pomoci při řešení krizových situací, které jsou důsledkem živelných katastrof, rasových a politických problémů · Zmírňování následků mezinárodních konfliktů a občanských válek, pomoc v materiální, sociální i duševní oblasti · Podpora osvětové činnosti, výchova dětí a mládeže k sociálnímu cítění, etnické a náboženské toleranci · Prevence vnější migrace · Podpora zvyšování úrovně života, vzdělání a zdraví obyvatel

**Agentura humanitární a rozvojové pomoci Olomouckého kraje,
o. p. s.**

Organizace rozvojové spolupráce a poskytování humanitární pomoci v České republice i v zahraničí • Globální rozvojové vzdělávání • Organizace seminářů a školení

ARS - Asociace pro rozvojovou spolupráci, o. s.

Vytváření projektů rozvojové spolupráce spolu s partnerskými organizacemi v místě pomoci • Financování projektů rozvojové spolupráce z prostředků dobrovolných dárců a z dotací ze státního rozpočtu • Spolupráce se zahraničními neziskovými organizacemi: středoevropská síť CorporAid a síť partnerských organizací v Latinské Americe • Fundraisingové aktivity na podporu konkrétních projektů • Vzdělávací aktivity

Člověk v tísní - Společnost při České televizi, o. p. s.

Pomoc lidem v krizových oblastech světa • Realizace humanitární a rozvojové pomoci • Podpora snahy o demokratizaci ve světě • Zvyšování zájmu veřejnosti o dění v zahraničí • Zabraňování porušování základních lidských práv

Development Worldwide, o. s.

Rozvojová výchova a vzdělávání (semináře, tréninky, konference, publikační činnost) • Rozvoj lidských zdrojů v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce • Poradenské a konzultační služby pro státní i nestátní sektor v ČR i zahraničí • Zavádění standardů OECD/DAC v systému české rozvojové pomoci (management projektového cyklu, projektový dokument, logické schéma projektu, apod.) • Spolupráce s MZV a dalšími institucionálními partnery při budování vznikající české rozvojové platformy (včetně Parlamentu) • Příprava, implementace a monitoring pilotních projektů ODA • Podpora kontaktů českých expertů s partnery v rozvojových zemích i v zahraničních rozvojových institucích

Domov Sue Ryder, o. s.

Poskytování pomoci rozvojovým zemím či zemím postižených válkou v partnerství s MZV ČR • Realizace tří projektů ve spolupráci se Sue Ryder Care ve Velké Británii a jejími pobočkami v místě působení - poskytování terénní paliativní péče o onkologicky a neurologicky nemocné v Kosovu a v Albánii a terénní komunitní ošetrovatelské a rehabilitační péče lidem s fyzickým handicapem či chronickým onemocněním v Malawi • Provoz sociálních zařízení • Poskytování komplexní péče seniorům v obtížné zdravotní či sociální situaci • Aktivizační služby a ergoterapie v denním centru • Terénní sociální služby osobní asistence v domácnostech klientů • Kulturní a vzdělávací aktivity, sociálně-právní poradenství pro seniory i širokou veřejnost

EDUCON, o. s.

Šíření know-how, informací a zkušeností z různých oblastí hospodářství České republiky • Zajišťování technické pomoci rozvojovým a transformujícím se zemím • Organizování vzdělávacích kurzů a studijních cest pro odborníky z České republiky i z rozvojových zemí

Ekumenická akademie Praha, o. s.

Pořádání seminářů na aktuální politická, náboženská a sociální témata • Vzdělávání dospělých • Navazování a udržování partnerských vztahů s evangelickými, katolickými a pravoslavnými akademii v Evropě i ve světě

Humanistické centrum Dialog, o. s.

Dobrovolná pomoc v rámci Kampaně lidské podpory • Pomoc s uspokojením základních lidských potřeb v některých zemích Afriky

Humanistické centrum Narovinu, o. s.

Adopce afrických dětí • Projekty ve školství a zdravotnictví v zahraničí • Programy pro české školy působící proti diskriminaci a xenofobii mezi mládeží • Kurzy pro dobrovolníky • Semináře k získání vnitřní síly pro zvládnání zátěžových situací a pomoc ostatním

Humanitas Afrika, o. s.

Africko-české občanské sdružení • Projekty na podporu vzdělání a vytváření pracovních příležitostí v chudých oblastech Afriky • Provozuje Africké informační centrum s knihovnou • Osvětová a vzdělávací činnost s cílem zlepšit informovanost a zájem o dění v Africe • Podpora vzájemné tolerance a porozumění mezi Čechy a Afričany • Projekty multikulturní a rozvojové výchovy na školách

INEX - Sdružení dobrovolných aktivit, o. s.

Krátkodobé dobrovolnické projekty, vysílání dobrovolníků do zahraničí, přijímání zahraničních dobrovolníků na projekty v ČR • Dlouhodobé dobrovolnické projekty (6 až 12 měsíců), vysílání a přijímání dobrovolníků v rámci několika mezinárodních programů (EVS, Robert Bosch Stiftung, CCIVS Solidarity Fund) • Členství v mezinárodních organizacích - Alliance of European Voluntary Service Organisations, Co-ordinating Committee of International Voluntary Service při UNESCO

Klub hurá kamarád, o. s.

Pomoc dětem a mládeži v obtížných životních situacích • Poskytování sociálních služeb dětem a mladým lidem (krizová intervence, poradenství, kontaktní a terénní práce, komunitní práce, volnočasové aktivity, domy na půli cesty, sekundární prevence závislostí na návykových látkách, přechodné zaměstnání - integrační dílna) v ČR i v zahraničí • Příprava a realizace sociálních a vzdělávacích projektů v ČR i v zahraničí

Likvidace Lepry

Spolupráce především s nejrůznějšími řády v postižených oblastech, kterým posílá peníze na nákup léků proti lepře

Nadace Divoké husy

Podpora nestátních neziskových organizací působících ve zdravotní či sociální oblasti • Pravidelné vyhlašování veřejných sbírek ve prospěch nestátních neziskových organizací a podpora benefičních aktivit zdvojnásobováním jejich výtěžků • Zprostředkovávání přímé finanční pomoci od holandského partnera nadace Wilde Ganzen neziskovým organizacím v České republice • Využívání uvedených nástrojů také k podpoře v rozvojových zemích

Poradna pro uprchlíky

Organizace se zaměřením na dodržování práv cizinců a uprchlíků poskytující právní poradenství i psychosociální asistenci

Pražský institut pro globální politiku - GLOPOLIS, o.p.s.

Nevládní organizace, která se zabývá především analýzou fenoménu globalizace a politických otázek s ní spojených

Sdružení Česká katolická charita

Nezisková humanitární organizace, soustředující se na pomoc potřebným • Největší nevládní poskytovatel sociálně-zdravotnických služeb v ČR • Humanitární pomoc v patnácti zemích v zahraničí • Rozvojová pomoc v oblasti sociální a vzdělávací

SOZE - Sdružení občanů zabývajících se emigranty, o. s.

Poskytování pomoci uprchlíkům a dalším kategoriím cizinců, přicházejících do České republiky • Právní, sociální a psychologické poradenství • Realizace volnočasových a vzdělávacích programů • Asistence azylantům v namáhavém procesu integrace do majoritní společnosti

Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání

Zabývá se především zvyšováním povědomí veřejnosti o konceptu Fair Trade jako efektivním nástroji k prosazování udržitelného rozvoje v zemích globálního Jihu. Vedle toho přináší do České republiky inovativní formy rozvojového vzdělávání (rozvojové vzdělávání pro mateřské školy, kombinace rozvojového vzdělávání a spotřebitelské výchovy nebo kombinace rozvojového vzdělávání a výuky cizích jazyků).

TODERO - Sdružení pro rozvojovou pomoc, o. s.

Příprava a realizace specializovaných výcvikových programů, seminářů, školení a konferencí pro specialisty z rozvojových zemí a ze zemí střední a východní Evropy, se zaměřením na témata z oblasti nakládání s odpady, čištění odpadních vod, drobného a středního podnikání, ochrany životního prostředí, úspory energií, těžby, úpravnictví a testování surovin, výrobních technologií v silikátovém průmyslu apod. • Konzultační, poradenská a publikační činnost ve výše uvedených oborech • Příprava a zpracování projektů pro agencie Spojených národů (UNDP, UNIDO) • Zprostředkování odborných a obchodních kontaktů a příprava společných aktivit českých firem a zahraničních partnerů

VARA ČR, o. s.

VARA je humanitární, nezisková, nepolitická, nenáboženská a nevládní organizace • Sdružení se od svého vzniku snaží rozvíjet Afghánistán a zlepšovat vztahy mezi střední Evropou a centrální Asii • Zvyšování povědomí o problémech třetího světa se stává naším hlavním úkolem při práci v České republice • Hlavními zásadami sdružení je dobrovolnictví, humanita a schopnost účinně pomáhat kde je to nejvíce třeba

Volonté Czech, o. p. s.

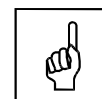
Rozšiřování myšlenky a principů voluntérství v České republice • Nábor, příprava a vysílání českých dobrovolníků na mezinárodní mise demokratizačního, mírového a humanitárního charakteru a do projektů rozvojové a humanitární pomoci poskytované ČR do rozvojových zemí • Příprava, organizace a realizace projektů rozvojové pomoci ČR • Organizace seminářů a školení pro dobrovolníky • Spolupráce s partnerskými rozvojovými organizacemi v ČR a v zahraničí

Vysokoškolští humanisté, o. s.

Adopce afrických dětí • Projekty ve školství a zdravotnictví v zahraničí • Programy pro české školy působící proti diskriminaci a xenofobii mezi mládeží • Kurzy pro dobrovolníky • Semináře k získání vnitřní síly pro zvládání zátěžových situací a pomoc ostatním

Kromě výše zmíněných organizací jsou v Českém fóru pro rozvojovou spolupráci zastoupeni také dva zástupci vysokých škol, a to Fakulta mezinárodních vztahů při VŠE v Praze a Institut tropů a subtropů při České zemědělské univerzitě v Praze. Univerzita Palackého v Olomouci, nabízející Rozvojová studia už jako magisterský obor, má zatím status pozorovatele.

V souvislosti s českými neziskovými organizacemi by neměla zůstat opomenuta iniciativa **Česko proti chudobě**. V rámci Globální výzvy v boji proti chudobě (GCAP) vznikla v roce 2005 kampaň neziskových organizací, působících v oblasti humanitární pomoci, rozvojové spolupráce, vzdělávání a dobrovolnické činnosti s organizacemi, jež se věnují otázkám mezinárodního obchodu a zadlužení, genderové problematice a životnímu prostředí. Prostřednictvím seminářů, diskusí, pracovních dílen a pouličních akcí v celé řadě měst ČR je hlavním cílem kampaně upozornit českou veřejnost na problém světové chudoby a snažit se mobilizovat občanskou společnost v úsilí o její snížení. Kampaň neskončila rokem 2005, ale proběhla i v letošním roce s poukazem na fakt, že cílovým rokem pro splnění Rozvojových cílů tisíciletí je rok 2015.

Kromě významného úkolu budování obecného povědomí o rozvojové spolupráci u veřejnosti, ve školách, ve státní správě i v soukromém sektoru, vedly iniciativy neziskového sektoru i k rozpoutání debaty o současném stavu a perspektivách naší rozvojové spolupráce. Kromě toho jsou některé neziskové organizace i realizátory konkrétních projektů. Proto jsou významným partnerem státu v systému zahraniční rozvojové spolupráce.

5.3.3 Soukromý sektor

Kromě státního a neziskového sektoru má významné místo v systému české rozvojové spolupráce také soukromý sektor. Jeho hlavním úkolem je realizace projektů. V roce 2005 realizovaly české soukromé firmy více než třetinu všech projektů, na něž byla vyčleněna více než polovina všech finančních prostředků. Jejich zaměření je široké – od průzkumu vodních zdrojů a dodávek pitné vody, přes geologický průzkum až po ochranu lesních porostů. České firmy tak realizují technologicky a odborně náročnou pomoc a předávají know how svým partnerům, čímž přispívají v přijímající zemi také ke školení tamní pracovní síly a k rozvoji lidských zdrojů.

5.3.4 Problémy současného systému ZRS

Zatímco počet sektorově a geograficky izolovaných projektů po roce 2002 výrazně poklesl, institucionální rozdrobenost správy projektů devíti ministerstvy přetrvává. To, že se u nás o penězích pro chudé nebo válkou postižené země bude rozhodovat na každém ministerstvu zvlášť, určila jedenáct let stará vyhláška. A ačkoliv se ukazuje stále zřetelněji, že zmíněný systém není vůbec efektivní, vydržel až dodnes. Vážným zádrhelem je už jen holý fakt, že jednotlivá **ministerstva chápou odlišně samotný účel rozvojové spolupráce**. Například ministerstvo průmyslu a obchodu v něm vidí nástroj podpory exportu, ministerstvo vnitra zase prevenci ilegální migrace atd. Systém je tak velice rozdrobený a jednotlivá ministerstva často prosazují své priority bez ohledu na návaznost s aktivitami ostatních rezortů, čímž rozvojové politice ČR chybí žádoucí provázanost. Mezirezortní bariéry jsou překážkou synergického působení i tam, kde by komplexní přístup možný byl. Jednotlivá ministerstva se navíc neliší jen ve svém přístupu a zájmech, ale i v konkrétních náležitostech jako jsou např. vlastní metody vypisování výběrových řízení nebo různé formuláře. Na koordinaci aktivit postrádá MZV účinné nástroje a rovněž na finance neexistuje žádný systém jednotné kontroly.

Při výběru optimálního institucionálního modelu se můžeme inspirovat zkušenostmi západoevropských zemí. Tam existuje celá řada modelů, z nichž všechny jsou lepší než ten náš stávající. Například ve dvou z nejtědřejších zemí EU, Dánsku a Nizozemí, spadá celá agenda rozvojové spolupráce výhradně pod MZV, ve Velké Británii má rozvojová spolupráce vlastní ministerstvo. Ve většině ostatních zemí podléhá rozvojová problematika nezávislé agentuře, což by pro ČR byl asi nejlepší model. Taková agentura by se mohla stát technickým orgánem, který by zodpovídal za formulaci projektů, výběrová řízení, uzavírání smluv s experty i související agendu a kontrolu financování. To by vedlo k jasnému stanovení zodpovědnosti za jednotlivé oblasti ZRS a větší spolupráci v jednotlivých sektorech. Propojenější institucionální prostředí by pomohlo realizovat efektivněji a hlavně komplexněji pojatou zahraniční rozvojovou spolupráci. Je to také nutný předpoklad pro dnes tak aktuální téma koherence mezi obchodní a rozvojovou problematikou a harmonizaci postupů s ostatními donorskými zeměmi v EU, ke kterým jsme se přihlásili tzv. **Pařížskou deklarací** v roce 2005. Bez průhledného a propojeného systému uvnitř státu je totiž propojenost vnější jen čirou utopií. V neposlední řadě by zřízení nezávislé rozvojové agentury znamenalo i strategičtější plánování, prostřednictvím omezení významu nestabilního politického prostředí.

České MZV už připravilo věcný návrh nového zákona o rozvojové spolupráci, počítajícího se vznikem **rozvojové agentury**, která by postupně přebrala kompetence jednotlivých ministerstev. Musí ještě projít připomínkovým řízením a následně i parlamentem ČR. O jeho osudu tak pravděpodobně rozhodne až nová stabilní vláda.

5.4 Formy spolupráce

Česká zahraniční rozvojová spolupráce probíhá na bilaterálním a multilaterálním základě. V bilaterální spolupráci se jedná o vztah mezi dvěma zeměmi, v případě ČR je tedy nejčastěji realizována v jedné z osmi prioritních zemí. Specifickou formu bilaterální spolupráce představuje tzv. trilaterální spolupráce. Ta je analogií bilaterální spolupráce, jen s tím rozdílem, že k pomoci v přijímající zemi je přizvána ještě třetí strana. V současné době se u nás jedná o spolupráci s Kanadou, SRN a Lucemburskem. Multilaterální spolupráci vykonává mnoho stran. Typickým příkladem jsou členské příspěvky organizacím OSN, skupině SB nebo do ES.

5.4.1 Bilaterální spolupráce

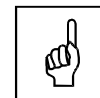

Bilaterální spolupráce (dvoustranná spolupráce) byla před rokem 2004 stěžejní formou naší ZRS. Zvrat nastal vstupem ČR do EU, kdy se poprvé podíl bilaterální a multilaterální pomoci takřka vyrovnal a od roku 2005 už mnohostranná pomoc začíná mít v celkovém objemu oficiální rozvojové pomoci ČR navrch. Bilaterální spolupráce zahrnuje široké spektrum poskytované pomoci od rozvojových projektů, přes humanitární pomoc, oddlužení, stipendia, až po transformační spolupráci či pomoc uprchlíkům.

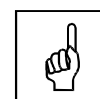
V roce 2005 byla na dvoustrannou pomoc vyhrazena částka 1,542 mld. Kč, což představuje 47,7 % celkových výdajů na ZRS v ČR. Nejvíce financí směřovalo na **rozvojové projekty** (více než 395 mil. Kč), poté na **pomoc uprchlíkům** (231 mil Kč), **oddlužení** (230 mil. Kč), **humanitární pomoc** (104 mil. Kč), **stipendia** (100 mil. Kč) a **náklady na transformační spolupráci** (14 mil Kč).

5.4.1.1 Rozvojové projekty

V roce 2005 bylo realizováno 114 projektů, o které se podělily ze 3/4 soukromý a neziskový sektor. Zbytek realizovaly státní orgány, příspěvkové a rozpočtové organizace spolu s univerzitami. V červnu 2005 schválila vláda ČR pětileté programy rozvojové spolupráce s **prioritními zeměmi** na období 2006-2010 (tzv. **Country strategy papers - CSP**). Vedle prioritních zemí (Angola, Bosna a Hercegovina, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černá Hora, Vietnam, Zambie) a střednědobých priorit v Afghánistánu a Iráku, probíhají projekty také v celé řadě dalších zemí – tzv. **neprioritní země** (v současné době například v Gruzii, Peru, Malawi, Namíbiu nebo na Ukrajině). Na základě zkušeností vyspělých dárcovských zemí byl u nás poměr financí na nové aktivity v neprioritních zemích stanoven na 1:4 k finančním prostředkům poskytovaným na projekty v zemích prioritních.

Protože se ČR snaží řídit principem **partnerství**, sbírají naše zastupitelské úřady podněty na potřeby v přijímajících zemích. Díky znalosti místních podmínek jsou k tomuto účelu optimálními institucemi. Jejich pozice však zásluhou nedostatečných personálních kapacit nebývá vždy jednoduchá. Proto je trendem posilovat jejich roli a zvyšovat reálnou možnost jejich většího zapojení. Na základě potřeb, které určily vlády v přijímajících zemích, a definovaly v **PRSP** se následně zvažují možnosti ČR a poté se identifikují sektory vzájemné spolupráce (např. zemědělství a školství v případě Angoly). Takto je v každé zemi spolupracující s ČR definován sektor, do kterého by měly směřovat rozvojové projekty. Vzhledem k velké rozloze některých zemí je nutné soustředit projekty nejen do jednotlivých sektorů, ale také jen do jedné geografické lokality. **Koncentrace** a **sektorový přístup** spolupráce pomáhají zvýšit synergické vazby mezi projekty, a tak přispívají k zvýšení rozvojového efektu.

Průvodce studiem

Protože prioritních zemí pro zahraniční rozvojovou spolupráci české republiky je dnes už jen osm, podívejme se u nich alespoň na sektory spolupráce a na finanční rámec poskytované bilaterální pomoci pro léta 2006 – 2008. Více informací můžete nalézt v Country strategy papers pro jednotlivé země, které jsou umístěny na internetových stránkách Rozvojového střediska.

Angola

Angola patří mezi nejméně rozvinuté země světa, když v indexu lidského rozvoje zaujímá až 160. místo ze 177 hodnocených zemí. V současné době prochází obtížným obdobím obnovy po občanské válce, která skončila teprve v roce 2002. ČR se v rámci své rozvojové spolupráce s Angolou zaměřuje na sektory **zemědělství a školství**. Geografickou lokalitou spolupráce je zatím provincie Bié, která byla těžce postižena občanskou válkou, výhledově pak bude realizována také v provincii Moxico. V sektoru zemědělství patří mezi programové priority především zemědělské poradenství, podpora rybníkářství a lesnictví.

V sektoru školství se jedná o zvyšování kvality základního školství a zavádění středního školství se zemědělským zaměřením. Ze sektorového zaměření vyplývá, že garantem projektů jsou Mze a MŠMT, jeden menší projekt spadá pod rezort MŽP. Na rozvojovou spolupráci s Angolou bylo pro rok 2006 přiděleno 14,6 mil. Kč, na následující dva roky se předpokládá navýšení na 25,9 mil. Kč v roce 2007 a 32 mil. Kč v roce 2008.

Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina je na tom, co se životní úrovně týče, sice mnohem lépe než Angola, i ona se však musí vyrovnat s následky války, která proběhla v letech 1992 - 1995. A podobně jako ČR, také s transformací od centrálně plánované ekonomiky k modelu

demokratického kapitalismu. Právě naše zkušenosti s politickou a ekonomickou transformací zde mohou být využity. Sektorovým zaměřením je **ekonomicko-průmyslový rozvoj** s důrazem na obnovu a modernizaci průmyslu, energetiky, telekomunikací a dopravní infrastruktury. V sektoru **zemědělství** má velký význam stabilizace venkovských oblastí prostřednictvím podpory malých farem, vodohospodářství a lesnictví a podpora navrátilcům v jejich každodenním životě. Projekty má na starosti MPO, MZe, MV a MD. Oblastí spolupráce je SV region s centrem v Tuzle. Pro rok 2006 činily schválené dotace 30,1 mil Kč. Stejně jako v případě Angoly, i zde budou v následujících letech narůstat, až na plánovaných 82 mil. Kč pro rok 2008.

Jemen

Jemen je nejchudší z arabských zemí. Jeho HDP na obyvatele dosahuje pouhých 500 USD, což jej vede k jednomu z posledních míst v pomyslném žebříčku bohatství států. Ekonomické problémy jsou znásobeny vysokým přírůstkem populace (ročně více než 3 %) a vysokou nezaměstnaností (35 % v roce 2003). Česká republika se v rámci programu rozvojové spolupráce s Jemenem zaměřuje na **sektory vodohospodářství, energetiky a vzdělání**. Konkrétněji pojato se jedná o úpravu pitné vody, čištění odpadních vod, modernizaci energetické soustavy, elektrifikaci a do budoucna i poskytování stipendií občanům Jemenu na VŠ v ČR. Projekty spadají v současné době do gesce MZe a MPO. Geograficky je pomoc směřována do provincie Hadramaut a na souostroví Sokotra, které leží na zaostalejším jihu země – bývalé JLDR. Na rozvojovou spolupráci s Jemenem je pro rok 2006 vyčleněno 14,4 mil. Kč, do roku 2008 by měl objem financí narůst na 31,7 mil.Kč.

Moldavsko

Moldavsko je nejméně rozvinutou zemí Evropy, když mu v roce 2005 v Indexu lidského rozvoje patřila až 115 příčka. Těživá je zejména velká nezaměstnanost, odchod značné části práceschopného obyvatelstva do zahraničí, úpadek průmyslové výroby a dlouhodobý konflikt mezi centrální vládou a separatistickým regionem Podněstří. **Česká republika se v rámci své rozvojové spolupráce s Moldavskem zaměřuje převážně na ochranu životního prostředí a rozvoj lidských zdrojů.** V prvně jmenovaném sektoru má prioritní postavení odstraňování ekologických zátěží a zavádění ekologicky šetrnějších technologií do místních průmyslových podniků. Rozvoj lidských zdrojů probíhá především prostřednictvím sociální a ekonomické stabilizace obyvatelstva a prevencí migrace. Projekty spadají do gesce MŽP, MV, Mze a MŠMT. Vzhledem k malé rozloze Moldavska není potřeba projekty geograficky přesně lokalizovat. Finanční rámec rozvojové spolupráce s Moldavskem se navýší ze současných 20,9 mil. Kč na 35,5 mil. Kč alokovaných na rok 2008.

Mongolsko

Mongolsko je další nízkopříjmovou zemí, jejíž HDP na obyvatele nedosahuje ani 500 USD. Na rozdíl od výše uvedených zemí nemá Mongolsko separatistická území a vyhnulo se úspěšně i občanským válkám, přesto více než třetina obyvatelstva žije pod hranicí chudoby. Angažovanost rozvojových aktivit je tudíž potřebná a pro její realizaci hovoří i velmi silná tradice vzájemných vazeb mezi ČR a Mongolskem. **Sektorové vymezení je v Mongolsku velice široké a vedle průmyslového rozvoje, pokrývá také oblast životního prostředí, zemědělství a sektor práce a sociálních věcí.** Tomu odpovídá i rozptýl projektů zahrnujících oblast od geologického mapování, přes vodohospodářství, technologickou modernizaci průmyslových a zemědělských podniků, posuzování environmentálních rizik až po zavedení studijních programů v oboru sociální práce. Geograficky je pomoc lokalizována do hlavního města

Ulánbátaru a do jeho blízkého okolí. V roce 2006 byly v Mongolsku realizovány projekty za 28,4 mil. Kč, do roku 2008 se očekává postupný nárůst na 63,1 mil Kč.

Srbsko a Černá Hora

V usnesení vlády č. 302 z 31.3. 2004 bylo jako jedna z prioritních zemí pro ČR označeno Srbsko a Černá Hora. S budoucím státoprávním uspořádáním SaČH se tehdy nedalo příliš kalkulovat, a tak po referendu v Černé Hoře a následném vyhlášení nezávislosti 3.6.2006 nastalo u nás dilema, kdo je vlastně nadále prioritní zemí pro českou ZRS. V programu rozvojové spolupráce byly geograficky vymezeny regiony Šumádijska v centrální oblasti Srbska, potom JV Srbska a černo-horský region Mojkovac. Zatímco v Srbsku se rozběhla už celá řada projektů, v Černé Hoře zatím ještě žádný realizován nebyl. V současné době u nás panuje zatím nepsaný konsensus, že **prioritní zemí zůstane nadále Srbsko**. Pokud by nějaké projekty měly být realizovány v Černé Hoře, bylo by to zřejmě v rámci spolupráce s neprioritními zeměmi. Sektorové zaměření je znovu, jako v případě Mongolska velmi široké, a zahrnuje oblast **životního prostředí** (odstraňování ekologických zátěží, ekologizace provozu průmyslových podniků, odpadové hospodářství atd.), **ekonomicko-průmyslového rozvoje** (spolupráce v těžbě uhlí a rud, plynofikace, technologické poradenství atd.), **dopravy** (zejména modernizace železniční infrastruktury), **sociálních věcí** a **zdravotnictví**. Ze všech prioritních zemí má Srbsko (a Černá Hora) vyčleněno na bilaterální spolupráci největší finance. V letošním roce to je 42,2 mil. Kč, do roku 2008 jsou plánované výdaje až na 96,3 mil. Kč. Tyto částky reflektují prioritu zahraniční politiky ČR dosáhnout demokratické stabilizace Srbska a Černé Hory, která by oběma zemím pomohla nalézt důstojné místo v rozšiřující se Evropě.

Vietnam

I přes pozitivně nastartované trendy v oblasti ekonomické a sociální liberalizace, kdy HDP roste ročně okolo 7 %, zaujímá Vietnam v indexu lidského rozvoje až 108. příčku. Podíl na tomto stavu má dlouholetá jednostranná orientace pouze na země východního bloku a centrálně plánovaná ekonomika. **Česká republika se v rámci své rozvojové spolupráce s Vietnamem zaměřuje na sektory ochrany životního prostředí, zemědělství a rozvíjení trhu práce a odborného vzdělávání včetně posilování kapacit vietnamských státních institucí.** Snahou je také podpořit podnikání a pomoci modernizovat průmyslovou infrastrukturu. Projekty jsou směřovány do provincie Thua Thien-Hue ve středním Vietnamu, která byla v průběhu šedesátých a sedmdesátých let silně kontaminována průmyslovými jedy (dioxiny). Právě jejich odstranění a sociální stabilizace rodin, žijících v nejzamořenějších oblastech, patří k nejvyšším prioritám vietnamské vlády. Střednědobý výhled financování ZRS ČR počítá s nárůstem objemu peněz na rozvojovou spolupráci s Vietnamem z letoších 21,4 mil. Kč na 47,3. mil Kč v roce 2008.

Zambie

Zambie patří mezi nejchudší země světa. Index lidského rozvoje ji přisoudil v roce 2005 až 166 místo a pod hranicí extrémní chudoby tam žije 58 % obyvatel. Hospodářské problémy jsou umocněny 17 % HIV pozitivní populace. ČR se v rámci své rozvojové spolupráce zaměřuje na **sektor zdravotnictví.** Toto sektorové zaměření plně odpovídá naléhavosti intervencí ve prospěch zlepšení zdravotního stavu zambijského obyvatelstva, stejně tak jako úsilí o dosažení rozvojových cílů tisíciletí. Konkrétně se jedná o podporu primární péče na venkově se zaměřením snížit mateřskou a kojeneckou úmrtnost a zvýšení kvality chirurgických zákroků v okresních nemocnicích. Geograficky jsou projekty lokalizovány do západní provincie, která je nejchudší oblastí Zambie. V roce 2006 byly

realizovány projekty 7,5 mil. Kč. Do roku 2008 by objem vyčleněných finančních prostředků měl vzrůst trojnásobně.

5.4.1.2 Pomoc uprchlíkům

Do bilaterální spolupráce patří také pomoc uprchlíkům. **Jsou zde započteny oficiální výdaje státního sektoru na lékařskou péči, stravování, ubytování a sociální péči uprchlíků.** Podle logiky, že se jedná o zabezpečení vnitřního pořádku a bezpečnosti státu, spadá problematika uprchlictví do správy Ministerstva vnitra. Takto vznikla v roce 1996 **Správa uprchlických zařízení**, která zajišťuje provoz azylových zařízení osobám, kterým poskytla vláda ČR dočasnou ochranu a žadatelům o azyl.

V České republice se nachází tři typy azylových zařízení – přijímací střediska, pobytová střediska a integrační azylová střediska. **Přijímací střediska** jsou na našem území ve Vyšních Lhotách a na letišti Praha-Ruzyně. Jejich úkolem je zajistit základní životní potřeby nově příchozím uprchlíkům až do doby, než bude ukončena jejich povinná vstupní procedura. Tato střediska jsou uzavřená, bez možnosti volného pohybu osob. Pokud nevyužijí práva na pobyt v soukromí, jsou žadatelé o azyl po ukončení vstupní procedury umístováni do **pobytových středisek**, kde čekají na konečné rozhodnutí ve věci své žádosti o azyl. Na rozdíl od přijímacích středisek se už obyvatelé těchto zařízení mohou volně pohybovat i mimo vymezený areál. Po redukci, která postihla letos některá střediska, jich zůstalo na území ČR v provozu už jen pět : Havířov, Kostelec nad Orlicí, Stráž pod Ralskem, Zastávka u Brna a Zbýšov.

Posledním druhem azylových zařízení je **integrační azylové středisko**. Slouží jako dočasné ubytování pro osoby úspěšné v azylové proceduře, kterým se na území ČR podařilo získat azyl. Na trhu práce a v sociální i zdravotní oblasti už mají stejná práva a povinnosti jako čeští občané. Azylantí si musí ubytování v integračním středisku hradit sami a setrvávají až do doby, než si

naleznou práci a vlastní bydlení. V současné době se nalézají na území ČR pět takových středisek, a to v Havířově, Jaroměři, Předlicích, Stráži pod Ralskem a v Zastávce u Brna.

Zatímco v průběhu devadesátých let byl počet žadatelů o azyl stabilní a pohyboval se většinou v rozmezí 1000 – 2000 žádostí ročně, od počátku nového milénia jsou žádosti mnohem rozkolísanější a oscilují mezi 18 094 v roce 2001 až po 3822 v roce 2004. Objem prostředků vyčleněný v roce 2005 z rozvojové spolupráce na pomoc uprchlíkům činil 231 mil. Kč.

5.4.1.3 Oddlužení

Česká republika se připojila k přístupu mezinárodního společenství nastartovat ekonomický a sociální rozvoj nejvíce zadlužených zemí prostřednictvím jejich postupného oddlužení. Kromě podílení se na odpouštění dluhů prostřednictvím mezinárodních organizací se ČR do iniciativy oddlužení zapojuje i v rámci své bilaterální pomoci. Proto každoročně odepisuje své pohledávky vůči jedné z nejvíce zadlužených zemí světa, členu skupiny HIPC – Nikaragui. Ročně činí tato částka mezi 200-300 mil. Kč.

5.4.1.4 Stipendia

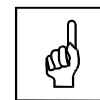

„Poskytování stipendií ke studiu na veřejných vysokých školách občanům rozvojových zemí představuje tradiční a významnou součást české rozvojové spolupráce. Řada rozvojových zemí projevuje trvalý zájem o vzdělávání svých občanů v České republice. Poskytování stipendií se opírá o vládní usnesení č. 773/2001, na jehož základě nabízíme 250 stipendijních míst studentům z rozvojových zemí, z toho 180 míst v bakalářských a magisterských studijních programech a 70 míst v doktorských programech. Ročně studuje na českých vysokých školách přibližně 800 vládních stipendistů z rozvojových zemí.“¹⁹ Objem prostředků na stipendia činil v roce 2005 100 mil. Kč.

¹⁹ Kol. autorů – Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky, Praha 2006, str. 23

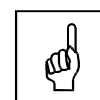
5.4.1.5 Transformační spolupráce

Až do roku 2004 pobírala ČR příspěvky mezinárodního společenství na transformaci svého politického a ekonomického režimu. Celý proces, kterým jsme si poměrně nedávno prošli, nám dává z první ruky četné zkušenosti, které můžeme dobře uplatnit jako momentální dárci této pomoci. Soustředíme se proto na podporu demokracie a lidských práv, budování občanské společnosti, demokratických institucí a nezávislých médií. Nejčastější formou je vzdělávání v oblastech klíčových pro proces společenské transformace, a to většinou jako předávání zkušeností v přijímající zemi (Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kuba, Moldavsko, Myanmar, Srbsko a Ukrajina). Na tyto aktivity byla v loňském roce uvolněna částka 14 mil. Kč.

5.4.1.6 Humanitární pomoc

Vedle všech výše zmíněných bilaterálních forem zahraniční rozvojové spolupráce poskytuje Česká republika nezanedbatelné finanční prostředky také na **zmírnění následků lidmi či přírodou vyvolaných katastrof**. Nejedná se vždy jen o pomoc finanční, ale mnohdy je potřeba i materiální podpora – jako např. dodávky léků, příkrývek, techniky atd. Tato pomoc vychází zcela z požadavků přijímající země a měla by být pokud možno co nejrychlejší. V posledních třech letech se ČR angažovala v rámci své humanitární pomoci v celé řadě zemí, z nichž můžeme jmenovat třeba Afghánistán, Čad, Írán, Pákistán a země JV Asie, postižené o vánocích roku 2004 ničivou vlnou tsunami. Na poli humanitární pomoci je velice přínosná spolupráce státu s neziskovými organizace, které dokáží většinou velice rychle zareagovat a prostřednictvím veřejných sbírek a dobrovolnickou činností, účinně pomáhají zmírňovat útrapy obyvatel postižených přírodní katastrofou či poválečnou situací. V roce 2005 bylo ze státního rozpočtu uvolněno na humanitární pomoc 104 mil Kč.

5.4.2 Multilaterální spolupráce

Multilaterální (mnohostrannou) rozvojovou pomoc poskytuje Česká republika prostřednictvím příspěvků do mezinárodních organizací. Jedná se kombinaci povinných (mandatorních) příspěvků, které vyplývají z našeho členství v mezinárodních organizacích a dobrovolných příspěvků do jednotlivých fondů. Takto má ČR možnost aktivně se podílet na tvorbě politik rozvojové spolupráce ve významných institucích jako jsou SB, fondy a programy OSN a od roku 2004 také ES/EU. Vedle tohoto významného aspektu mohou také naše soukromé firmy a neziskový sektor realizovat konkrétní projekty.

Po výrazném útlumu objemu financí věnovaných na multilaterální rozvojovou pomoc počátkem nového milénia, kdy celkový podíl mnohostranné pomoci na celkové ODA ČR poklesl v roce 2003 až na pouhých 11 %, začal od roku 2004 význam multilaterální pomoci v systému ZRS ČR strmě vzrůstat. V loňském roce už z celkového rozpočtu 3 234 mil. Kč, věnovaných na oficiální rozvojovou spolupráci ČR, tvořil multilaterální segment už více než polovinu finančních prostředků. Na tomto enormním skoku měl největší význam vstup České republiky do EU a s ním i nutnost podílet se na rozvojové politice a zásadách vnější pomoci ES. České příspěvky do mezinárodních organizací související s rozvojovou spoluprací ukazuje následující tabulka.

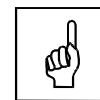
**Tabulka 6. Příspěvky ČR na multilaterální rozvojovou spolupráci
(v mil. Kč)**

Organizace\ Rok	2003	2004	2005
OSN	149,9	141,9	106,6
ES	0	862,8	1 478
Skupina SB	68,9	63,7	58,9
Ostatní	68,9	80,2	50,5
Celkem	287,6	1 148,6	1 694

Zdroj : MZV ČR

5.4.2.1 EU/ES

Od května 2004 se Česká republika podílí na formulaci rozvojové politiky a zásadách vnější pomoci ES. Vedle možnosti plně participovat na jednáních a zasedáních všech formací EU, které jsou věnovány rozvojové spolupráci, představuje naše členství v EU také šanci pro neziskový a soukromý sektor, ucházet se o zakázky a granty vypisované v rámci rozvojové spolupráce EU. Takto mají naše subjekty možnost účastnit se všech výběrových řízení, které vypisuje Úřad pro spolupráci **EuropeAid**, vyjma projektů, které jsou realizovány v zemích Afriky, Karibiku a Tichomoří. K těm zatím nemáme přístup, protože nepřispíváme do **Evropského rozvojového fondu (EDF)**. Tento stav se změní v roce 2008, kdy se ČR stane přispěvatelem do EDF. Zatím tedy naše aktivity na poli rozvojové spolupráce ES směřují především ke spolupráci se zeměmi bývalého SSSR a jihovýchodní Evropy.

5.4.2.2 OSN

Rok 2004 se stal předělem pro zahraniční rozvojovou spolupráci ČR nejen díky vstupu do EU, ale i ve vztahu k OSN. V letech 1995-2004 byla Česká republika zároveň dárce i příjemcem rozvojové pomoci. Příspěvky věnované OSN nám pomáhaly budovat občanskou společnost a podporovat demokratické principy vládnutí. Po roce 2004 už Česká republika vystupuje výhradně jako dárce rozvojové pomoci.

Spolupráce České republiky a OSN na poli rozvojové spolupráce probíhá ve dvou základních rovinách, a to prostřednictvím povinných příspěvků a dobrovolných příspěvků. **Povinné příspěvky** vycházejí z našeho členství ve specializovaných organizacích OSN, jako jsou např. FAO, ILO, WHO nebo UNESCO. Dobrovolnými příspěvky podporuje ČR činnost fondů a programů OSN. V našem případě se jedná zejména o **dobrovolné příspěvky** UNDP, který z nich financuje projekty ochrany životního prostředí a boje proti AIDS v zemích SNS a na Balkánu. Celkově vzato má objem financí věnovaných ČR do OSN každým rokem snižující se tendenci a v roce 2005 se jednalo o příspěvek 106 mil. Kč. V současné době mají svou českou pobočku ze všech organizací, fondů a programů sdružených pod OSN jen UNIC, UNICEF, UNHCR a WHO, které od roku 2000 sídlí ve společných prostorách domu OSN v Praze 5.

5.4.2.3 MEZINÁRODNÍ FINANČNÍ INSTITUCE

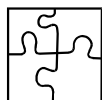
Poslední oblastí multilaterální rozvojové spolupráce, do které je ČR zapojena, je pomoc prostřednictvím mezinárodních finančních institucí. Takto přispíváme do **Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)**, která poskytuje bezúročné půjčky se splatností 35 – 40 let zejména zemím s ročním příjmem na hlavu nižším než 925 USD. Druhou mezinárodní finanční institucí, které ČR poskytuje prostředky na rozvojovou spolupráci, je **Globální fond životního prostředí (GEF)**, který financuje projekty zaměřené na zlepšení stavu životního prostředí v rozvojových zemích. Roční příspěvek ČR těmto institucím činí okolo 90 mil Kč.

Shrnutí.

Česká republika poskytuje program zahraniční rozvojové spolupráce od roku 1995. Není však v této oblasti úplným nováčkem, protože může navázat na tradici poskytování rozvojové pomoci ještě z dob ČSSR. Od nového milénia dochází k výrazným změnám, které vedly k větší transparentnosti, sektorové koncentraci a k výběru osmi prioritních zemí, do nichž by měla převážně směřovat česká rozvojová pomoc. V souladu s mezinárodními závazky u nás rovněž narůstá objem financí věnovaných na ZRS a v loňském roce byly na tuto oblast uvolněny více než 3 mld. Kč. Převáděno do relativních čísel dělá tato částka 0,11 % HND, což činí z ČR nejštedřejšího plátce z postkomunistických zemí. I přes správně nastavené trendy však Českou republiku stále brzdí institucionální rozdrobenost a zejména pak absence rozvojové agentury a samostatného zákona upravujícího rozvojovou problematiku v ČR. Roli hlavního koordinátora zahraniční rozvojové spolupráce má u nás MZV ČR. Konkrétní programová spolupráce je pak podle sektorového zaměření v gesci jednotlivých ministerstev. Vedle státních institucí se na systému ZRS podílí také soukromý sektor, neziskový sektor a vysoké školy. Základními formami jsou bilaterální spolupráce a multilaterální spolupráce. Do prvně jmenované kategorie lze zařadit rozvojové projekty, stipendia, oddlužení, pomoc uprchlíkům, humanitární pomoc a náklady na transformační spolupráci. Multilaterální spolupráci poskytuje ČR prostřednictvím svých příspěvků do EU/ES, OSN a mezinárodních finančních institucí.

Otázky.

1. Jaké základní koncepční dokumenty upravují v současnosti oblast naší zahraniční rozvojové spolupráce?
2. Kdo jsou hlavní aktéři ZRS České republiky a jaký je jejich význam?
3. Co je to FORS a koho sdružuje?
4. Vyjmenujte našich osm prioritních zemí.
5. Popište cestu od zjištění potřeb partnerské země až po realizaci projektu.
6. Jaké znáte formy bilaterální rozvojové spolupráce?
7. Mohou se české subjekty podílet na rozvojových projektech EU v Africe?

Řešení a odpovědi

Mezi pozitivní dědictví rozvojové pomoci z dob Československa by mohla náležet tradice dobrých vztahů k některým zemím (Vietnam, Mongolsko, Angola ...), osobní vazby vycházející ze studia občanů některých rozvojových zemí v ČSSR nebo kupříkladu zkušenosti expertů, kteří v rozvojovém světě tehdy působili.

Rozšiřující a doplňující literatura:

- Kol. autorů, Globální problémy a rozvojová spolupráce, Praha, 2005, s.115-120
- ADAMCOVÁ, N. (ed.) Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky, Praha, 2006.
- Internetové stránky Rozvojového střediska ÚMV v Praze
<http://www.rozvojovestredisko.cz/>
- Internetové stránky rozvojovky
<http://www.rozvojovka.cz>
- Internetové stránky MZV ČR věnované problematice rozvojové pomoci
<http://www.mzv.cz/pomoc>
- Internetové stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci, kde naleznete odkazy na stránky všech neziskových organizací, které se u nás zabývají ZRS
<http://www.fors.cz/>

ZÁVĚR

A tak jsme se po našich toulkách obecnějšími oblastmi rozvojové spolupráce, vybízejícími k mnoha etickým otázkám, dostali přes oblast popisující její institucionální zajištění (zde už otázky začínají spíše jak a za kolik), dostali až k závěru. V závěru publikací věnovaných rozvojové problematice se většinou opakují motivy bezútěšného stavu rozvojového světa a apeluje se na mravní povědomí čtenářů se snahou skoncovat se slovy a začít už konečně s činy, které by pomohly rozvojovému světu dát naději „lepšíh zítřků“. Význam takových závěrů je zřejmý, snaží se čtenáři ukázat, že rozvojová spolupráce není jen soukolím technologie a administrativních opatření, jak pomoc efektivně poskytovat, ale že jde především a v první řadě o lidi. Proto bývají někdy závěry rozvojové pomoci dosti srdceryvné, ale myslím si, že mají své opodstatnění. Administrativně-technickému jazyku i struktuře textu se totiž pisatel každé takové studie sice zuby nehty brání, ale chce-li popsat mechanismy světových organizací, popřípadě našeho systému zahraniční rozvojové spolupráce, má jen velmi málo prostoru k úniku. A proto by věci humanistického ražení v závěru měly zaznít. Já už nebudu znovu popisovat situaci v rozvojovém světě, ale neubráním se nezmínit jeden subjektivní, možná i naivní, přesto však pociťovaný, pocit podobného ražení.

V rozvinutých zemích neznamena občas rozvojová spolupráce o mnoho víc, než jen dodávky litrů očkovacích látek a tun potravin či výrobků, pro které se hledala nová odbytíště. V současné době mám pocit, že probíhá proměna ve vztahu mezi dárci a příjemci pomoci. V dobách kolonialismu i ještě poměrně nedávno, díky ekonomické závislosti zemí globálního Jihu na vyspělejších Severu, se jednalo o vztah podřízeného a nadřízeného. Při pohledu na současný přístup k rozvojové spolupráci, zejména ze strany OECD/DAC, nabývám dojmu, že dárcovské země začínají brát země přijímající čím dal více jako rovné partnery. Ona změna může být málo viditelná. Možná jako v případě reklamy, dnes už si nevzpomenu jestli Člověka v tísní či

konta bariér, kde byly dva stejné obličejové s nápísem předtím a potom. Ačkoliv nebyl viditelný na první pohled žádný rozdíl, titulek dole hovořil o tom, že přispěním finančního obnosu se změníte vevnitř. A já mám pocit, že podobnou proměnou procházejí i mezinárodní organizace a občanská společnost ve vyspělých zemích. A právě v tom spatřuji největší naději pro udržitelný rozvoj.

Pokud je tomu opravdu tak, a není to jen pohled skrze růžové brýle, potom si myslím, že vedle altruistických pohnutek k tomu velkou mírou jistě přispěla i změněná bezpečnostní situace po 11.září 2001, kdy se ukázalo, že i problémy tisíce kilometrů od našich domovů, se v globalizovaném světě stávají zároveň i našimi problémy. A koncepce jednoho světa a s ní spojená nemožnost opomíjet problematiku chudoby, vedla vyspělé země k nutnosti starat se mnohem upřímněji o situaci daleko za hranami Evropy či USA.

Pozitivní trendy v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce pozorují i v České republice. A to i přes hojně kritizovanou absenci samostatného zákona, nezávislé agentury pro rozvojovou pomoc a celou řadu dalších komplikací popsanych v poslední kapitole. Ať už za jejich motivy stojí více solidarita s nelehkým osudem lidí žijících v rozvojovém světě nebo důvody mnohem prozaičtější a pragmatičtější, jisté je, že objem peněz i kvalita a efektivita zahraniční rozvojové spolupráce je u nás na vzestupu. Mnohem lepší než před několika málo lety je i komunikace státu s neziskovými organizacemi a soukromým sektorem.

Pokud si ještě vzpomínáte, úplně na začátku tohoto textu byla zmíněna metafora s galerií. Doufám, že Vás systém rozvojové pomoci u nás vystavený a nasvícený zaujal, a že jste se zde necítili nikterak nepříjemně. A pokud už ano, pak bych si přál, aby to byly pocity, které se dají přetavit ve vlastní aktivní přístup k rozvojové platformě podle rčení Lao-c', které na těchto stranách už jednou zaznělo : „ *Je lepší zapálit jednu malou svíci než proklínat tmu.*“ A možností vlastní angažovanosti existuje víc než dost, vždyť každodenní život kdekoliv

na planetě je přece určován úplně něčím jiným, než jen těžko ovlivnitelnými věcmi globálního charakteru.

V Ostravě 15.11.2006

PŘEHLED LITERATURY

V dnešním světě moderních komunikačních technologií a široce dostupného internetu jsou už nenávratně pryč časy, kdy jediným zdrojem informací byly knihy a tištěné časopisy. Stále více a více informací je možné nalézt na internetu. V oblasti rozvojové spolupráce je tomu ne jinak, ba řekl bych, že zde internetové zdroje už zcela převládly. Vedle snadné dostupnosti je tím hlavním důvodem snaha o aktuální informace. Jak jste si již doufám všimli, rozvoj není jen vágním pojmem, ale je možné jej kvantifikovat a měřit. A právě proto existuje silná potřeba vycházet z aktuálních zdrojů. Sebelepší zdroje v knihách zastarávají velice rychle, zatímco na internetu vydrží čerstvé až do příští aktualizace, která na důležitých webových stránkách probíhá prakticky neustále. Proto se, prosím, nebojte brát internetové adresy uvedené u jednotlivých kapitol jako relevantní zdroje informací. Pro ty, kteří mají přece však jen raději knihy tištěné, uvádím zde seznam literatury zabývající se rozvojovou pomocí.

ADELMAN, I. - The Role of Government in economic Development,
in Tarp,F. : *Foreign Aid and Development*, London
2000

AHLUWALIA, P. - *Politics and Post-Colonial Theory: African
Inflections*. London 2001

BAUER, P.T., YAMEY, B. - Foreign Aid: What is at Stake?, in: I.
Serageldin (ed.) *Development Partners:
Aid and Cooperation in the 1990s*.
Stockholm, 1993

BEER, E., SWANEPOEL, H. - *Introduction to Development Studies*.
Oxford, 2003

BROHMAN, J. - *Popular Development : Rethinking the Theory and
Practice of Development*. Malden, 2001

- BROWNE, S. - *Foreign Aid in Practice*. London, 1990
- BURNSIDE, C., DOLLAR, D. - *Good Policies are Needed to Make Aid Effective*. London, 1997
- CARLSSON, J. - *Foreign Aid in Africa*, Uppsala 1997
- CASSEN, R. - *Does Aid Work?* Oxford, 1986
- CLAYTON, J. - *The Global Debt Bomb*. New York, 2000
- CORBRIDGE, S. - *Development Studies : A Reader*. London , 2002
- Česko proti chudobě, brožura Rozvojové cíle tisíciletí, Praha 2006
- DANĚK, P. - *Nerovnoměrný rozvoj světa: kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*, in Jehlička, Tomeš, Daněk – *Stát, prostor, politika*. Praha, 2000
- DUARTE, M. - *Aid Policy in War-Torn Countries : Promoting Development in Conflict Situation. The Case of Angola.*, Dallas, 2003
- FARKAS, P.- *Development Theory on Relations between the State and the Market and on Their Effects on the Peripheries of the World Economy*. Budapest, 2002
- GOMBA, P. - *Slyšíte nás?* Praha, 2003
- GRIFFIN, K. - *Foreign Aid after Cold War. Development and Change*. London, 1991
- HANCOCK, G. - *Lords of Poverty : The Power, Prestige and Corruption of the International Aid Business*. New York, 1989

- HERMES, N., LENSINK, R. - *Changing the Conditions for Development Aid : A New Paradigm?*
London, 2001
- HOLDAR, S. - *Changes in the geographical pattern of western aid 1966-1990*. Brussel, 1994
- HOLLAND, M. - *The European Union and the Third World*.
Basingstoke, 2002
- JELÍNEK, P. a kol. - *Rozvojová politika Evropské unie*. Praha, 2003
- JOLLY, R., EMMERIJ, L. - *UN Contributions to Development Thinking and Practice*, Bloomington,
2004
- KAMRAVA, M. - *Politics and Society in the Third World*. London,
1993
- Kol. autorů - *Globální problémy a rozvojová spolupráce*, Praha, 2005
- Kol. autorů - *Zahraniční rozvojová spolupráce ČR*, Praha, 2006
- LAHIRI S. - Coordinated and Uncoordinated Foreign Aid, in ARVIN
M. *New Perspectives on Foreign Aid and Economic Development*. Westport, 2002
- LEBEDA, P. a kol. - *WTO před zasedáním v Hongkongu :
Mezinárodní obchod a rozvoj – Pozice EU a ČR*.
Praha, 2005
- LEWELLEN, T. - *Dependency and Development*. Westport, 1995
- NOVÁČEK, P., HUBA, M. - *Ohrožená planeta*. Olomouc, 1994

- NOVÁČEK P. - *Křižovatky budoucnosti*. Praha, 1999
- SEITZ, J.L. - *Global Issues : An Introduction*. Malden, 2002
- SEN, A. - *Development as Freedom*. Oxford, 2002
- SMITH, B.C. - *Understanding Third World Politics*. London, 1996
- TAYLOR, I., WILLIAMS, P. - *Africa in International Politics :
External Involvement on the Continent*.
London, 2004
- TIBA, Z. - *Food Aid for Food Security? : Trends and Changes in the
1990s*. Budapest, 2002
- TRAP, F. - *Foreign Aid and Development : Lessons Learnt and
Directions for the Future*. London, 2000
- Výroční zpráva FORS za rok 2005, Praha, 2006

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1. Nejméně vyspělé země světa (LDC's)</i>	15
<i>Tabulka 2. Porovnání hodnot HDP na osobu a HDP na osobu měřeno dle parity kupní síly</i>	18
<i>Tabulka 3. Klasifikace světových ekonomik dle Světové banky</i>	18
<i>Tabulka 4. Rozvojové cíle tisíciletí (přehled jednotlivých cílů a úkolů)</i>	30
<i>Tabulka 5. Podíl žen na celkové zaměstnanosti v nezemědělském sektoru (v %)</i>	41
<i>Tabulka 6. Příspěvky ČR na multilaterální rozvojovou spolupráci (v mil. Kč)</i>	137

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1. Rozdělení lidí žijících za méně než 1 USD na den podle regionů (v %)</i>	33
<i>Graf 2. Rozdělení lidí trpících podvýživou podle regionů (v %)</i>	34
<i>Graf 3. Rozdělení základní školní docházky podle regionů (v %)</i>	38
<i>Graf 4. Rozdělení dětské úmrtnosti do 5 let na 1000 narozených podle</i>	44
<i>Graf 5. Podíl zalesněné plochy na celkové ploše v jednotlivých regionech (v %)</i>	51
<i>Graf 6. Podíl ODA na HND v roce 2004 ve vybraných zemích EU (v %)</i>	113

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1. Orientační schéma v prostředí vládní rozvojové pomoci</i>	115
---	-----